Nemzetközi Szemle

HUSZONKILENCEDIK ÉVFOLYAM / 1985. JANUÁR

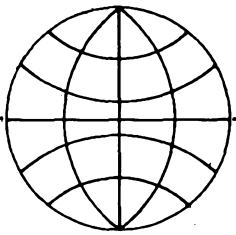

SZOCIALISTA ORSZÁGOK

K. U. Csernyenko: Gyorsitsuk meg a gazdaság fejlesztését! *(Pravda)* 3

Kína: a gazdasági rendszer reformja *(Dokumentum)* 9

KATONAPOLITIKA, ERŐEGYENSÚLY

A. Arbatov: Katonai–stratégiai egyensúly és a reagani politika *(MEMO)* 24

George M. Segnious–Jonathan Paul Yates: Európa nukleáris szuperhatalmai *(Foreign Policy)* 32

Frederick Painton: A Bundeswehr jövője *(Time)* 40

A Francia Kommunista Párt XXV. kongresszusa *(Dokumentum)* 45

JAPÁN ÉS A GAZDASÁGI VERSENY

Theo Bouwman: Másolni Japánt? *(Le Monde diplomatique)* 56

Michael R. Meyer–David Lewis: Őszülőben a Japán Rt. *(Newsweek)* 64

E. Gelman–R. Thomas–T. Dahlby–D. Lewis–M. Resener: USA és Japán: az isten is egymásnak teremtette őket *(Newsweek)* 66

M. R. Meyer–O. Lewis: Japán aggódik amiatt, hogy „még nem látott semmit" *(The Economist)* 70

USA – ELNÖKVÁLASZTÁS

Russel Baker: Választási (izom)láz *(The New York Times Weekly)* 72

James Reston: Új konfliktusok miatt nagyobb széthúzás *(The New York Times Weekly)* 76

1

TERROR KÖZÉP-AMERIKÁBAN

Allan Nairn: „Sajnos agyon szokták lőni őket"
(Der Spiegel) 78

Michael Stührenberg: „A nővérek Jézus Krisztusnak neveztek"
(Vorwärts) 83

Minél több a gabona, annál nagyobb az éhínség
(Der Spiegel) 86

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR 89

Boldog új évet kívánunk minden kedves olvasónknak!

ISSN 0134–1103

A kiadásért felel Nonn György, a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztőség: Ajtósi Dürer sor 23. Budapest Pf. 127. 1366
Telefon: 110-697

Kiadóhivatal: Révay utca 16. Budapest Pf. 347. 1370
Telefon: 116-660

Műszaki szerkesztő: Illyés Éva

Előfizethető minden pártszervezetben, a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél (pénzforgalmi jelzőszám: 215–11529), a Posta Központi Hírlapirodában (József nádor tér 1. Budapest 1900). Telefon: 180-855. (pénzforgalmi jelzőszám: 215–96162), továbbá bármely hírlapkézbesítő postahivatalban és a kézbesítőnél.
Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat Budapest
Előfizetési díj fél évre 45,– Ft, egész évre 90,– Ft

Az utolsó kézirat 1984. december 5-én érkezett a Zrínyi Nyomdába

85.2529/20-01 Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkeszti:
a szerkesztő bizottság

A szerkesztő bizottság elnöke:
Péter József

Főszerkesztő:
Fencsik László

ПРАВДА

K. U. CSERNYENKO

Gyorsítsuk meg a gazdaság fejlesztését!*

1985 sok vonatkozásban nevezetes év lesz. Tevékenyen fogunk készülni az SZKP XXVII. kongresszusára, s ugyanakkor ünnepeljük a szovjet népnek a Nagy Honvédő Háborúban aratott győzelme 40. évfordulóját. Mindez politikai szempontból különösen nagy fontosságúvá teszi az új évben ránk váró munkát. Ezért minden erőt mozgósítanunk kell a jelenlegi ötéves terv sikeres befejezésére, és arra, hogy szilárdan megalapozzuk a 12. ötéves tervet.

Nyilvánvaló, hogy a terv és költségvetés tervezetének összeállításánál számításba kellett venni mind eredményeinket, mind hiányosságainkat. 1981-ben és 1982-ben, mint ismeretes, több ok hatására a népgazdaság fejlődési üteme valamivel lassúbb volt a tervezettnél. A párt reálisan értékelte a helyzetet, és hatékony intézkedéseket dolgozott ki a negatív tendenciák leküzdésére, a gazdasági növekedés gyorsítására. Ma már jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a gazdaság ismét dinamikusabban fejlődik. A legutóbbi két évet az jellemzi, hogy a népgazdaságnak valamennyi ágazatában pozitív a fejlődés.

Nézzük például az ipart. 1983—1984-ben az ipari termelés évi átlagos növekedése eléri a 32 milliárd rubelt, ami másfélszerese az ötéves terv első két évében tapasztalt növekedésnek. Sokat ígérő változások zajlanak a mezőgazdaságban is. Ezekről részletesen szóltunk az októberi központi bizottsági plénumon. Valamennyien tudjuk, mekkora nehézségek voltak a vasúti szállítással. Most már itt is javult a munka, s reménykedhetünk, hogy a dolgok ebben az ágazatban továbbra is jól haladnak. Kiemelkedő eseményként ünnepelhettük, hogy a Bajkál—Amúr-vasút, e valóban össznépi építkezés egész hosszában határidő előtt megindult a forgalom.

S ami a legfontosabb, a változások jótékonyan hatottak a szovjet emberek életszínvonalára, gyorsították a lakosság reáljövedelmének növekedését. Márpedig ez a fő mutatója annak, helyes-e a párt gazdaságpolitikája, jól dolgozták-e ki az irányvonalat. Örvendetes az is, hogy mindezek az eredmények a népgazdaság hatékonyságának növekedéséből, a minőségi mutatók javulásából következtek.

Vajon minek köszönhetjük eredményeinket?

Úgy gondolom, mindenekelőtt a központi és a helyi pártszervezetek, szovjet- és állami szervek céltudatosabb, tárgyszerűbb munkájának, amelyet a gazdasági építés irányításában kifejtettek.

Meg kell említeni továbbá azokat az energikus intézkedéseket, melyeket a gazdaságfejlesztés döntő irányában a lemaradások leküzdéséért, képletes kifejezéssel a „szűk keresztmetszetek" bővítéséért tettünk.

Minden szinten megnövekedtek a káderekkel szemben támasztott követelmények, egyre nagyobb mértékben kell felelősséget érezniük az ágazat, a terület, a vállalat ügyeinek alakulásáért. Természetszerűen éreztette hatását az is, hogy intézkedések születtek a munkafegyelem és a termelési fegyelem erősítése, a szervezettség, a rendteremtés érdekében.

Világos, hogy erőfeszítéseink azért

* Felszólalás az SZKP KB Politikai Bizottságának 1984. november 15-i ülésén.

lehettek hatékonyak, mert össznépi támogatást élveztek, mert a dolgozók lelkesedéssel fogadták a párt által kidolgozott intézkedéseket, és harcoltak is megvalósulásukért. Kitűnően mutatja ezt, hogy a munkáskollektívák mindenütt ügybuzgalommal válaszoltak a párt Központi Bizottságának arra a felhívására, hogy a munka termelékenységét a tervhez képest még egy százalékkal növelni kell, az önköltséget pedig a tervezettnél még fél százalékkal csökkenteni. Meg kell mondanunk, ez nem volt könnyű feladat, ám az amúgy is nagy kötelezettségeket vállaló vállalatok mégis sikeresen megbirkóztak vele.

Csakhogy mégsem lehetünk elégedettek eredményeinkkel. Az utóbbi időben többször is találkoztam szövetségi köztársaságok KB-titkáraival, területi és körzeti pártbizottságok titkáraival, akik beszámoltak a terv teljesítéséről, eredményeikről. Ugyanakkor megjegyezték azt is, hogy helyenként az önelégültség, a túltengő nyugalomvágy, a munkatempó lazítására irányuló törekvés jelei mutatkoznak. Effajta hangulatoknak azonban nem szabad teret engednünk. Önök jól tudják, hogy sok üzem, sőt egész iparágak nem tudtak elérni a termelés kiegyensúlyozott növekedését biztosító eredményeket, s korántsem sikerült mindenütt leküzdeni az elmaradást. Különösen vonatkozik ez a termékösszetétel tervfeladataira. Mindmáig nem sikerült elérni, hogy a termelőkapacitások időben beinduljanak.

Még sokat kell tennünk. Ezért a magam részéről határozottan hangsúlyozni szeretném: annak, aki még le van maradva, haladéktalanul össze kell szednie magát; az, aki megbirkózott a tervvel, érje utol az élenjárókat; az elöl haladók pedig ne csökkentsék a tempót. Ilyen módon közös erővel azon kell lennünk, hogy a gazdaságban ne csak megszilárdítsuk, hanem meg is sokszorozzuk a pozitív eredményeket.

Ha az 1985. évi terv tervezetét ilyen szemmel nézzük, elmondhatjuk, hogy egészében véve helyes irányt szab a gazdaság fejlődésének. A legfontosabb gazdasági mutatók növekedési ütemét magasabb értékben állapítja meg az elmúlt négy év átlagánál, ami lehetővé teszi, hogy több kulcsterületen elérjük az ötéves terv feladatainak szintjét.

A terv a társadalmi termelés intenzifikálására teszi a fő hangsúlyt. A nemzeti jövedelem növekedésének csaknem egészét, az ipari termelés növekedésének pedig 95 százalékát a termelékenység fokozásával kell biztosítani. Ez azt jelenti, hogy gazdaságunk lépésről lépésre olyan szakaszhoz közeledik, amikor a népgazdasági produkció növekménye teljes egészében a munka termelékenységéből ered.

Megjegyezzük, hogy a tervtervezetben foglalt mutatók a korábbinál jobban megalapozottak és szorosabban összefüggenek egymással. A népgazdasági arányokat és prioritásokat alapjában következetesen szabták meg.

Terveink szerint tovább növeljük az ország ipari potenciálját. Számottevő növekedést kell elérni a fűtő- és energetikai komplexumhoz tartozó ágazatoknak, az eddigi gyors ütemben kell fejlődnie a gázkitermelésnek és -feldolgozásnak, valamint az atomenergetikának. Ugyanilyen fontos a szén- és kőolajtermelés fokozása. Sajnos, a szén- és kőolajbányászok ebben az évben még nem birkóztak meg a tervfeladatokkal. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy ezek az ágazatok a még hátralevő időben maximális erőbevetéssel dolgozzanak, s az új év első napjaitól kezdve is megfeszített munka folyjon.

Felelősségérzetük tudatában kell megoldaniuk feladataikat a fémkohászoknak is. Az elmúlt időben gyakran bíráltuk őket a terv nem teljesítéséért. Most már kibontakoznak a kedvező irányú fordulat jelei; ezt erősíteni kell, mindenekelőtt a megtermelt fém minőségét szükséges javítani és a választékot bővíteni.

Napjainkban nehéz túlértékelni a gépgyártásnak a gazdaság szinte valamennyi szférája fejlődésében betöltött szerepét. A jövő évi terv helyes irányvonala a gépek és a berendezések új nemzedékének még gyorsabb kibocsátását célozza, hogy technikai ellátottságuk a legmegbízhatóbb legyen. A gépiparban dolgozóknak kötelességük megbirkózni ezekkel a nem könnyű feladatokkal.

A párt változatlanul nagy gondot

fordít az élelmiszerprogram megvalósítására. A mezőgazdaságot, az agráripari komplexum valamennyi ágazatát fokozott mértékben kell ellátni korszerű technikával. Egyre nagyobb mennyiségű műtrágya érkezik a faluba. Mégis úgy tűnik, újra fölül kellene vizsgálni, hogy a jövendő szükségleteket is figyelembe véve vajon elegendő anyagi eszközt fordítunk-e a műtrágyagyártásra.

Központi problémáink egyike a nagyberuházások. Itt gyors ütemű fejlődést, jobb erőkoncentrációt tapasztalhatunk, javult az anyag- és gépellátás, működnek a kialakult mechanizmusok. Mindennek alapján reménykedhetünk, hogy az építők szakítanak a rohammunka gyakorlatával, jobb minőséget produkálnak, s végül is megbirkóznak tervfeladataikkal.

Külön szeretnék kitérni a terv szociális aspektusaira. Az ilyen jellegű előirányzatok nagy része megfelel a tervfeladatok nagyságának általában. Vonatkozik ez a társadalmi fogyasztási alapok bővítésére, a lakásépítésre, az iskolák, kórházak, orvosi rendelők, óvodák és bölcsődék építésére. 1985-ben a lakosság reáljövedelme 3,3 százalékkal növekszik, tehát az eltelt négy év átlagánál lényegesen nagyobb mértékben. Hogy ez valóra váljon, kiemelt ütemben kell fejlődniük az ipar B szektorához tartozó ágazatoknak. Továbbra is tervezünk központi béremeléseket a tanároknak és a mezőgazdaságban dolgozók egyes rétegeinek. Bővíteni kívánjuk azoknak az előnyöknek a körét, amelyekben a Nagy Honvédő Háború egykori résztvevői részesülnek, növelni a kolhoztagok életkora szerint megállapított minimális nyugdíjakat, valamint azoknak a munkásoknak és alkalmazottaknak a nyugdíját, akik több mint tíz éve élvezik a megérdemelt pihenést. Tervezünk más fontos intézkedéseket is, köztük kiemelkedő jelentőségűek az iskolareformmal kapcsolatos kérdések.

Néhány szót a külgazdasági kapcsolatokról. A terv szerint ezeket minden irányban fejleszteni kell, s különösen intenzíven a KGST-hez tartozó országokkal. Maradéktalanul számot vetünk minden olyan fejleménnyel, amely a legfelsőbb szintű gazdasági tanácskozásokon hozott döntésekből és megállapodásokból következik. Ez, elvtársak, nemcsak gazdasági, hanem politikai kérdés is. A hozott határozatok végrehajtását állandóan ellenőrizniük kell a párt-, a szovjet- és a gazdasági szerveknek.

Végül pedig, a terv kellőképpen számot vet az ország védelmi képességének erősítésével kapcsolatos szükségletekkel is. Látnunk kell az imperializmus növekvő agresszivitását, azt, hogy megpróbál katonai fölényre szert tenni a szocialista közösség országaival szemben. A mi országunk senkit sem szándékozik megtámadni. Ez teljesen világos minden józan gondolkodású ember előtt. Védelmi képességünket azonban erősítenünk kell, hogy megóvjuk a szovjet emberek békés munkáját, és védelmezzük a világbékét.

Szervezeteinknek most az a legfontosabb feladatuk, hogy egyértelműen és céltudatosan dolgozzanak a tervbe vettek valóra váltásán. A kérdést a következőképpen kell felfognunk: a tervet maradéktalanul teljesítenünk kell, s mindenütt, ahol lehetséges és szükséges, túl kell teljesítenünk. Ennek keretében minden erőnkkel arra kell törekednünk, hogy teljesítsük a termelés hatékonyságának fokozásával kapcsolatos feladatokat. Biztosítanunk kell természetesen a munka ütemességét is, és szigorúan betartani az áruszállítási szerződésekben vállalt kötelezettségeket. Az utóbbi két évben ezen a téren valamit javult a helyzet. Most az a feladat, hogy teljes mértékben és mindenütt betartsák a szerződéseket.

Nyilvánvalóan minden ágazatnak és minden vállalatnak megvannak a maga feladatai, a maga specifikumai. De létezik a közös feladat is, s e tudat hasson át minden ágazatot, minden vállalatot: jobban kell gazdálkodni, hatékonyabban kihasználni az erőforrásokat, eredményesebben dolgozni. Más szóval: racionálisan kell irányítani a gazdaságot. A jelenlegi időszakot az jellemzi, hogy egész munkánkat minőségileg magasabb színvonalon végezzük, s a racionalizálás hassa át a termelési folyamat minden mozzanatát.

Tevékenységünkben nagy területet foglal el az anyagi erőforrásokkal

való takarékoskodás. Elsődleges feladatunk, hogy mint gondos gazda a lehető legnagyobb fokú takarékosságot érjük el. Azaz: a takarékosságot elvileg egészen másképpen kell felfognunk, mint eddig. Mert mi volt azelőtt? A takarékosságra úgy gondoltunk, mint ami még hozzátesz valamit az állandóan növekvő és úgy tűnt, kimeríthetetlen erőforrásokhoz. Mostanra a helyzet lényegileg megváltozott, s már nem számíthatunk az erőforrások állandó növekedésére. Napjainkban éppen a takarékosság lehet a termelés növekedésének legfontosabb forrása.

1985-ben a népgazdaság pótlólagos fűtőanyag- és energiaszükségletének, továbbá hengereltáru-szükségletének csaknem 60 százalékát a velük való takarékossággal kell előteremteni. Szigorú takarékossági feladatok vonatkoznak a többi anyag- és nyersanyagfajtára is. Világos, hogy a tervfeladatokat csakis az előírt költségnormák szigorú betartásával lehet teljesíteni. A minisztériumoknak és a termelőkollektíváknak ezért kell levonniuk a tanulságokat az előző évek mulasztásaiból, amikor az anyagi ráfordítások csökkentésére vonatkozó feladatokat gyakran semmibe vették. Minden vállalatnál pontos akciótervet kell kidolgozni a takarékoskodásra, és szigorúan ellenőrizni kell annak betartását.

Természetesen a takarékosságért folyó harcnak nemcsak a termelést, hanem életünk más szféráit is át kell hatnia, így mindennapjainkat is. Hiszen a fűtőanyag és az energia egyötöde lakossági szükségleteket elégít ki, s itt is jobban kell takarékoskodni.

Az elvtársak tudnak arról a kezdeményezésről, amely a legjobb moszkvai, ukrajnai, uráli kollektívák nevéhez fűződik: eszerint minden üzemben, körzetben, területen és köztársaságban alapot kell létrehozni a terven felüli megtakarításokból. Úgy gondolom, ez nagyon hasznos kezdeményezés, megfelel az idők szellemének, s érdemes támogatni. Miért ne lehetne például szó arról, hogy az élenjáró üzemek nyomán minden munkáskollektíva célul tűzze maga elé: évente két napot mindig a megtakarított anyagokkal, nyersanyaggal és tüzelőanyaggal fog dolgozni.

Ez, mellesleg, arra késztetne, hogy konkrétan és energikusan keressük a helyi lehetőségeket a termékek önköltségének csökkentésére, a normán felüli készletek különböző fajtáinak szűkítésére, a termeléssel össze nem függő kiadások csökkentésére. Ezt a munkát a brigádban és a munkahelyeken össze lehetne kapcsolni azzal, hogy az emberek személyes felelősséget viseljenek a takarékosságért. S mindezeknek a kérdéseknek végső soron szerepelniük kellene a munkáskollektívák szocialista kötelezettségei között.

Helyesléssel találkozott V. V. Scserbickijnek és elvtársainak az az indítványa, hogy a takarékossági alapból származó anyagi eszközöket fordítsuk szociális szükségletekre, mindenekelőtt a lakosság orvosi ellátásának javítására.

Különösen nagy figyelmet kell szentelnünk a munka racionális kihasználásának, termelékenysége növelésének. Alaposan elemezni kell a munkaerő elosztását és hatékony hasznosítását, a munkaidő minden órájának kihasználtságát. Összhangban van ezzel számos munkáskollektívának az a kezdeményezése, hogy bevezették a munkahely-nyilvántartó lapot. Nagyon fontos, hogy ennek vezetésében közvetlenül részt vesznek maguk a munkások, a mérnökök, a műszakiak.

A munkahely-nyilvántartásnak szerves része a termelőkapacitások, gépek és berendezések teljes kihasználásáért indított harc. Az elmúlt években óriási potenciált hoztunk létre, amelyben szovjet emberek millióinak munkája testesült meg. S nem szabad megbékélnünk többé azzal, hogy a gépgyártásban a munkanap folyamán az összes berendezések 14 százaléka áll, hogy a teherautók közül minden harmadik nem megy fuvarra. Ez tűrhetetlen gazdaságtalanság, a társadalmi munka pocsékolása. Ezzel a helyzettel minden vállalatnál a helyi sajátosságoknak megfelelően kell leszámolni, hogy jobban lehessen hasznosítani a rendelkezésre álló kapacitásokat.

Mint tudjuk, pártunk központi bi-

zottsága a minap helyesléssel fogadta a dnyepropetrovszki kombájngyár tapasztalatait a munkahelyek nyilvántartása és racionalizálása terén. Szükséges, hogy a minisztériumok, a helyi párt-, szovjet- és szakszervezeti szervek mindenütt elősegítsék ennek a fontos kezdeményezésnek elterjedését.

A következő kérdés: racionálisan gazdálkodni annyit jelent, mint állandóan javítani a termékek minőségét. Mindenki előtt világos, hogy a minőségért folytatott harctól elválaszthatatlan, hogy minden dolgozó lelkiismeretesen teljesítse a rábízott feladatot.

Az 1985. évi terv fontos tennivalókat irányoz elő a minőség javításában. Mindez azonban csak a minimuma annak, amit el kell végeznünk.

Legyünk őszinték: a termékminőség egyelőre sem az iparban, sem a többi ágazatban nem olyan, hogy a legjobbnak lehetne nevezni. Kifogásolható egyes fémkohászati termékek minősége, bizonyos gépek és mechanizmusok nem eléggé megbízhatók, a vegyipar kibocsát fakó, színehagyó festékeket. A lakásépítő kombinát brigádvezetői igazi munkások módjára, lelkiismeretüktől indíttatva fordultak levéllel az ország valamennyi építőjéhez. Mint tudjuk, arra szólították fel őket, hogy jelentősen javítsák az átadott lakások minőségét. Nem véletlen, hogy ez a levél oly nagy visszhangot keltett, s hogy az SZKP Központi Bizottsága külön határozattal támogatta.

Az ágazati minisztériumoknak és a központi gazdasági hatóságoknak meg kell teremteniük a szilárd alapot a minőségjavító munkához. Egyetlenegy lehetőséget nem szabad szem elől téveszteniük a korszerű technika és technológia alkalmazására, sem arra, hogy számottevő prémiummal jutalmazzák az új készítmények kidolgozását és bevezetését; ne maradjon észrevétlen, ha az elavult termék ára érzékelhetően eltér értékétől, figyelni kell a káderképzésre és sok más egyébre. Az eddiginél gyorsabb ütemben szükséges felülvizsgálni az elavult szabványokat és instrukciókat, melyek már nem ösztönzik a vállalatokat a termékek műszaki-gazdasági jellemzőinek javítására.

Korunkban a hatékony fejlesztés forrása érthető módon a tudományos-technikai vívmányok széles körű alkalmazása a termelésben. Pozitívan kell értékelnünk a tervtervezetnek azt az irányzatát, hogy újfajta gépeket és berendezéseket kell létrehozni és bevezetni a termelésbe, egyre növekvő méretekben alkalmazni az élenjáró technikát, megújítani a termékvolument.

Ha a tudományos, technikai fejlődés problémáját szélesebb nézőpontból vizsgáljuk, ezen a téren bizonyos fokig aggasztó kép tárul elénk. Ezért tartotta szükségesnek a politikai bizottság, hogy az SZKP KB plénuma a közeljövőben megvizsgálja, miképpen lehetne gyorsítani a tudományos-technikai haladást és javítani ennek irányítását a gazdaság minden területén.

Energikusabban kell törődnünk az irányítás, az egész gazdasági mechanizmus tökéletesítésével is. Ez a munka azzal kezdődött, hogy öt minisztérium vállalatainál kísérletképpen kibővítették a vállalati önállóságot és felelősséget. A jövő évben újabb 21 szövetségi és köztársasági minisztérium kapcsolódik be a kísérletbe. Ezen kívül számos területen a szolgáltató vállalatok is új feltételekkel működnek. Javaslatok állnak kidolgozás alatt az építő szervezetek tevékenységének javítására, a tervezői és költségvetési munka jobb megszervezésére, az építők anyagi érdekeltségének fokozására, abban az esetben, ha időben adják át az objektumokat. Új módszerek vannak születőben arra is, hogy hatékonyabbak legyenek a kapcsolatok az agráripari komplexum egyes ágazatai között. A népgazdaságban egyre szélesebb körben alkalmazzák a munkaszervezés és a bérezés kollektív formáit.

Szóval, ma már széles fronton folyik a népgazdaság irányításának javítása. E munka eredményessége nagymértékben attól függ majd, hogy a minisztériumokban és a főhivatalokban, a gazdaságirányítás minden szintjén javítani tudnak-e a munkastíluson és a munkamódszereken. Úgy tűnik,

nem árt tovább egyszerűsíteni az irányító apparátust, csökkenteni a fölösleges elszámolásokat és általában a papírmunkát.

A gazdaságfejlesztés gyorsítására tett minden erőfeszítésünk végső soron arra irányul, hogy lehetőségünk legyen még több anyagi eszközt szociális szükségletekre fordítani, még gyorsabban növelni a lakosság életszínvonalát. Tulajdonképpen e terveink is ezt célozzák. Csak egyetlen kérdésnél szeretnék még elidőzni: annál, hogy számottevően meg kell javítani a lakosság iparcikkekkel való ellátását és a lakossági szolgáltatásokat. A dolgozók jövedelmei évről évre növekszenek, s ez társadalmunkban törvényszerű is. Ámde az is törvényszerű, hogy a vásárlói kereslet mindinkább a jó minőségű áruk — a divatos ruha és cipő, a korszerű és megbízható tv-készülék, hűtőszekrény és más háztartási eszközök és műszaki cikkek — irányában tolódik el.

S ezekből a jó minőségű árukból korántsincs elegendő. Az ipart felkészületlenül érte a kereslet ilyen irányú változása. Továbbra is bőségesen gyártja a viszonylag alacsonyabb használati értékű árukat, s a jobbakat, a keresettebbeket kis mennyiségben. Így áll elő az a helyzet, hogy míg az árutömeg egészében növekszik, egyes árufajták felhalmozódnak, másokból hiány mutatkozik.

Mivel magyarázható, ha nem durva számítási hibákkal, hogy nem lehet jó minőségű cipőt kapni, kivált gyermekcipőt nem? Vajon rendben van-e, hogy a cipőboltok polcain mostanában főleg nyári lábbelit látni? Az évszaknak megfelelő cipőhöz pedig igen nehéz hozzájutni. Nem ritka eset, hogy az áruházi pultokról hol ez, hol az az áru tűnik el, s gyakran a legegyszerűbb módon előállítható, mindennapi használati cikkek. Ez egyebek között azt mutatja, hogy a könnyűipari minisztérium vezetői nem tudták a szükséges rugalmassággal átlátni a piaci konjunktúrát, nem tudtak számot vetni vele, és számos ponton nem gondoskodtak a termelés megfelelő átszervezéséről. Jogos szemrehányás illethet sok könnyűipari ágazatot is, amelyek lakossági szükségletre dolgoznak. Nem vétlenek a kereskedelmi szervezetek sem. Hiszen éppen a kereskedelemnek kellene hathatósan elreteszelnie a rossz minőségű áruk előtt a pultokhoz vezető utat, a kereskedelemnek kell mindig és mindenben elvszerűen védelmeznie a fogyasztók érdekeit.

A múlt év végén a politikai bizottság határozatot hozott arról, hogy komplex termelésfejlesztési programot kell kidolgozni a közszükségleti cikkek és a szolgáltatások terén. Pártunk irányvonala itt a lehető legvilágosabb: el kell érni, hogy a gazdaságnak a lakossági fogyasztási cikkekkel és szolgáltatásokkal foglalkozó valamennyi ágazatában és területén meggyorsuljon a fejlődés. E célból szükség van a technikai rekonstrukcióra, a megfelelő nyersanyag- és anyagellátásra, valamint arra, hogy a dolgozók fokozott mértékben érdekeltek legyenek a lakossági fogyasztási cikkek mennyiségének és minőségének javításában. G. A. Alijev elvtárs, aki a politikai bizottságnak a komplex program irányítására és vezetésére létrehozott bizottsága élén áll, arról informált bennünket, hogy a program munkálatai befejezéshez közelednek, s a közeljövőben a tervezetet a politikai bizottság elé terjesztik.

De már most szükség van arra, hogy az árukibocsátásba és a lakossági szolgáltatások megszervezésébe kivétel nélkül minden minisztérium, vállalat és egyesülés bekapcsolódjon. A legnagyobb figyelmet kell szentelni ezeknek a kérdéseknek, ki kell használni a helyi szerveknek adott széles körű lehetőségeket és jogokat, jó gazdaként bánni az erőforrásokkal, s a piacot minél gyorsabban el kell látni a hiányzó árucikkekkel.

A siker minden nagy dologban attól függ, mennyire hatékony a gazdaság pártirányítása, erősödik-e a tömegek körében végzett pártpolitikai munka. S itt rendkívül fontos, hogy a vezetési stílus megfelel-e korunk követelményeinek.

Minden körzetben és minden üzemben lehetővé kell tenni a gazdaság állapotának rendszeres vizsgálatát, a döntésre érett kérdésekben hozzáértéssel keresni az optimális megoldásokat, szükséges, hogy jól válasszuk meg a káderekét, gondosan neveljük őket

és adott esetben szigorúan vonjuk felelősségre. A pártbizottságok, szovjet- és gazdasági szervek egész tevékenységét, a szervezeti és propagandaintézkedéseket időszerűség és megalapozottság jellemezze. Ez legyen megszeghetetlen törvény.

Ott, ahol a pártbizottságok nem végzik kielégítően szervező munkájukat, gyöngül a befolyásuk a termelés fejlesztésével kapcsolatos kérdések megoldására, nem tudnak kellőképpen fellépni a lakossági szükségletek kielégítése érdekében. A termelési eredmények nagymértékben attól függenek, hogyan szervezik meg a munkáskollektívákat, milyen munkaformákat dolgoznak ki, mennyire nyilvános a verseny stb.

Hiszen nem titok, hogy mindeddig az volt a helyzet: az egészében látszólag kedvező mutatók mögött gyakran sok vállalat lemaradása húzódik meg. Íme, egy jellemző példa. Az építőanyagi-ipari minisztérium élenjáró kollektívája 1984 tíz hónapjában a tervhez képest összességében 117 millió rubel értékben túlteljesítette az önköltségcsökkentésre vonatkozó előirányzatokat. Egyidejűleg azonban csaknem minden negyedik vállalatnál nagyobb volt az önköltség a tervezettnél. Így állt elő az a helyzet, hogy a minisztérium egészében véve felére teljesítette takarékossági tervét.

Jobban oda kell figyelnünk az ún. középmezőnyre is, akik jól-rosszul teljesítik a tervet, de nem sietnek az élenjárók után, nem akarnak „kiugrani". Ebben a helyzetben nem kevés tartalék rejlik. Azonkívül azt is tudnunk kell, hogy azok, akik ma nem sietnek a munka javításával, holnap már a lemaradók sorait gyarapítják.

A tervteljesítésért vívott harcban, a verseny fejlesztésében, a jó munka jó propagandájának fokozásában számítunk a szakszervezetek és a Komszomol tevékeny közreműködésére. Feladatuk, hogy kibontakoztassák a munkások kezdeményezését, előmozdítsák az ellentervek elfogadását, s arra törekedjenek, hogy minden munkakollektívában létrejöjjenek a magas termelékenységű munka feltételei.

Maradéktalanul érvényesülnie kell a kommunisták élcsapatszerepének. Mindenekelőtt arról van szó, hogy minden párttag személyesen mutasson példát a lelkiismeretes munkában, a kezdeményező- és alkotókészségben, a megfelelő szervezettségben és a fegyelemben. De még ez is kevés. Ma a pártosságnak nemcsak az a legfontosabb kritériuma, hogyan dolgozik és viselkedik egy kommunista, hanem az, mennyire határozottan és tevékenyen küzd a fogyatékosságok ellen, miképp törekszik egészében a helyzet javítására.

(A szovjet napilap november 16-i számából)

DOKUMENTUM

Kína: a gazdasági rendszer reformja

A KKP KB HATÁROZATA

Az alábbiakban rövidítve közöljük a KKP Központi Bizottsága 1984. október 20-án tartott ülésén egyhangúlag elfogadott határozatot.

N. Sz. szerk.

Kína Kommunista Pártja XII. Központi Bizottságának 3. plénuma, miután elemezte hazánk jelenlegi gazdasági és politikai helyzetét és összegezte országunk szocialista építésének pozitív és negatív tapasztalatait, különösen az utóbbi né-

hány esztendőben a város és falu gazdasági rendszerében végrehajtott reform tapasztalatait, egyetért abban, hogy a szocialista korszerűsítés további sikere érdekében előre kell lépni, rugalmassá tenni a gazdaságot és a külvilág felé nyitottá alakítani. Ezenkívül a várost tekintve az egész gazdasági rendszer súlypontjának, meg kell gyorsítanunk e rendszer reformja végrehajtásának lépéseit. Mindezt pedig ahhoz a fő követelményhez igazodva tesszük, amely szerint a marxizmus alapvető tételeit a kínai valósággal összekapcsolva kell a kínai színezetű szocializmust építeni.

I. A reform sürgető szükségszerűség hazánk fejlődésében

Hazánk gazdasági rendszerének reformja mögött már néhány éves érlelődés és gyakorlat áll. Amikor a központi bizottság úgy határozott, hogy az egész pártmunka súlypontját a gazdasági építésre kell áthelyezni, nyomatékosan rámutatott, hogy a szocialista korszerűsítés megvalósítása érdekében meg kell reformálni a gazdasági rendszert. Azután az egész párt nagy munkát végzett a zűrzavar felszámolásában, a dolgok helyrehozásában, a nemzetgazdasági kiigazításban. [...] Az utóbbi két évben, különösen az idén, a párt központi bizottsága és az Államtanács egy sor fontos döntést és utasítást hozott, amivel lendületet adott a reformok fejlődéséhez, mind szélességben, mind mélységben.

Hazánk gazdasági rendszerének reformja legelőször falun ért el óriási sikert, aminek köszönhetően a mezőgazdasági termelés, amely oly hosszú időn át aggasztott bennünket, rövid idő alatt erőteljesen fejlődhetett, nyilvánvalóvá téve hazánk szocialista mezőgazdaságának hatalmas életerejét. Ez lényegében annak tulajdonítható, hogy merészen széttéptük a „balos" ideológia béklyóit, megváltoztattuk azt a rendszert, amely nem felelt meg a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének, s minden téren szorgalmaztuk a vállalási rendszer bevezetését, kibontakoztattuk a 800 milliós parasztság óriási szocialista aktivitását. A falusi reform fejlődése jelenleg is tart, a falusi gazdaság kezd a szakosodás, az árutermelés, a korszerűsödés irányában változni, ami megköveteli a város és falu közti forgalmi csatornák sürgős megtisztítását, az egyre több mezőgazdasági termék számára a piac bővítését és a parasztság iparcikkek, tudomány, technika, kultúra és oktatás iránti, szüntelenül növekvő igényeinek kielégítését. A falusi reform sikeres tapasztalata és azok a követelmények, amelyeket a falusi gazdaság fejlődése támasztott a várossal szemben, igen kedvező feltételt teremtett az egész gazdasági rendszer — amelynek súlypontja a város — reformja számára.

Az utóbbi esztendőkben az egész — várossúlypontú — gazdasági rendszer reformjában sok kísérletet és vizsgálatot végeztünk, több fontos intézkedést hoztunk, jelentős sikereket értünk el, fontos tapasztalatokat szereztünk. Ennek köszönhetően a gazdasági életben kezd olyan élénk helyzet kialakulni, amilyen hosszú évek óta nem volt. A városi reform viszont még csak kezdeti szakaszban van, még nem számoltuk föl gyökeresen azokat a bajokat, amelyek súlyosan akadályozzák a termelőerők fejlődését. Jelenleg a városi vállalatok hatékonysága még nagyon alacsony, a városi gazdaság hatalmas potenciálja távolról sem kihasznált, sok a veszteség, a pazarlás a termelésben, az építésben és a forgalmazásban. A reform meggyorsítása a városi gazdaság növekedésének előfeltétele. A város vezető szerepet játszik a szocialista korszerűsítésben. A szigorú, következetes reform az egyetlen módja annak, hogy a városok megfelelő vezető szerepet játsszanak a városi gazdaság erősítésében és a hazai gazdaság élénkítésében, valamint a külvilágra nyitásban és az egész népgazdaság egészségesebb és gyorsabb fejlődésének előmozdításában.

Meg kell jegyezni azt is, hogy globális méretekben új műszaki forradalom van kialakulóban, amely új lehetőségeket és új kihívásokat is jelent gazdasági növekedésünk számára. Ez azt jelenti, hogy gazdasági rendszerünknek képesebbé kell válnia a legújabb tudományos és műszaki vívmányok alkalmazására, a tudományos és műszaki haladás előmozdítására és új termelőerők létrehozására. Ez még sürgősebbé teszi a reformot. [. . .]

II. A reformra az életteli szocialista gazdasági rendszer megteremtéséért van szükség

A marxizmus alkotói előre látták, hogy a kizsákmányoló rendszer megsemmisítésével a szocializmus lehetővé teszi a magasabb fokú munkatermelékenységet és a termelőerők gyorsabb fejlődését. A népköztársaság megalapítása óta eltelt 35 év mélyreható változásai a szocialista rendszer fölényének kezdeti jelei. Rá kell azonban mutatni, hogy e fölény még nem bontakozott ki kellőképpen. A történelmi, politikai és ideológiai okokon kívül ennek oka a gazdasági rendszer egy olyan merev modellje, amely nem felel meg a társadalom termelőerői fejlődéséből eredő igényeknek. E modell főbb hiányosságai a következők: nincsenek elhatárolva az államigazgatás és a vállalat funkciói, elszigetelt egymástól a területi és az ágazati irányítás alá tartozó szféra, az állam túlzott és merev ellenőrzést gyakorol a vállalatok fölött, nem tulajdonítanak megfelelő fontosságot az árutermelésnek, az értéktörvénynek és a piac szerepének, az elosztásban pedig nagyfokú az egyenlősdi. Emiatt a vállalatoknak nincs kellő önállósága, az ország, a munkások és alkalmazottak pedig a vállalatok nagy, közös kondérjából esznek. A vállalatok, a munkások és alkalmazottak aktivitása, kezdeményező- és alkotóképessége ennek folytán súlyosan gyengült, és így a szocialista gazdaság, amelynek pedig élettelinek kellett volna lennie, nagyon sokat veszített életerejéből.

Kína fokozatosan központosított és egységes gazdasági rendszert hozott létre a felszabadulás utáni első időben és az első ötéves terv idején (1953—1957), amikor az ország pénzügyi és gazdasági egységesítésének, a tőkés ipar és kereskedelem szocialista átalakításának, a tervszerű és nagyarányú gazdasági építőmunka megindításának nehéz feladataival állt szemben. Az irányítás azonban sok tekintetben akkor még nem volt nagyon merev, a szocialista átalakítás módszerei és lépései Kína valóságán alapultak, és nagymértékben alkotó jellegűek voltak. Ám, miután lényegében befejeztük a szocialista átalakítást és hazánk gazdasági fejlődésének mértéke egyre nagyobb lett, az eredetileg a tőkés ipar és kereskedelem korlátozására és átalakítására hozott intézkedések már nem feleltek meg az új helyzetnek; az, hogy túl sok mindent irányítanak és túl mereven, mindinkább megnyilvánult a gazdasági rendszer egyes területein. A központi bizottság és főként a gazdasági munkában vezető szerepet játszó elvtársak 1956-ban a párt VIII. országos kongresszusán, valamint azt megelőzően és azután érzékelték a problémát, kidolgoztak és felvetettek néhány javaslatot. Azonban pártunknak nem volt még elegendő tapasztalata a szocialista építőmunkában — mivel az évek folyamán néhány olyan megrögzült fogalom alakult ki a szocializmusról, amely nem felelt meg a tényleges helyzetnek, különösen pedig amiatt, hogy 1957 után a párt vezéreszméiben „balos" hibák érvényesültek —, ezért „kapitalistának" tekintettek sok helyes intézkedést, amelyek célja a vállalatok élénkítése és a szocialista árugazdaság fejlesztése volt. Mindennek következtében az a probléma, hogy a gazdasági rendszer túl központosított és egységesített volt, nemhogy hosszú időn át megoldatlan maradt, de még súlyosabbá is vált. Közben többször is leadtunk központi ha-

táskörőket, ez azonban többnyire csak a központi és helyi, a területi és az ágazati irányítás hatáskörének átrendezésére korlátozódott. Nem foglalkoztunk azzal a fontos kérdéssel, hogy önállóságot adjunk a vállalatoknak. Ily módon nem tudtuk átlépni a meglevő, megcsontosodott kereteket.

Ahhoz, hogy gyökeresen megváltoztassuk a termelőerők fejlődését gúzsba kötő gazdasági rendszert, szükséges összegeznünk hazánk történelmi tapasztalatait, és alaposan tanulmányoznunk kell gazdaságunk tényleges helyzetét és fejlesztésének követelményeit. Ezzel egyidejűleg tanulnunk kell a mai világ országainak fejlett igazgatási és gazdálkodási módszereiből — beleértve a fejlett tőkés országokét is —, amelyek megfelelnek a korszerű, társadalmasított termelés törvényeinek. A központi bizottság úgy véli, ama elv alapján, hogy a marxizmus alaptételeit összekapcsoljuk Kína valóságával — amit a párt mindig is megkövetelt —, valamint a külföldi tapasztalatok helyes megközelítésének elve alapján jobban fel kell szabadítanunk gondolkodásunkat, saját utunkat kell járnunk és kínai színezetű, életteli és életerős szocialista gazdasági rendszert kell kiépítenünk, hogy előmozdíthassuk a társadalom termelőerőinek fejlődését. Ez jelenlegi reformunk alapvető feladata.

A szocialista társadalomban az alapvető ellentmondás továbbra is a termelési viszonyok és a termelőerők, a felépítmény és a gazdasági alap között van. Amikor megreformáljuk a gazdasági rendszert, azzal az előfeltétellel, hogy ragaszkodunk a szocialista rendszerhez, megváltoztatjuk a termelési viszonyok és a felépítmény egy sor, egymással összefüggő olyan elemét és területét, amely nem felel meg a termelőerők fejlődésének. Ez a reform a szocialista rendszer önjavítása és -fejlesztése, amelyet a párt és a kormány vezetésével kell végrehajtani tervszerűen, következetesen és módszeresen. Ennek elő kell segítenie a társadalmi stabilitást, a termelés fejlődését, a nép életkörülményeinek javulását és az ország pénzügyi erejének növekedését. A szocializmus alapvető feladata a társadalom termelőerőinek fejlesztése, hogy egyre gyarapodjanak a társadalmi javak, és az emberek egyre növekvő anyagi és kulturális igényeit folyamatosan kielégítsék. Nem szabad, hogy a szocializmus szegénységet jelentsen, mert éppen a szocializmusnak kell a szegénységet megszüntetnie. Szilárd eltökéltséggel és maximális állhatatossággal a gazdasági építésre és Kína iparának, mezőgazdaságának, honvédelmének, tudományának és technikájának korszerűsítésére kell összpontosítanunk.

III. A vállalatok életerejének növelése a reform központi eleme

Kínában jelenleg körülbelül 1 millió városi ipari, építőipari, közlekedési, kereskedelmi és szolgáltatóvállalat van, munkásaik és alkalmazottaik száma összesen több mint 80 millió. A városi ipari vállalatok befizetett adóiból és nyereségéből származik az állami költségvetési bevételek több mint 80 százaléka. Mindebből kiderül, az a kérdés, hogy a városi vállalat és a 80 millió munkás és alkalmazott ki tudja-e bontakoztatni aktivitását, kezdeményező és alkotókészségét, vagyis, hogy a városi vállalatnak van-e nagy életreje, kulcsfontosságú abból a szempontból, lesz-e gyökeres javulás hazánk egész gazdaságában és az állam pénzügyi helyzetében, megvalósul-e az a XII. pártkongresszuson kitűzött harci cél, hogy az évszázad végéig meg kell négyszerezni az ipari és a mezőgazdasági termelés összértékét. A kínai jellegű szocializmusnak elsősorban olyan szocializmusnak kell lennie, amelyben teljes a vállalatok életereje. Ellenkező esetben koncentráltan testesülnek meg gazdasági rendszerünk különféle bajai. Ezért a vállalat, különösen az össznépi tulajdonú nagy és közepes

méretű vállalat, életerejének növelése az egész gazdasági rendszer reformjának központi eleme.

E központi elemmel kapcsolatosan főleg két terület viszonyának problémáját kell megoldani. Vagyis, helyes viszonyt kialakítva az állam és az össznépi tulajdonú vállalat között, bővíteni kell a vállalati önállóságot, helyes viszonyt kialakítva a dolgozók és a vállalat között, biztosítani, hogy a dolgozók vállalatuk gazdái lehessenek.

Az állam a múltban túl sok mindenben és túl mereven irányította a vállalatokat, ennek egyik fő oka az volt, hogy az össznépi tulajdon fogalmát azonosították azzal, hogy az állami szervek közvetlenül igazgatják a vállalatokat. A marxista elmélet és a szocializmus gyakorlata szerint a tulajdon elválasztható az igazgatási hatáskörtől. Ahhoz, hogy a vállalat gazdasági tevékenysége megfeleljen azoknak a gazdaság egészét érintő követelményeknek, amelyek a nemzetgazdaság fejlődéséből erednek, a szocialista állami szerveknek a terv révén és gazdasági, adminisztratív és jogi eszközökkel szükség szerint irányítaniuk, ellenőrizniük, orientálniuk és szabályozniuk kell a vállalatokat; alkalmazniuk kell az adózást és más eszközöket arra, hogy központosítsák a vállalati nettó jövedelemnek ama részét, amelyet az államnak egységesen kell felhasználnia, ki kell jelölniük és nevezniük, illetve, ha szükség van rá, le kell váltaniuk a legfontosabb vállalati vezetőket, vagy jóvá kell hagyniuk alkalmazásukat és megválasztásukat, valamint dönteniük kell vállalatok létrehozásáról, máshova helyezéséről, más termelésre állításáról, másokkal való egyesüléséről, működésének felfüggesztéséről, megszüntetéséről. Mivel azonban a társadalmi igény igen összetett és állandóan változó, mivel a vállalatok körülményei ezeregy tekintetben különböznek és mivel a vállalatok közötti gazdasági kapcsolatok szövevényesek, egyetlen állami szerv sem képes megismerni teljesen az egész helyzetet, egyik sem tud gyorsan reagálni rá. Ha állami szervek közvetlenül igazgatják és irányítják a különböző fajta össznépi tulajdonú vállalatokat, az elkerülhetetlenül súlyos szubjektivizmust és bürokratizmust szül, ami következésképpen elfojtja a vállalatok életerejét. Azzal a feltétellel, hogy a vállalat követi az állami tervet és irányítást. joga van rugalmas és sokrétű gazdálkodási formák közül választani, rendelkezni beszerzésről, termelésről és értékesítésről, birtokolni és saját belátása szerint felhasználni a visszamaradó pénzeszközöket, joga van saját dolgozóinak kijelölésére, elbocsátására, alkalmazására vagy megválasztására az érvényes jogszabályok szerint, döntésre a munkaerő toborzását és felhasználását, valamint a béreket és juttatásokat illetően, termékei árának meghatározására az állam által megengedett kereteken belül stb. A vállalatnak valóban viszonylag független gazdasági egységgé, szocialista árutermelővé és gazdálkodóvá kell válnia, amely maga felel nyereségéért és veszteségéért, képes átalakítani és fejleszteni magát. A vállalatnak olyan jogi személlyé kell válnia, amely rendelkezik bizonyos jogokkal és kötelezettségekkel.

A vállalatok életerejének forrása szellemi és fizikai dolgozóinak aktivitása, tudása és alkotóereje. Ha a szabályok és rendelkezések valóban biztosítják a dolgozóknak a gazda státusát a vállalati ügyekben és ha munkájuk szorosan kötődik anyagi juttatásaikhoz, akkor aktivitásuk, tudásuk és alkotóképességük teljesen kibontakoztatható. Meggyőzően bizonyították ezt a falusi reformmal kapcsolatos tapasztalataink. A városi gazdasági rendszer reformja során helyesen kell megoldani a dolgozók és a vállalat viszonyát, el kell érni, hogy a dolgozók gazdák legyenek, munkahelyükön mindegyikük gazdaként dolgozzék. Ez növelni fogja mélyreható érdekeltségüket vállalatuk működésében és hatékonyságában, abban, hogy teljesítményük szorosan kötődjék társadalmi

tekintélyükhöz és anyagi javadalmazásukhoz. A korszerű vállalat központosított és egységes vezetést és termelésirányítást, valamint szigorú munkafegyelmet igényel. Mivel a mieink korszerű szocialista vállalatok, az ilyen központosított vezetés és szigorú fegyelem megvalósításakor határozottan biztosítanunk kell a munkásoknak, alkalmazottaknak és választott képviselőiknek a jogot, hogy részt vegyenek a vállalat demokratikus irányításában. A szocializmusban egység van a vállalati vezetés fennhatósága, a dolgozóknak mint a vállalat gazdáinak státusa, valamint kezdeményezésük és alkotóképességük között. Ez az egység a dolgozók aktivitása hatékony kibontakoztatásának szükséges előfeltétele.

IV. Az értéktörvényt tudatosan alkalmazó tervezési rendszer létrehozásáért, a szocialista árutermelés fejlesztéséért

A szocialista társadalomban tervgazdaság van a termelőeszközök köztulajdona alapján. Így elkerülhető a termelés anarchiája és a ciklikus válságok, amelyek a tőkés társadalmat jellemzik, és biztosítható, hogy a termelés állandóan megfeleljen a nép egyre növekvő anyagi és kulturális igényeinek. Ez a szocialista gazdaság fölényének egyik alapvető jellemzője a tőkés gazdasággal szemben. A népköztársaság megalapítása óta terv alapján dolgozunk, és hatalmas pénzügyi, anyagi és emberi erőforrásokat összpontosítottunk a nagyszabású szocialista gazdasági építésre, amelyben hatalmas eredményeket értünk el. Ugyanakkor a történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a szocialista tervezési rendszerben az egységességnek párosulnia kell a rugalmassággal. Számításba kell vennünk Kína hatalmas területét és nagyszámú lakosságát, figyelembe kell vennünk a közlekedés és az információáramlás nehézkességét, a gazdasági és kulturális fejlettség nagy egyenlőtlenségét, azt, hogy rövid idő alatt aligha lehet mindezt teljesen megváltoztatni. Fel kell ismernünk, hogy Kína kezdetleges árutermelése miatt szükség van az árutermelés és az árucsere erőteljes fejlesztésére. Mindezt tekintve, nagyon sürgős számunkra egy ilyen jellegű tervezési rendszer. Ha országunk tényleges körülményeit nem vesszük figyelembe és megpróbálunk minden társadalmi-gazdasági tevékenységet a tervekbe építeni, aztán kizárólag adminisztratív rendelkezésekkel végrehajtani azokat, mellőzve a gazdasági szabályozók és a piac fontos szerepét, akkor a tervezéssel kapcsolatos irányadó eszmékben a szubjektív és az objektív elkerülhetetlenül elválik, a terv és a valóság pedig jelentős mértékben elszakad egymástól. [...]

A tervezési rendszer reformjában először is el kell vetni azt a hagyományos nézetet, amely szembeállítja a tervgazdaságot az árutermelő gazdasággal. Világosan meg kell értenünk, hogy a szocialista tervgazdaság a köztulajdonon alapuló, tervszerű árutermelő gazdaság, amelynek tudatosan követnie és alkalmaznia kell az értéktörvényt. Az árutermelő gazdaság teljes kifejlődése nélkülözhetetlen szakasz a társadalom gazdasági növekedésében és gazdasági korszerűsítésünk szükséges feltétele. Csak így tudjuk igazában élénkké és rugalmassá tenni a gazdaságot, és arra késztetni a vállalatokat, hogy növeljék hatékonyságukat, rugalmasan gazdálkodjanak és haladéktalanul alkalmazkodjanak az összetett és gyakran változó társadalmi igényekhez, amit nem lehet pusztán adminisztratív eszközökkel és kötelező utasításos tervvel elérni. Ugyanakkor azt is fel kell ismernünk, hogy a szocialista árutermelő gazdaság kiterjedt haladása bizonyos zavarhoz is vezethet és szükség van tervszerű orientálásra, szabályozásra és adminisztratív irányításra. Ez csak szocialista körülmények között valósítható meg. Ezért a tervgazdaság semmi esetre sem zárja ki az értéktörvény alkalmazását és az árutermelő gazdaság fejlődését, hanem

valójában egységet alkot velük. Hiba lenne szembeállítani egyiket a másikkal. A szocialista és a tőkés gazdaság között az árutermelő gazdaságot és az értéktörvényt illetően nem az a különbség, hogy van-e bennük árutermelő gazdaság, érvényesül-e az értéktörvény, hanem az, hogy a tulajdonformák különbözőek; az, hogy létezik-e kizsákmányoló osztály, a dolgozó nép-e az ország gazdája; az, hogy a gazdaság milyen termelési célokat szolgál, tudják-e össztársadalmi méretekben tudatosan alkalmazni az értéktörvényt; valamint az, hogy az áruviszonyok keretei különbözőek. Hazánk szocialista körülményei között nem áru a munkaerő, és nem az a föld, a bánya, a vasút sem, nem áruk a bankok, az állami vállalatok és az erőforrások sem.

Hazánk tervezési rendszere alapvető jellemzőinek a következőknek kell lenniük: először is, a mi gazdaságunk egészében véve tervgazdaság, vagyis tervszerű árutermelő gazdaság, nem pedig olyan piacgazdaság, amelyet teljes egészében a piac szabályoz. Másodsorban, a teljesen a piac által szabályozott termelés és csere nagyrészt csak bizonyos mezőgazdasági és háztáji termelésre, kis, napi használati cikkekre, szolgáltatási és javító szakmák tevékenységére korlátozódik. Ezek mind kiegészítő, de nélkülözhetetlen szerepet játszanak a nemzetgazdaságban. Harmadsorban, tervgazdálkodásunk nem szükségképpen jelenti a kötelező utasításos terv uralkodó szerepét, mivel a kötelező utasításos és az eligazító jellegű terv egyaránt a tervgazdaság konkrét formája. Negyedszer, az eligazító jellegű terv főként a gazdasági szabályozókkal valósul meg, a kötelező utasításos tervet végre kell hajtani, de még annál is tiszteletben kell tartani az értéktörvényt. Jelenlegi tervezési rendszerünknek a fentiek szerinti megreformálásához lépésről lépésre és megfelelő mértékben szűkíteni kell az utasításos terv körét és bővíteni az eligazító jellegűét. A kötelező utasításos tervet az ország és a nép létérdekeivel kapcsolatos, fontos termékek közül azokra alkalmazzuk, amelyeknél állami elosztás szükséges, valamint az olyan jelentős gazdasági tevékenységekre, amelyek hatnak az általános helyzetre. Más termékekre és gazdasági tevékenységekre, amelyekből a fentieknél jóval több van, vagy az eligazító jellegű terv lesz érvényes, vagy pedig teljesen a piac szabályozó szerepe, amint az egyes esetek megkívánják. A tervezés súlypontja a közép- és hosszú távú tervezésre kerül át. Az éves terveket megfelelőképpen egyszerűsíteni fogjuk, és megfelelően megváltoztatjuk a tervezési módszereket is. Nagy figyelmet kell fordítani a gazdasági tájékoztatásra és előrejelzésre, szükséges emelni a tervezés tudományos színvonalát.

V. Ésszerű árrendszert kell kialakítani, teljes figyelmet fordítani a gazdasági szabályozók szerepére

Mivel az értéktörvény szerepét sokáig mellőztük, valamint egyéb történelmi okokból, sok a zavar jelenlegi árrendszerünkben. Számos termék ára nem tükrözi sem az értékét, sem a kereslet—kínálat viszonyát. Ezt az ésszerűtlen árrendszert meg kell reformálni, különben lehetetlen lesz helyesen megállapítani a vállalatok teljesítményét, biztosítani a javak zökkenőmentes forgalmát a város és a falu között, előmozdítani a műszaki haladást, a termelési és fogyasztási szerkezet ésszerűsítését. Ez a társadalmi munka óriási pazarlását okozza, és súlyosan akadályozza a munka szerinti elosztás elvének érvényesülését. Amint nő a vállalatok önállósága, az ár szabályozó szerepe egyre jelentősebb lesz a termelés és gazdálkodás számára. Ezért sürgető szükség van ésszerű árrendszerre. A gazdasági rendszer, ezen belül a tervezési és a bérrendszer reformjának eredményessége legfőképpen az árrendszer reformjától függ. Az ár a leghatásosabb szabályozó eszköz, az ésszerű ár pedig a dinamikus,

mégsem kaotikus gazdaság biztosításának fontos feltételét jelenti. Ezért az árrendszer reformja a siker vagy kudarc kulcsa az egész gazdasági rendszer reformja számára.

Jelenleg hazánk árrendszerének ésszerűtlensége főként a következőkben nyilvánul meg: csekély a minőség szerinti árkülönbség a hasonló termékek között. Ésszerűtlenek az árarányok a különböző jellegű áruk között, különösen egyes ásványi termékek és nyersanyagok árai túl alacsonyak. A főbb mezőgazdasági termékek felvásárlási és értékesítési áránál fordított a helyzet, az értékesítési ár alacsonyabb az állami felvásárlási árnál. Mostantól intézkedéseket kell hoznunk a helyzet fokozatos megváltoztatására.

Az árrendszer ésszerűtlensége szorosan összefügg az árszabályozási rendszer ésszerűtlenségével. Az árak rendezésével egyidejűleg meg kell reformálnunk a túl központosított árszabályozási rendszert, fokozatosan szűkíteni az állami egységes, rögzített árak körét és — bizonyos mértékben — bővíteni a mozgó és a szabad árak körét. Így az árak rugalmasan és érzékenyen reagálnak majd a társadalmi munka termelékenységének és a piaci kínálat és kereslet viszonyának változásaira, viszonylag jól megfelelnek a nemzetgazdasági fejlődés szükségleteinek.

Minthogy az árrendszer reformja érint minden háztartást és a nemzetgazdaság egészét is, rendkívül óvatosan kell kidolgoznunk egy jól átgondolt, kivihető tervezetet, feltételezve a termelés fejlődését és az állam pénzügyi tehervállalásait, és azzal az előfeltétellel, hogy a nép reáljövedelmének fokozatosan növekednie kell. Ezt tervszerűen és lépésről lépésre kell végrehajtanunk. E reform elvei a következők:

1. Az egyenlő értékek cseréjének követelménye szerint és a kínálat és a kereslet változásainak alapján rendezni kell az ésszerűtlen árarányokat. Csökkentsük, amit csökkenteni és emeljük, amit emelni kell.

2. Amikor egyes ásványi termékek, nyers- és félkész anyagok árai emelkednek, a feldolgozó vállalatoknak jelentősen csökkenteniük kell azok felhasználását, hogy az ilyen termékek és anyagok magasabb árából fakadó nagyobb önköltség alapvetően ellensúlyozható legyen a vállalaton belül, és a növekedésnek csak egy kis részét viselje az állam adócsökkentések és -mentesítések formájában. Így elkerülhető lesz a fogyasztási jellegű iparcikkek piaci értékesítési árának növekedése.

3. Ama probléma megoldásában, hogy az állam az eladási árnál drágábban vásárolja fel a mezőgazdasági termékeket, valamint a fogyasztási javak árának rendezésében hatékony intézkedéseket kell hoznunk azért, hogy a városi és falusi lakosság reáljövedelme ne csökkenjen az árrendezés következtében. A termelés növelésével és a gazdasági hatékonyság javításával fokozatosan emelni kell a munkások és alkalmazottak bérét. Széles körben tájékoztatni kell az embereket, hogy a termelés fejlődése és a javak mind nagyobb bősége esetén az árrendszer reformjának kezdeményezése és az árarányok ésszerűtlenségének megszüntetése nem vezet általános és spirálszerű árnövekedéshez. Az ilyen reform azonnal szükséges a termelés további növelése érdekében, és összhangban van a fogyasztók alapvető érdekeivel. A vállalatoknak a gazdálkodás és az igazgatás erőteljes javításával növelniük kell a gazdasági hatékonyságot és nem szabad az árak emelésétől várniuk jövedelmük növekedését. Teljesen megengedhetetlen, hogy bármely termelőegység vagy személy önkényesen árat emeljen a reform ürügyén, mesterségesen áremelési hullámot keltsen, szétzilálja a szocialista piacot, és ártson az állam és a fogyasztók érdekeinek.

Az árrendszer átalakításával egyidejűleg tovább kell javítanunk az adórendszert, és tovább kell folytatnunk a pénzügyi és a bankrendszer reformját. Mi-

nél élénkebbé válik a gazdaság, annál több figyelmet kell szentelnünk a makroökonómiai szabályozásnak, s annál ügyesebbeknek kell lennünk a gazdasági irányzatok időbeni felismerésében és annak alapján az ár, az adó, a hitel és más gazdasági szabályozók komplex alkalmazásában. Ez segíteni fog bennünket abban, hogy szabályozzuk a kínálat és kereslet, a felhalmozás és a fogyasztás közötti fő arányokat, szabályozzuk a pénzügyi, anyagi és munkaerőforrások áramlásának irányát, az ágazati szerkezetet, a termelőerők területi megoszlását, a piaci kínálatot és keresletet, a külgazdasági kapcsolatokat stb. A múltban hozzászoktunk ahhoz, hogy adminisztratív eszközökkel működtessük a gazdaságot, és sokáig elhanyagoltuk a gazdasági eszközökkel történő szabályozást.

VI. A kormányzati és a vállalati funkciókat el kell választani egymástól

Még mindig igazi megoldást váró kérdés, hogy az állami szervek, különösen a kormányszervek, miként tudnák jobban vezetni és szervezni a gazdasági építőmunkát annak érdekében, hogy elegét tegyenek a nemzetgazdaság és a társadalmi fejlődés követelményeinek. A kormányfunkciókat sokáig nem különítettük el a vállalati funkcióktól, így a vállalatok valójában az adminisztratív szervek függvényei lettek, s a központi kormány és helyi kormányok irányítottak sok olyasmit, ami valójában nem rájuk tartozott, s ugyanakkor azt, ami rájuk tartozott, nem tudták jól irányítani. Ráadásul a területi és az ágazati irányítás elkülönítettsége és a köztük folyó huzavona még jobban nehezítette a vállalat munkáját. Ha nem változtatnak a dolgok ilyetén állásán, nem tudnánk kibontakoztatni a vállalatok és az alsó szintek lelkesedését, nem lehetne hatásosan ösztönözni a vállalatok közötti együttműködést, társulást és versenyt, és nem fejlődhetne az egységes szocialista piac. Mi több, súlyosan meggyengülne az a szerep, amelyet a kormányszerveknek kell betölteniük a gazdaság irányításában. Sürgős szükség van tehát arra, hogy a reform jegyében elkülönítsük a kormányzati és a vállalati funkciókat, egyszerűsítsük a kormányzati munkát és átruházzuk egyes hatásköreit, mert csak így tudjuk élénkíteni a vállalatokat és az egész népgazdaságot.

Sok esztendő gyakorlati tapasztalatainak fényében a kormányszervek fő gazdaságirányítási funkciói a következők:

gazdaság- és társadalomfejlesztési stratégia, terv, irányelvek és politika kidolgozása;

tervezeteket készíteni a természeti erőforrások kiaknázásáról, a műszaki rekonstrukcióról, a szellemi erőforrások kihasználásáról;

összehangolni a terület, az ágazat és a vállalat fejlesztési tervét és gazdasági kapcsolatait;

tervbe illeszteni és tervszerűen előkészíteni a kiemelt beruházásokat, különösen az energiaipari, a közlekedési, a nyersanyagipari építkezéseket, gazdasági információkat gyűjteni és terjeszteni, kezelni és alkalmazni a gazdasági szabályozás eszközeit;

gazdasági törvényeket és rendeleteket kidolgozni és végrehajtásukra felügyelni;

kijelölt hatáskörükön belül kádereket kinevezni és leváltani;

irányítani a külgazdaság műszaki és együttműködési kapcsolatait stb. [...]

A kormányzati és vállalati funkciók szétválasztása után teljes mértékben érvényesíteni kell a városok központi szerepét, és a városokra, különösen a nagy és a közepes méretű városokra alapozva fokozatosan ki kell alakítani különböző méretű, nyitott és hálószerűen épült gazdasági körzeteket. [...]

A városi vezetés összpontosítsa erejét a városi tervezésre, építésre és a város irányítására, fokozza a közművi és közterületi építőmunkát, gondoskodjék az átfogó környezetvédelmi munkáról. Orientálja és ösztönözze a vállalatok szakosodott rekonstrukcióját, gazdálkodásuk és irányításuk korszerűsítését, az anyagok és áruk ésszerű forgalmát. Törődjék az oktatás- és egészségüggyel, a népjóléti ügyekkel és a szolgáltatásokkal, mozdítsa elő a szellemi civilizáció építését és a jó társadalmi magatartásrend kialakulását, gondoskodjék a közrendről.

A szocialista vállalatok közötti viszony elsősorban együttműködésen és kölcsönös segítségen alapuló viszony, ami azonban távolról sem zárja ki a versenyt. Az emberek sokáig a kapitalizmus jellegzetes jelenségeinek tekintették a versenyt. Csakhogy ahol árutermelés van, ott versenynek is kell lennie. A lényeg az, hogy a verseny célja, jellege, keretei és eszközei társadalmi rendszerenként különböznek. A szocialista vállalatok közötti verseny alapvetően különbözik a kapitalizmusban folyó versenytől, ahol a gyengébbet felfalja az erősebb. Nálunk, ahol a termelési eszközök köztulajdonban vannak, ahol az állami tervezés és a törvények szabályozó hatása érvényesül, és ahol a cél a szocialista korszerűsítés szolgálata, a vállalatok fokmérője az az ítélet, amelyet közvetlenül a fogyasztó alkot róluk a piacon, s ilyen körülmények között csak a legjobb vállalatok képesek fennmaradni. Ez segíti a termelés növekedését gátló elszigetelődés és monopólium megtörését, idejében feltárja a vállalatok fogyatékosságait, és a technológia, a gazdálkodás és az irányítás javítására ösztökéli a vállalatokat, előrelendíti mind az egész nemzetgazdaságnak, mind a szocializmus ügyének fejlődését. [...]

A kormányzati és a vállalati funkciók szétválasztása, valamint az irányítás egyszerűsítése és decentralizálása mélyreható átalakulást eredményez a szocialista felépítményben. Ha a rendszer megváltozik, változnia kell a szervezeti rendszernek, a gondolkodásnak és a munkastílusnak is. Habozás nélkül meg kell változtatni az egyes szervek munkastílusát, összhangban a nép szolgálata, a hatékonyságot csökkentő fölöslegek megszüntetése, illetve az egység és a hatékonyság elvével, növelni e szervek munkatársainak rátermettségét. Véget kell vetnünk annak a régi gyakorlatnak, hogy nem a vezető szervek szolgálják a vállalatokat és az alsóbb szinteket, hanem azok forognak a vezető szervek körül. Fel kell számolnunk a bürokrácia olyan betegségeit, mint a szervezeti átfedések, a dolgozók feleslegesen nagy számban történő foglalkoztatása, a funkciók homályos körülhatárolása és a huzavona. A különböző szintű vezető szervek ilyen körülmények között képesek lesznek majd arra, hogy egész munkájukat ténylegesen a termelés fejlesztésének, az alsóbb szintek és a vállalatok, valamint az ország felvirágzásának és erősödésének, a nép gazdagodásának és boldogságának szolgálatába állítsák.

VII. Sokféle formájú gazdasági felelősségi rendszert hozzunk létre, ténylegesen valósítsuk meg a munka szerinti elosztás elvét

A vállalaton belül pontosan tisztázni kell a munkaköri követelményeket, minden egyes dolgozó kötelezettségeit, és létre kell hozni egy sokféle formájú gazdasági felelősségi rendszert, amely a vállalásokon alapszik, hogy erősítsék a városi vállalatok életerejét, fokozzák a munkások és alkalmazottak felelősségtudatát, s teljes mértékben kibontakoztassák kezdeményezőkészségüket, aktivitásukat és alkotókészségüket. E felelősségi rendszer alapelvei a következők: a felelősség, a jogkör és az érdek összekapcsolása, az állam, a kollektíva és

az egyen erdekeinek egysége, a dolgozók jövedelmének és teljesítményének összekapcsolása. [. . .]

A korszerű vállalatok a legapróbb részletekig megvalósítják a munkamegosztást, a termelés folytonosságának magas fokát biztosítják, szigorú műszaki követelményeknek tesznek eleget, és az együttműködés bonyolult viszonyai jellemzők rájuk. Ennélfogva egységes, dinamikus és nagy hatékonyságú termelés- és vállalatirányítási rendszert kell kialakítani. Ezeknek a követelményeknek csak úgy lehet megfelelni, ha megvalósul az igazgatói felelősség rendszere. A vállalati pártszervezeteknek tevékenyen támogatniuk kell az igazgatókat abban, hogy hatáskörükkel élve egységesen irányítsák a termelési és gazdálkodási tevékenységet. Ezenkívül a vállalati pártszervezetek biztosítsák és felügyeljék a párt és az állam irányelveinek és politikájának megvalósítását, a vállalatoknál erősítsék a párt ideológiai és szervezeti munkáját, fokozzák a szakszervezeteknek és a kommunista ifjúsági szövetség vállalati szervezeteinek irányítását, és végezzék jól az ideológiai és politikai munkát a munkások és alkalmazottak körében. Bár az igazgató mindenért felelősséggel tartozik, javítanunk kell a dolgozók küldöttgyűlésének rendszerét, és a demokratikus irányítás egyéb rendszereit, teljesen érvényesítenünk kell a szakszervezeti csoportoknak és a dolgozók képviselőinek azt a jogát és szerepét, hogy beleszólhassanak a vállalat fontos döntéseibe, felügyeljék az adminisztratív vezetést, és védjék a dolgozók törvényes jogait és érdekeit. Ebben testesül meg a munkásosztály gazda volta, amely a szocialista vállalat jellegéből következik, és amelyet semmiféleképpen nem szabad mellőzni vagy gyengíteni.

Párhuzamosan azzal, hogy a nyereségbefizetés helyébe mindenütt a nyereségadózás lép, és hogy a vállalatoknál mindenütt megvalósul a sokféle formájú gazdasági felelősségi rendszer, fokozottabban fogunk érvényt szerezni a munka szerinti elosztás szocialista alapelvének. Született már fontos intézkedés ebben az ügyben, amelynek értelmében a vállalatok döntenek a vállalati munka eredményeitől függően a dolgozóiknak kifizethető prémiumok összegéről, míg az állam csak a prémiumkeret túllépésekor szed megfelelő összegű adót a vállalatoktól. A jövőben meghozzuk a szükséges intézkedéseket, hogy a vállalati dolgozók bére és prémiuma még jobban összekapcsolódjék a vállalat gazdasági hatékonyságának növekedésével. A vállalatoknál fokozottabban kell megvalósítani a differenciálást a különböző szakmákban és munkakörökben fizethető bérek között, hogy teljes mértékben érvényesüljön a szorgalom és a jó munka jutalmazásának, a lustaság és a rossz munka büntetésének elve, hogy érvényesüljön az az elv, amely szerint több munkáért nagyobb, kevesebb munkáért kisebb fizetés jár, tehát teljes mértékben tükröződjenek a szellemi és a fizikai, a bonyolult és az egyszerű, a szakképzettséget igénylő és az azt nem igénylő, a nehéz és a könnyű munka közti különbségek. Változtatni kell mindenekelőtt a szellemi munka jelenlegi javadalmazásán, amely túl alacsony. Az állami szerveknél és költségvetési intézményeknél is meg kell reformálni a bérrendszert, összhangban a bérek, a felelősség és az eredmények összekapcsolásának elvével. A vállalatok, állami szervek és költségvetési intézmények bérrendszerének reformjával egyidejűleg gyorsítani fogjuk a munkaügyi rendszer reformját.

Sokáig félreértés övezte a fogyasztási cikkek elosztásának kérdését, mondván, a szocializmus egyenlőséget jelent. Ha a társadalom bizonyos tagjai munkájukért magasabb fizetést kaptak, ami nagy különbségekkel járt a jövedelmi viszonyokban, ezt polarizációnak és a szocializmustól való elhajlásnak tekintették. Az egyenlősdi teljesen összeegyeztethetetlen a szocializmus tudományos marxista felfogásával. A történelem igazolta, hogy az egyenlősdi súlyosan gá-

tolja a munka szerinti elosztás elvének megvalósítását, és ha nem fékezik meg, óhatatlanul aláássa a termelőerőket. Egy szocialista társadalomnak természetesen biztosítania kell a társadalom tagjai számára anyagi és kulturális életszínvonaluk fokozatos emelkedését, az általános jólétet, amely azonban nem jelenthet és soha nem is fog jelenteni teljes egyenlőséget, illetve azt, hogy a társadalom valamennyi tagjának életkörülményei egyidejűleg és ugyanolyan gyorsan javulnak. Ha az általános jóléten teljes egyenlőséget és egyidejű gazdagodást értenénk, akkor a gazdagodás nemcsak hogy lehetetlenné válna, de ez a fajta gondolkodás általános szegénységhez is vezetne. A nép többsége számára csak akkor lehet nagyon vonzóvá tenni a szorgalmas munkát, a nép többségét csak akkor lehet szorgalmas munkára ösztökélni, ha hagyjuk és ösztönözzük, hogy előbb egyes körzetek, vállalatok és egyének boldoguljanak jobban szorgalmas munkájuk jóvoltából. Ezzel egyre több embert fogunk ösztönözni arra, hogy a gazdagodás útjára lépjen, az egyik csoportot a másik után. Ugyanakkor szociális kedvezményekben kell részesítenünk az időseket, a gyengéket, a betegeket, a csökkent munkaképességűeket, az özvegyeket, az árvákat és a gyermektelen időseket, akik nem tudják eltartani magukat. Segítenünk kell azokat, akik még nem váltak jómódúvá, politikánkkal különleges és kedvezményes bánásmódban kell részesítenünk a forradalom néhány régi bázisterületét, a nemzetiségek lakta, a távoli és más olyan területeket, ahol a gazdaság még mindig nagyon elmaradott, és meg kell adnunk nekik a szükséges anyagi és műszaki támogatást. Az a különbség, hogy az emberek egy része gyorsabban válik jómódúvá, mint a többiek, csak időbeli, hiszen a társadalom minden tagja a közös gazdagodás útján halad előre. Semmi esetre sem polarizáció ez, ami azt jelentené, hogy maroknyi ember kizsákmányolóvá válik, míg az óriási többség elszegényedik. Az a politika, hogy az emberek egy részét arra ösztönözzük, hogy másoknál gyorsabban váljanak jómódúvá, összhangban áll a szocialista fejlődés törvényével, s az egyetlen út, amelyen haladva lehetővé válik az egész társadalom gazdagodása.

Soha nem szabad elvetnünk a kemény munkának és az ország szorgalmas és takarékos építésének nagyszerű hagyományát, amely forradalmunk és építőmunkánk hosszú időszaka során alakult ki. Az új történelmi időszakban ez a hagyomány főként azt jelenti, hogy ápoljuk a szorgalmas munka szellemét, a haza és a nép iránti odaadástól áthatva dacolunk minden nehézséggel, szigorúan takarékoskodunk a termelésben és az építőmunkában, szembeszállunk minden, az állami anyagok és pénzek dézsmálására irányuló tevékenységgel, és elkerüljük az olyan téves politikai döntéseket, amelyeknek pazarlás a következménye. Ezt a hagyományt nem szabad úgy félreértelmeznünk, hogy megfeledkezünk a nép fogyasztási szintjének megfelelő növeléséről. A marxizmus alapvető tanításai szerint a termelés minden gazdasági tevékenység kiindulópontja és döntő tényezője, amely meghatározza a fogyasztást, csakhogy a fogyasztás is meghatározza a termelést abban az értelemben, hogy emelkedése nagymértékben elősegíti az új társadalmi igények kialakulását, óriási piacokat tár fel és ösztönzi a termelést. Fokozatosan haladva viszonylag jelentősen növelnünk kell a dolgozók fizetését, amivel arányban nő a nép fogyasztási szintje. Ennek alapja nem lehet más, mint a termelés fejlesztése, a gazdasági hatékonyság növelése és a felhalmozás és a fogyasztás közötti helyes arány fenntartása. Nem helyes olyan fogyasztási igényeket teremteni, amelyek felülmúlják a mindenkori termelés teljesítőképességét. Ám hasonlóképpen helytelen elmulasztani a megfelelő mértékű növelést és korlátozni a fogyasztást, ha az a mindenkori termelés teljesítőképességének határain belül marad.

VIII. Növeljük a gazdasági formák sokféleségét, bővítsük a gazdasági és műszaki kapcsolatokat a külfölddel és belföldön is

Azon kell munkálkodnunk, hogy fejlődjék a többféle szektor és a gazdálkodási formák sokfélesége, tevékenyen bővítenünk kell a külgazdasági együttműködést és műszaki cserekapcsolatokat a függetlenség és szuverenitás, az önerőre támaszkodás, az egyenlőség, a kölcsönös előnyök és jóindulat alapján.

Az össznépi tulajdonú vállalatok Kína szocialista gazdaságának vezető erejét alkotják, és döntő szerepet játszanak szocialista utunk és egész nemzetgazdaságunk töretlen fejlődésének biztosításában. A vállalatok megszilárdítását és fejlesztését azonban nem lehet más szektorok és más gazdálkodási módszerek korlátozására és kizárására alapozni. A kollektív szektor a szocialista gazdaság fontos alkotórésze, és a termelés meg az építőmunka számos területén szabad kezet adhatunk a kollektíváknak a vállalatok irányításában. A Kínában ma létező egyéni szektor a szocialista köztulajdonnal fonódik össze, és különbözik a kapitalista magántulajdonnal összefonódó egyéni gazdaságtól. Pótolhatatlan szerepet játszik a termelés bővítésében, a nép mindennapi szükségleteinek kielégítésében és a foglalkoztatottságban. A szocialista gazdaság szükséges és hasznos kiegészítője, és annak alá van rendelve. Ez idő szerint törekednünk kell arra, hogy városon és falun eltávolítsuk a kollektív és az egyéni szektor útjában álló akadályokat, megteremtsük fejlődésük feltételeit, és a jogi védelmet biztosítsuk számukra. Különösen az olyan gazdasági tevékenységeknél kell támogatnunk az egyéni gazdaságot, amelyek főként az élőmunka-ráfordítást igénylő szolgáltatásokon alapulnak, és ahol célravezető a decentralizált működés. Az önkéntes részvétel és a kölcsönös előnyök alapján ugyanakkor széles körben ösztönöznünk kell a szövetkezeti gazdálkodás és gazdasági társulás sokrétű és rugalmas formáit az állami, a kollektív és az egyéni szektor között. Az össznépi tulajdonban levő kisvállalatok egy részét bérbe lehet adni kollektíváknak vagy egyéneknek, vagy szerződéses alapon is működhetnek. Hosszú távon arra törekszünk, és a szocialista haladás azt igényli, hogy egyidejűleg fejlesszünk többféle gazdasági szektort és gazdálkodási módszert. Ez nem visszalépés a népköztársaság korai, újdemokratikus időszakának gazdasága felé, amikor a szocialista köztulajdon még nem volt túlsúlyban a városokban és falun. Új politikánk távolról sem fogja megingatni hazánk szocialista gazdasági rendszerét, inkább hozzájárul annak megszilárdításához és fejlesztéséhez. [...]

A jövőben is folytatni kell a nyitott politikát és megreformálni a külkereskedelmi rendszerünket, amelynek minden területén aktivizálni kell és a külvilág felé egységessé alakítani. Erőfeszítéseket fogunk tenni azért, hogy gazdasági és technológiai kapcsolataink, együttműködésünk bővüljön más országokkal, hogy a különleges gazdasági övezetek sikert arassanak és hogy még több part menti várost tegyünk nyitottá. A külföldi tőke felhasználása és a külföldi üzletemberek érdeklődésének felkeltése a kínai—külföldi tőkéjű és igazgatású, a kínai—külföldi igazgatású és a külföldi tőkéjű vállalatok működtetése iránt ugyancsak szükséges, és előnyös összetevője a kínai szocialista országnak. Minden tőlünk telhetőt el kell követni, hogy hasznosítsuk a bel- és külföldi erőforrásokat, a bel- és külföldi piacokat, és hogy megtanuljuk a belföldi építőmunka szervezésének és a külgazdasági kapcsolatok fejlesztésének módját.

Mialatt nyitunk a külvilág felé, még inkább nyitni fognak egymás felé a Kínán belüli különböző területek. Szét kell zúznunk a gátakat, és ki kell nyitnunk az ajtókat a gazdaságilag fejlettebb és kevésbé fejlett területek, a part menti területek és az ország belsejében vagy határvidékein húzódó területek, a város és a falu, az ágazat és vállalat közti kapcsolatokban. Összhangban az-

zal az elvvel, hogy a kedvező feltételeket minél inkább ki kell aknázni és a kedvező feltételek hatását amennyire lehet, mérsékelni kell, sokféle formát fogunk kialakítani, biztosítván a kölcsönös előnyöket és a közös haladást, nagy erővel ösztönözzük a horizontális gazdasági kapcsolatokat, támogatjuk a pénzeszközök, a berendezések, a technológia és a szakképzett munkaerő-állomány ésszerű forgalmát, fejlesztjük a különféle gazdasági és műszaki együttműködéseket, és közös gazdasági vállalkozásokat indítunk. Ösztönözzük a gazdasági szerkezet és a területi megosztás ésszerűsítését, gyorsítsuk hazánk korszerűsítésének ütemét.

IX. Vessünk be egy új nemzedéket, neveljük ki a szocialista gazdaságirányítás kádereinek hatalmas seregét

Gazdasági szerkezetünk reformja és nemzetgazdaságunk fejlődése szempontjából égető szükség van a korszerű gazdasági és műszaki ismeretekkel rendelkező, újító szellemű, bátran alkotó, új helyzeteket teremteni képes gazdálkodási és irányítási szakemberekre, különösen vállalatirányítási káderekre. Egyelőre az a probléma, hogy gazdaságirányítási kádereink messze elmaradnak a fenti kívánalmaktól. Köztük nagyon sok veterán elvtárs van, aki a hosszú nehéz harcokban nagymértékben hozzájárult szocialista gazdaságunk építéséhez. Jó munkastílusuk, szervezőképességük és az a következetesség, amellyel alávetették magukat a pártélet szabályainak, nevelő hatással volt sok fiatal és középkorú káderre. Ám e veterán elvtársak zöme idős korba lépett, s már nem várhatjuk tőlük, hogy továbbra is helytálljanak a sok erőfeszítést igénylő vezető posztokon. Jelenleg sürgető feladat, hogy bátran vessük be és aktívan képezzük fiatal és középkorú gazdaságirányítási káderek ezreit. [...]

A központi bizottság felhívja a vállalatokat, különösen a kulcsfontosságúakat, hogy 1985 végéig alakítsák át vezetőségüket. Ezenkívül terveket kell kidolgozniuk és hatásos intézkedéseket kell tenniük azért, hogy viszonylag rövid időn belül sok olyan igazgatót neveljenek ki, aki eredményesen tudja szervezni és igazgatni az adott vállalat termelését és gazdálkodását, olyan főmérnököket, akik erőteljesen fokozni tudják a vállalat műszaki irányítását és fel tudják lendíteni műszaki fejlődését, olyan gazdasági igazgatókat, akik eredményesen fokozni tudják a vállalat gazdálkodását és növelni gazdasági hatékonyságát, olyan főkönyvelőket, akik képesek arra, hogy szigorú pénzügyi fegyelmet tartsanak, körültekintően gazdálkodjanak az erőforrásokkal, kiaknázzák a pénzügyi forrásokat, és olyan párttitkárokat, akik képesek arra, hogy a helyes politikai irányhoz tartsák magukat, egyesítsék a vállalatoknál dolgozó munkásokat és alkalmazottakat. [...]

A tudomány, a technika és az oktatás rendkívül fontos szerepet játszik a nemzetgazdaság fejlődésében. A gazdasági rendszer reformja előrehaladásával egyre sürgősebb megoldást kívánó stratégiai jellegű feladattá válik a tudomány és a technika, illetve az oktatás rendszerének reformja. A központi bizottság tanácskozásokat fog tartani ezekről a kérdésekről, s meghozza az idevágó döntéseket.

X. Erősítsük a pártirányítást, biztosítsuk a reform zökkenőmentes megvalósítását

Kína gazdasági rendszerének reformját meglehetősen széles területen és eléggé mélyrehatóan fogjuk megvalósítani. A reform közvetlen hatással lesz az ország

jövőjére, és érinteni fogja a munkások, parasztok, értelmiségiek millióinak alapvető érdekeit. Pártunk valamennyi tagjának a korunk irányzatát képviselő reform arcvonalában kell állnia. [...] A refom során minden lépést a gyakorlatban kell kipróbálni, hiszen így lehet új tapasztalatokat szerezni. A tévedéseket aligha lehet elkerülni, de minden tőlünk telhetőt el kell követnünk azok megelőzéséért. Ha mégis becsúszik egy hiba, törekednünk kell arra, hogy minél előbb feltárjuk, határozottan kiigazítsuk, levonjuk a tanulságokat, és tovább haladjunk előre. A reformok végrehajtásában aktív, de körültekintő lépéseket kell tennünk. Határozottaknak kell lennünk ott, ahol biztosak vagyunk a sikerben, ha a feltételek megértek, valósítsuk meg az egyik reformot a másik után, és kísérletezzünk, ha nem vagyunk biztosak a sikerben. Nem szabad megpróbálkoznunk azzal, hogy az egész feladatot egy csapásra oldjuk meg.

Jövőre számos helyi és vállalati pártszervezet rendezi sorait. A reformot szorosan össze kell kapcsolni ezzel a folyamattal. A pártrendezésnek elő kell segítenie a gazdasági növekedést, hiszen ezen mérhető sikeressége. A reform megvalósítása során erősítenünk kell a pártrendezés ellenőrzését, nehogy ez a rendezés puszta formasággá váljék. Minél élénkebbé és rugalmasabbá tesszük a gazdaságot és a vállalatokat, annál erőteljesebben kell harcolnunk a kapitalista eszmék behatolása ellen, ki kell küszöbölnünk a pozícióval vagy tekintéllyel való visszaélések dekadens jelenségét, meg kell szüntetnünk minden olyan cselekményt, amely árt az állam és a fogyasztók érdekeinek, törekednünk kell a megfelelő pártfegyelem kialakítására, a párton belüli politikai élet javítására. Támogatnunk kell a reformokért lelkesedő káderekét és tömegeket. Eltekintve a törvény és a fegyelem súlyos megsértésének eseteitől, amelyekben a törvény szerint kell fellépnünk, ha tévedésekre vagy elhajlásokra kerül sor a reform folyamán, a meggyőzés, a bírálat és a nevelés politikáját kell alkalmaznunk az érintett személyekkel szemben, és nem szabad politikai címkéket aggatnunk rájuk. A reformokról különbözőképpen vélekedő és gondolkodó emberek vitassák meg nézetkülönbségeiket. Nem szabad megosztanunk a káderekét és a tömegeket úgy, hogy az emberek egy részét „reformereknek", a többieket „konzervatívnak" nevezzük. Bízzunk azokban az elvtársakban, akik egy ideig nem tudnak lépést tartani a változásokkal, bízzunk benne, hogy a reform előrehaladtával jobban meg fogják érteni a dolgokat. [...]

A kínai kommunisták történelmi feladatuknak tekintik, hogy töretlenül elősegítsék a társadalmi fejlődést és haladást. Pártunk a múltban azért vezette a reakciós uralom alatt sínylődő néptömegeket, hogy forradalom útján megdöntse a régi rendszert. A szocialista rendszerben, ahol a nép az ország ura, pártunk azért vezeti a tömegeket, hogy lelkiismeretesen megvalósítsák a reformokat, és korszerű, erős, a kultúra és a demokrácia magas szintjén álló szocialista országgá alakítsák Kínát.

A jelenlegi helyzet nagyon kedvező a reform szempontjából. A nép alkotó módon közelíti meg ezt a törekvést. Ha a nép bölcsességére és erejére támaszkodunk és a négy alapelvet* követjük, biztosra vehetjük, hogy sikerül megvalósítanunk reformunkat, teljesítenünk az általános feladatot, és elérni a párt XII. országos kongresszusán kitűzött általános célt.

* Ez azt jelenti, hogy továbbra is a szocialista úton haladunk, megvédjük a proletárdiktatúrát, fenntartjuk a kommunista párt vezető szerepét, a marxizmus—leninizmus és a mao-ce-tungi eszmék szellemében cselekszünk.

KATONAPOLITIKA, ERŐEGYENSÚLY

MEMO

A. ARBATOV

Katonai—stratégiai egyensúly és a reagani politika

(RÖVIDÍTVE)

A nyolcvanas évek elején a szovjet—amerikai párbeszéd a nukleáris fegyverzetkorlátozásról új és rendkívül bonyolult szakaszába lépett.

Ez mindenekelőtt az USA nukleáris fegyvertára növelésének és korszerűsítésének erőltetett programjával magyarázható, mely a Szovjetunióval szembeni katonai fölény megszerzésére irányul. A hadi potenciál növelését célzó átfogó intézkedéseket olyan törekvések kísérték, melyek révén arra próbálták felhasználni a tárgyalásokat, hogy egyenlőtlen, a másik fél törvényes érdekeit sértő megállapodásokat kényszerítsenek rá. Az érem másik oldala az volt, hogy a tárgyalások kapcsán az Egyesült Államok félrevezesse a világ közvéleményét, hogy az azok zsákutcába jutására történő utalásokkal igazolják az amerikai katonai programokat.

I

A Reagan-kormányzat birodalmi ambíciói útját álló legfőbb akadály a Szovjetunió és az Egyesült Államok, illetve a Varsói Szerződés országai és a NATO között kialakult általános katonai-hadászati erőegyensúly az európai kontinensen. Eme erőegyensúly vagy paritás létrejötte a hetvenes évek kezdetén a szovjet nép történelmi vívmánya, a legszemmelláthatóbb és legimponálóbb megnyilvánulása az erőviszonyok világméretű megváltozásának a szocializmus javára. S a továbbiakban éppen ennek köszönhetően váltak lehetővé az enyhülés és a fegyverzetkorlátozásokra vonatkozó tárgyalások. Ennek kapcsán meghatározó jelentőségű a termonukleáris háború megakadályozásának, illetve a leszerelés terén elért haladás perspektíváinak szempontjából az, hogy mennyire szilárd alapokon nyugszik ez a paritás. Hatalomra jutásakor a Reagan-kormányzat elkötelezte magát amellett, hogy ismét visszaállítja az amerikai „nukleáris fölényt" a fegyverkezési hajsza felsrófolásával, és a SALT—I (s talán a SALT—II) elutasítása mellett foglalt állást. Ugyanakkor készneк mutatkozott arra, hogy félkevesztett versengésbe kezdjen a nukleáris rakéták gyártásának terén. A kormányzás egyik legelső lépése a katonai kiadások rohamos növelése volt, és következetesen haladt tovább ezen az úton a legutóbbi években is.

A republikánus párti kormányzat programjai, intézkedései és tervei minden kétséget kizáróan átmenet az Egyesült Államok nukleáris ereje nagymérvű növelésének egy újabb ciklusa felé. Valóban, a nyolcvanas években az USA hadászati célba juttató eszközeire szerelt nukleáris robbanófejek számának 50 százalékkal kell növekednie (15 000 egységnyire), továbbá jelentősen növekszik a stratégiai rendeltetésű fegyverek célba találó képessége, szélesedik azok alkalmazási lehetősége. Az Egyesült Államok törekvéséről a katonai fölény megszerzésére tanúskodnak az amerikai vezetésnek

azok a kijelentései is, miszerint lehetséges a „győzelem" egy nukleáris háborúban, elképzelhető egy „korlátozott és elhúzódó atomháború".

A hadi potenciál létrehozásának érdekében mintegy 20 Ohio típusú, óriás rakétahordozó tengeralattjáró építését tervezik (ezekből négyet már el is kezdtek), 1989-től pedig felszerelésüket Trident—2 új típusú rakétákkal, továbbá 1985-től beindítják a B—113 típusú új nehézbombázók sorozatgyártását, 1986-tól pedig az MX interkontinentális ballisztikus rakétákat (IBM) Ugyancsak tervbe vették a Trident—1 típusú, ún. tengeri ballisztikus rakéták (tengeralattjárókra telepített ballisztikus rakéták, IBM), a repülőgépeken elhelyezett szárnyasrakéták, valamint az európai telepítésű Pershing—2 közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták és a földről kilőhető, manőverező robotrepülőgépek kifejlesztését. Ehhez járulnak az olyan tengeralattjárókra, illetve hadihajókra telepített manőverezhető robotrepülőgépek, melyek a szovjet szárazföldtől a rajtuk elhelyezett eszközök hatótávolságán belül eső térségben cirkálhatnak. Az Egyesült Államok támadó jellegű nukleáris fegyverzetei fejlesztésére vonatkozó intézkedések mellett megvalósulnak az irányítási és távközlési rendszerek tökéletesítésének, a modern űrhadviselési rendszerek — beleértve a műholdromboló fegyvereket is — kidolgozásának és alkalmazásának új programjai. Jelentősen emelkedtek azoknak a kozmikus rakétaelhárító rendszertervezeteknek a kidolgozására fordított összegek, amelyek egy elvileg új, irányított (lézer vagy sugárnyaláb) energiatovábbító fegyver felhasználásán alapulnak.

Mindazonáltal, amikor felbecsüljük az Egyesült Államok lehetőségeit, hogy a maga javára megváltoztassa a jelenleg kialakult katonai-stratégiai erőviszonyokat, először is számításba kell vennünk, hogy a paritás elismerése egyáltalán nem holmi amerikai „jótékonysági" cselekedet gyakorlását jelentette a Szovjetunió irányában, és amelyet az Egyesült Államok a maga kénye-kedve szerint meg is szüntethetett a Szovjetunió „megbüntetésére". Éppen ellenkezőleg, abbéli kísérletében, hogy kiépítse hadászati fölényét, az Egyesült Államok a hatvanas években egy erőltetett ugrást hajtott végre a fegyverkezési hajszában, majd pedig a hetvenes években újra és újra megkísérelt egyoldalú stratégiai előnyökhöz jutni.

És mégis, az Egyesült Államok intézkedései ellenére, a hetvenes évek kezdetére a paritás létrejött, a hetvenes évek alatt pedig a hadászati erőegyensúly még sokkal szélesebbé, egyértelműbbé és szilárdabbá vált.

A kormányzat képviselőinek nehézükre esik többé-kevésbé konkrétan megmagyarázni, mit értenek az erőfölényen. Propagandaszempontból ez a jelszó mindig főnyeremény, aminek következtében az utóbbi időben egy meglehetősen ködös eufemizmussal cserélték fel, mely így hangzik: „szilárdságtartalék a biztonságban". S ez nem is annyira meglepő, ha figyelembe vesszük a romboló fegyvertárak mai szintjét, a Szovjetunió birtokában levő eszközök erejét egy potenciális nukleáris támadó fél megfékezésére. Másfelől, nem szabad lebecsülni az Egyesült Államok jelenlegi katonai-politikai irányvonalának veszélyességét. Hiszen az a konkrét tartalom, amelyet napjaink nemzetközi kapcsolatainak egy olyan döntő jelentőségű tényezője hordoz, mint a hadászati erőegyensúly, nem maradhat változatlan akkor, amikor a tudomány és a technika erőteljesen fejlődik, új fegyverfajták és -típusok jelennek meg, amelyek azután ismét visszahatnak a különböző stratégiai doktrínák és koncepciók kialakításának folyamatára Nyugaton.

Ezzel kapcsolatban kiegészítésképpen meg kell állapítani, hogy a katonai egyensúly olyan mennyiségi paraméterei mellett, mint a nukleáris hordozóeszközök, illetőleg a robbanótöltetek száma, bármennyire is fontosak ezek, egyre nagyobb befolyással lesznek az erőviszonyok jövőbeni alakulására más természetű tényezők. Az Egyesült Államok katonai-ipari komplexuma, militarista körei arra számítanak, hogy sikerül megbontani a paritást és erőfölényre szert tenniök elsősorban a fegyverkezési hajsza minőségi változata révén, vagyis a meglevő hadászati fegyverfajták új, sokkal hatásosabb nukleáris hordozóeszközökkel való kicserélésével. Egy távolabbi jövőben hangsúlyt kapnak az

elvileg új technológiák is olyan területeken, mint a rakétaelhárítás, a tengeralattjárók elleni védekezés, az irányított energiával működő fegyverek, az űrháborúra alkalmas eszközök stb. Említést kell továbbá tenni olyan kísérletekről is, hogy „átkaroló mozdulattal" kijátsszák a stratégiai egyensúlyt ballisztikus rakéták és robotrepülőgépek kifejlesztése révén, melyeket a Szovjetunió területéhez közel eső, előretolt állásokba telepítenének Nyugat-Európában, a Távol-Keleten, az övező tengereken és más térségekben.

Ennek megfelelően a stratégiai egyensúly kérdésének megközelítésekor, vagyis egy olyan erőegyensúlyénak, amelyben kizáródik az erőfölény vagy az egyoldalú előny bármely fél részére, feltétlenül szem előtt kell tartani nem csupán a két nagyhatalom stratégiai erőinek mennyiségi egyensúlyát, hanem azt a viszonyt is, amely egyfelől az első csapásmérő potenciál — melyre az Egyesült Államok törekszik —, másfelől a Szovjetunió megsemmisítő erejű nukleáris megtorló képessége között létezik. Egy ilyen megközelítés a korszerű katonai egyensúly minőségi és geostratégiai tényezői egész komplexumának számbavételét feltételezi. A Szovjetunió a maga részéről már több alkalommal kifejezte abbeli készségét, hogy az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének tiszteletben tartásával figyelembe vegye az Egyesült Államok törvényes érdekeit abban az esetben, ha az utóbbi katonapolitikája kizárólag csak védelmi meggondolásokból indulna ki. A Szovjetunió nem törekszik stratégiai fölényre a másik féllel szemben, hiszen egyoldalúan lemondott arról is, hogy elsőként alkalmazza a nukleáris fegyvereket.

II

A valós helyzet sokoldalú elemzése azt mutatja, hogy a napjainkban kialakult katonai-stratégiai egyensúly még jelentős szilárdság- és stabilitástartalékokkal rendelkezik. Természetesen hiba lenne leegyszerűsített módon, „mechanikusan" felfogni e tényezők hatását. A paritás ugyanis nem képes egymaga fenntartani saját magát mint valamiféle önszabályozó rendszer, mely érzéketlen a destabilizáló tényezők — az új fegyverkezési programok — iránt. A stratégiai egyensúly, az utóbbi évtizedek során kialakult szilárdságtartalék mindenekelőtt abban áll, hogy sokkal nehezebb az egyik fél számára azt a maga előnyére valamelyest is jelentős mértékben megbontani, mint a másik félnek megakadályozni e kísérleteket.

Ez a helyzet néhány fontos mozzanattal magyarázható. Először is, a nukleáris rakétapotenciálok mára elért szintjénél, a hadászati erők további növelése esetében — mennyiségi viszonylatban —, éreztetni kezdi hatását az ún. csökkenő irányzatú megtérülés törvénye. Más szóval, az a túlszárnyalás, amelyre az Egyesült Államok számíthatna, egyre többe kerül neki és mind kevésbé lenne lényeges hadászati s politikai szempontból, mondjuk a hatvanas évekhez képest, annak arányában, ahogyan folyamatosan tovább emelkedik a szembenállás általános szintje a nukleáris rakéták területén. Ha a közzétett adatok alapján egyszerű számítást végzünk, kiderül, hogy amennyiben az Egyesült Államok korábbi túlsúlyának visszaállítását határozná el a stratégiai erők összmennyisége tekintetében, az 1966—1967. évi állapotokhoz mérten, úgy a hadfelszerelések készletében most meglevő mintegy 2300 hadászati célba juttató eszköz és 13 000 élestöltés helyett kb. 10 000 hordozóeszközt és 30 000—40 000 robbanófejet kellene telepítenie. Nyilvánvaló, hogy még a kormányzat által jelenleg előirányzott katonai kiadásokat jelentékenyen meghaladó ráfordítások sem tudnák fedezni a stratégiai erők ily hatalmas méretű növelését.

Ami mármost annak a képességnek a megszerzését illeti, hogy egy megelőző rakétasortűzzel érezhetően meg lehessen gyöngíteni a válaszcsapás erejét, a megvalósítás az elkövetkező években még a mostaninál is nehezebbé válik az Egyesült Államok számára a Szovjetunió lehetséges válaszadási intézkedéseinek fényében. Amint arra Usztyinov marsall rámutatott, „a felderítőeszközök mai fejlettsége, a Szovjetunió hadászati nukleáris eszközeinek hadikészültsége mellett az Egyesült Államoknak a szocialista országok

ellen irányított lefegyverző jellegű csapása kudarcra ítéltetett. Az agresszor nem kerülheti el a megsemmisítő erejű válaszcsapást." Stratégiai erőink műszaki felkészültségének további növelése, az irányítás és a távközlés tökéletesítése lehetővé teszi minimálisra csökkenteni a meglepetési tényező hatását. Ezt ki lehet még egészíteni azzal, hogy az Egyesült Államok lakossága és ipara viszonylag kisszámú központokban koncentrálódott (a lakosság és az ipar több mint 50 százaléka mindössze kb. 150 ilyen centrumban van összesűrítve). Ugyanakkor, a szakemberek többsége szerint, aligha tűnik valószínűnek, hogy belátható időn belül megjelenhessenek kellően megbízható, kiterjedt térségeknek nukleáris rakétafegyverekkel szembeni védelmére alkalmas eszközök. Ennek megfelelően minden reális alapot nélkülöznek a Pentagonnak azok a számításai, hogy az amerikai veszteségek egy esetleges termonukleáris háború esetén valamiféle „elfogadható" mértékben csökkenthetők.

A kialakult stratégiai erőviszonyok egy másik törvényszerűsége az, hogy a gyors és viszonylag nem túl sok költséget igénylő intézkedések (mint például az Egyesült Államokban tervbe vett 50 darab Minuteman—2 típusú rakéta pótlólagos kihozatala a fegyverraktárakból) nem képesek szemmel látható hatást gyakorolni a nukleáris egyensúlyra. A jelentős katonai programok megvalósításához pedig, amelyek ilyen hatást tudnának kifejteni, nagy anyagi ráfordításokra és hosszú időtartamra lenne szükség: így az MX, Trident—2, B—18 programok csak a nyolcvanas évek végére érnek be. Ez lehetőséget teremt a másik fél számára, hogy idejében felismerje és felmérje a veszélyt és megtegye a szükséges ellenlépéseket.

A történelem tényei alátámasztják ezt a megállapítást. A hatvanas évek kezdetén az Egyesült Államok megindította a földi és tengeri telepítésű (a Minuteman és a Polaris típusú) hadászati rakéták erőltetett fejlesztését, közepes hatótávolságú ballisztikus (Thor és Jupiter) rakétákat telepítettek Nyugat-Európában és Ázsiában. Természetesen azok a nukleáris eszközök még jóval elmaradtak a mai fegyverrendszerek mögött műszaki vonatkozásban. Azonban akkoriban az erőviszonyok is egészen másként festettek. Elegendő elmondani, hogy csupán a közepes hatótávolságú amerikai ballisztikus rakéták és bombázó repülőgépek, úgyszintén az előretolt telepítésű nukleáris eszközök, a stratégiai erőkről már nem is beszélve, mennyiségileg jelentősen meghaladták a szovjet hadászati eszközök összességét, amelyek alkalmasak voltak válaszcsapás mérésére interkontinentális méretekben és Washington nukleáris agressziójának megfékezésére. Akkoriban nem kevesebb mint tíz évre volt szükség, míg a stratégiai paritás a hetvenes évek elejére kialakult. Még egy évtizeddel később, vagyis a nyolcvanas évek küszöbén, az Egyesült Államok végrehajtotta soron következő kísérletét a fölény megszerzésére, nevezetesen azzal, hogy 1983 decemberében megkezdte új nukleáris rakéták telepítését Európában. Azonban, hála a Szovjetunió és szövetségesei válaszlépéseinek, a nukleáris egyensúly már hozzávetőlegesen egy és fél év múltán kezdett visszaállni.

Hasonlóképpen a Szovjetuniónak ma is van mit szembeszegezni az Egyesült Államok újabb hadászati fegyverzetével szemben: a Trident tengeri rakétarendszerrel a Tájfun rendszert, az új típusú bombavetőkkel és a földi telepítésű MX rakétákkal a hasonló típusú szovjet repülőgépeket és tengeri ballisztikus rakétákat, a manőverező robotrepülőgépekkel a már kipróbálás alatt álló, saját gyártmányú, nagy hatótávolságú manőverező robotrepülőgépeit, s a távolabbi jövőben ugyanez érvényes az elvileg új műholdromboló, rakétaelhárító és egyéb űrfegyverekre is.

A Szovjetunió nem tartja a fegyverkezési hajsza újabb meneteinek kibontakozását normális állapotnak. A katonai stratégiai egyensúly minden alkalommal egy magasabb szinten jön létre. Jelenleg, a nyugati hatalmak lépéseinek, illetve a szovjet válaszintézkedéseinek következtében nőtt azoknak a nukleáris robbanótölteteknek a száma, amelyeket a felek egymás ellen irányítanak, és hirtelen csökkent az adandó válasszal kapcsolatos döntéshozatalra maradó idő egy nukleáris támadást vagy egy nukleáris konfliktust magában rejtő, előre meg nem

fontolt helyzet kialakulása esetén. Nagy kárt szenvedett az államok közötti bizalom, megszakadtak a fegyverkorlátozásról folyó tárgyalások. Tény azonban az is, hogy az Egyesült Államoknak az erőviszonyok jelenlegi állapota mellett nem sikerült és nem sikerül megszerezni az erőfölényt sem mennyiségi, sem minőségi vonatkozásban, sem pedig a Szovjetunió abbeli képessége korlátozásának tekintetében, hogy válaszként egy nukleáris támadásra azonnali és megsemmisítő ellencsapást mérjen mindarra a területre, ahol a rakétákat telepítették, mindarra, ahonnan a bevetésükre vonatkozó parancsokat kiadják.

A fegyverkezési hajsza fokozásának amerikai politikájában szerepelt s az utóbbi évek során meghatározóvá vált egy gazdasági természetű meggondolás, nevezetesen a Szovjetunió kifullasztása úgy, hogy rákényszerítenek egy egyre költségesebbé váló katonai versengést. Ám az Egyesült Államok ennél még jóval igényesebb stratégiai és katonai-politikai feladatokat tűz maga elé. Mégpedig a föld, határaitól sok ezer kilométerre fekvő egész övezeteit és kontinenseit „létfontosságú" amerikai érdekszférának nyilvánítják. Washington fölényre törekszik a Szovjetunióval szemben az űrháborús rendszerek, a hadászati fegyverek és a közepes hatótávolságú nukleáris eszközök területén Európa, Ázsia és az azokat körülölelő tengerek előretolt állásaiban.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok gazdasági potenciáljai közötti különbségek ellenére a Szovjetunió rendelkezik mindazokkal a lehetőségekkel, amelyek segítségével megakadályozhatja az Egyesült Államokat, hogy megbontsa a stratégiai egyensúlyt.

III

A fentiek természetesen nem azt jelentik, mintha az Egyesült Államok militarista politikája egyik percről a másikra pozitív irányba megváltozna, a fegyverkezési hajsza önmagától fokozatosan megszűnne, a termonukleáris háború veszélye pedig a közeljövőben automatikusan kiküszöbölődik. Nem, az Egyesült Államok politikája az utóbbi években nagy károkat okozott a béke és az egyetemes biztonság ügyének, a stratégiai programokra jelentős tehetetlenségi erő hat, melyet évről évre nehezebb semlegesíteni.

A hadászati fegyverzet, illetőleg a nukleáris eszközök korlátozásának kérdése Európában szervesen és elválaszthatatlanul összefügg a katonai-stratégiai egyensúlyával. Voltaképpen e kettőt ma már lehetetlen egymástól elkülönítve szemlélni. A hetvenes években kialakult nukleáris egyensúly a Szovjetunió és az Egyesült Államok, Kelet és Nyugat között az európai földrészen, amint arról már szó esett, a nukleáris fegyverzetkorlátozásról és csökkenésről folyó szovjet—amerikai párbeszéd egyik legfontosabb előfeltételévé vált. Az erőegyensúly, mint a béke megőrzésének szükséges alapja, önmagában még nem jelent teljes biztosítékot a béke megőrzésére. Az erőegyensúly vagy paritás nem mint öncél szükséges, hanem mint a katonai erőviszonyok olyan állapota, amikor, először, minimálisra csökken egy büntetlenül végrehajtott nukleáris agresszió esélye. Másodszor, ez alkotja az egyedüli, az egymással szembenálló felek számára kölcsönösen elfogadható kiindulópontot az átmenetre a fegyverzetkorlátozáshoz és -csökkentéshez egyenjogú megállapodások révén. Csak a nukleáris potenciálok egyre alacsonyabb szintjén létrejövő paritás leszögezésére vonatkozó megegyezések — mind szigorúbb megkötések feltételei mellett minőségi tökéletesítésüket illetően — szolgálhatnak valóban megbízható biztosítékul a béke és az államok biztonsága számára.

A katonai-stratégiai erőviszonyok kérdésének megközelítése a két fél részéről egyben meghatározza álláspontjaikat is a fegyverkorlátozásokról szóló tárgyalásokon. A Szovjetunió arra törekszik, hogy az erőegyensúly minél alacsonyabb szinten szilárduljon meg, és ezért kitartóan a mindkét fél egyenlősége és egyenlő biztonsága elvére építi tárgyalás-politikáját, mely az első fegyverzetkorlátozási és -csökkentési egyezmények alapja. Az Egyesült Államok, miközben erőfeszítéseket tesz az erőegyensúly megbontására a maga javára, megkísérel egyenlőtlen feltételeket kényszeríteni a Szovjetunióra, és ezek révén ugyanakkor a legmesz-

szebbmenően szabad kezet biztosítani a maga számára.

A Reagen-kormányzat a mind élesebb bírálatok hatására manőverezik, felhívásokat intéz a Szovjetunióhoz, hogy térjen vissza a tárgyalóasztalhoz, ám eközben reklámozza az úgymond, „kölcsönösen elfogadható" utat. Ennek egyik eklatáns példája az utóbbi időben a „lefelé építés" (build down), vagy ami pontosabban kifejezi jelentését: „csökkentés korszerűsítés révén". Ez alkotja egyik legfőbb aspektusát annak a módnak, ahogyan az Egyesült Államok vezető körei megközelítik a hadászati fegyverzetkorlátozás és -csökkentés kérdését, amely a rendelkezésre álló adatok alapján ítélve, jelentősen fogja befolyásolni az USA politikáját a belátható jövőben. A kérdés külön vizsgálatot érdemel, hiszen benne tükröződnek az amerikai irányvonal alapvető vonásai.

A „csökkentés korszerűsítés révén" gondolatát először 1983-ban fogalmazta meg Cohen szenátor, és kezdeti formájában rendkívül egyszerűen festett: jussanak el egy szovjet—amerikai megegyezéshez arról, hogy vonjanak ki két meglevő nukleáris robbanófejet a hadászati erők fegyverzeti állományából minden egyes újonnan hadrendbe állított robbanófej helyett.

Időközben a felfogás tovább bonyolódott, és átalakult „kétszeres csökkentéssé korszerűsítés révén" (double build down). E terv értelmében a hadrendbe állított és kivont fegyverek közötti viszonyt már nem csupán a robbanófejek számának alapján számították ki, hanem az „egyezményes egységnyi robbanótöltetek" szerint. Ez az adott fegyvertípus általános pusztító lehetőségeit jellemezte, figyelembe véve a robbanótöltet erejét, a rakéta önsúlyát, illetve annak osztályát. Ugyancsak megfogalmazódtak a ballisztikus rakéták összsúlya csökkentésének elvei, cserében a nehézbombázók általános hasznos terhének csökkentéséért, illetve az egy hordozó repülőgépre eső manőverező robotrepülőgépek számának korlátozásáért. A megállapodás az előzetes elképzelések szerint 1996-ig maradhatott volna érvényben, és előirányozta a robbanófejek számának mintegy 5 százalékos csökkentését függetlenül a korszerűsítéstől, ami végeredményben a mindegyik fél rakétáin elhelyezett robbanófejek számát 5000—5000-re szállította volna le, általános pusztító lehetőségeiét pedig mindkét fél esetében 16 000—17 000 „egyezményes egységnyi robbanótöltetről" 8500-ra.

A „kétszeres csökkentés korszerűsítés révén" komcepciót 1983 őszén előterjesztették a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti genfi tárgyalásokon. A koncepció híveinek kiindulópontjául azok a tételek szolgálnak, amelyek értelmében, úgymond, lehetetlen feltartóztatni a tudományos-műszaki haladást katonai téren, „elérhetetlen" a megegyezés valamennyi új fegyverrendszer kidolgozásának és kibontakoztatásának betiltásáról, végül, hogy „lehetetlen ellenőrizni" az effajta megállapodások tiszteletben tartását. Ugyanakkor kijelentették, hogy bizonyos határok között elképzelhetetlen a meglevő stratégiai fegyverek számának csökkentése, illetve azok legújabb típusai kifejlesztésének korlátozása a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti megegyezéssel, a két nagyhatalom pusztító potenciáljának korlátozása céljából. Az említett felfogás szószólói abban látják legfőbb érdemét, hogy mind a SALT—I, mind a SALT—II egyezménytől eltérően mindkét félnél nem közvetlen és statikus, hanem közvetett és dinamikus korlátozások érvényesülnének. Ezek lehetővé tennék, hogy mindkét fél saját belátása szerint állítson hadrendbe új fegyverzetrendszereket, ugyanakkor egy sajátos „fizetséget" állapítanának meg a korszerűsítésért a meglevő fegyverzetek egy nagyobb mennyiségű kivonásának formájában (robbanófejekre átszámítva). Emellett megmaradna a nukleáris robbanótöltetek eszközmennyisége.

A megállapított cserearányok ösztönzően hatnának a kevesebb robbanótöltetet hordozó új rakéták hadrendbe állítására, ami viszont maga után vonná a hordozóeszközök és a robbanófejek közötti arány eltolódását mindegyik nagyhatalomnál az előbbi javára. Hosszú távon pedig, állítják, ez kedvező feltételeket teremtene a visszatérésre az egy tömbből álló rakétákhoz. Az amerikai szakemberek véleménye szerint egy ilyen irányzat

megnövelné mindkét fél stratégiai erőinek életképességét és csökkentené az ellenfél lefegyverzését célzó első csapás lehetőségét és valószínűségét.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a „csökkentés korszerűsítés révén" koncepciónak igen komoly sebezhető pontjai vannak. Először is, kifogásolható, hogy nem zárja ki és nem korlátozza a Pentagon egyetlen stratégiai programját sem. Az Egyesült Államok nukleáris potenciáljának mindentől független fokozását nemcsak a nukleáris robbanótöltetek számszerű növelése útján kívánják elérni, hanem új, nagyobb hatású fegyverrendszerek hadrendbe állításával is. Amennyiben minőségi jellemzői tekintetében egy új robbanófej meghaladja egy-két előbbiét, úgy a robbanótöltetek „csökkentése" voltaképpen semmiképpen nem fogja tudni megakadályozni a pusztító potenciál fokozását.

Az a tétel, miszerint a stratégiai erők életképessége növelhető a „csökkentés korszerűsítés révén" folyamatában, úgyszintén nem tűnik annyira egyértelműnek, mint ahogyan azt az említett felfogás szószólói igyekeznek bemutatni. A mindegyik fél birtokában levő robbanófejek és hordozóeszközök száma, valamint az egyik fél robbanófejeinek száma, illetőleg a másik fél hordozóeszközeinek mennyisége közötti viszony jelenleg többszörösen a robbanófejek javára alakul. Éppen ezért a stratégiai erők egyik vagy másik összetevője sebezhetőségének kérdése nem is annyira a hordozóeszközök és a robbanófejek száma közötti viszony kérdése, mint inkább a kellő mennyiségű robbanótöltet meglétéé, továbbá azé, mennyire kedvezően párosítható ez a védelmezett célpontokra (az IBM kilövő silóira) mérendő csapás pontosságával és erejével, a rejtett célok (pl. a rakétahordozó tengeralattjárók a tengereken) felderítésére szolgáló eszközökkel, végül pedig azokkal a rövid idő alatt célba érő eszközökkel, amelyek a minden körülmények közt elpusztítandó, mozgó célpontok megsemmisítésére hivatottak (ilyenek többek között a parancsnoki központok, a repülőtereken veszteglő repülőgépek, a mozgó rakétakilövő komplexumok).

Az új programok — az MX, a Trident—2, a manőverező robotrepülőgépek — lehetővé tennék a robbanótöltetek többszörös növekedését, párosulva a védelmezett célpontok tényleges megsemmisítésének pontosságával és erejével, valamint az első csapás potenciáljának jelentős fokozásával, még akkor is, ha a „csökkentés korszerűsítés révén" koncepció értelmében ezzel párhuzamosan 1,2—2-szerte több, az ilyen feladatok elvégzésére jóval kevésbé hatékony meglevő robbanófejet vonnának is ki.

Ami a nehéz bombavetőket illeti, melyek terén az Egyesült Államoknak a legnagyobb az előnye a Szovjetunióval szemben, a „csökkentéskoncepció" kezdetben általában nem tartalmazott semmiféle korlátozást. Csak később javasolták, hogy állapítsanak meg a bombázóknál valamiféle meglehetősen körvonalazatlan korlátozásokat. Ennek értelmében nem irányoztak elő semmiféle cserearányt a robbanótöltetekre vonatkozóan (az Egyesült Államok stratégiai légi hadereje egyszeri felszállás alkalmával 3000—4000 nukleáris lőszert vihet magával), csupán a hasznos teher összvolumenének csökkentését vették tervbe, és azt is csak a szovjet ballisztikus rakéták szórósúlyának csökkentésével összefüggésben, 1:2 arányban. Ilyen feltételek mellett az Egyesült Államok kivonhatná fegyvertárából az elévült bombavetőket, melyeket már amúgy is a rozsdatemetőbe szántak, miközben a Szovjetuniónak ki kellene vonnia a csatarendből a legmagasabb teljesítményű stratégiai eszközeit.

Végül, teljesen elfogadhatatlan a maga egészében a Szovjetunió és az Egyesült Államok stratégiai erőinek radikális csökkentésével kapcsolatos kérdésfölvetés — bármilyen paramétereken belül és bármi módon javasolnák azt — anélkül, hogy azzal arányosan ne csökkentenék az előretolt telepítésű amerikai nukleáris eszközöket és kellőképpen ne vennék számításba egy harmadik hatalom ama nukleáris erejét, mely képes elérni a Szovjetunió területét.

A koncepció támogatása a kormányzat részéről nagymértékben csak eszköz arra, hogy enyhítse a széles körben kibontakozó háborúellenes mozgalom és a kongresszus mérsékelt kon-

zervatív tagjai csoportjának nyomását. Ugyancsak fontos szerepet játszik az a szándék, hogy politikai-propagandisztikus presszíót gyakoroljon a Szovjetunióra.

A Szovjetunió mindig a hadászati fegyverzet gyökeres csökkentése mellett szállt és száll síkra, beleértve a nukleáris robbanótölteteket, melyek stratégiai fegyvertárában vannak. A mennyiségi kritériumok között a nukleáris robbanótöltetek össz-száma sokkal jellemzőbb mutatója a pusztító erőnek és a katonai erőviszonyoknak, mint az ilyen vagy olyan fajtájú és típusú hadászati hordozóeszközök száma, a ballisztikus rakéták „szórósúlya" stb. Éppen emiatt teljesen alaptalanok az amerikai állítások az állítólagos szovjet „fölényről". A robbanótöltetek tekintetében a fölény mind a mai napig az Egyesült Államok oldalán áll.

Amikor kifejezte készségét a nukleáris robbanótöltetek számottevő csökkentésére, a Szovjetunió ezzel egyidejűleg szembehelyezkedett a fegyverkezési hajsza mennyiségi paramétereinek erőltetett ütemű növelésével. A háború veszélye még a nukleáris robbanótöltetek és a hordozóeszközök egy alacsonyabb mennyiségi szintjénél is fokozódhat, ha tovább folytatódik a még hatásosabb és pusztítóbb fegyverzetek csatasorba állítása, melyek különösen veszélyesek az első csapásmérés szempontjából. Ennélfogva a Szovjetunió rendkívül fontosnak tartja, hogy a lehető legnagyobb erőfeszítéseket tegyék az új stratégiai programok betiltásának vagy csökkentésének érdekében, ami a SALT—II egyezmény tételeinek továbbfejlesztését jelentené és összhangban állna a Genfben előterjesztett szovjet javaslatokkal. A Szovjetunió szükségesnek tartja késedelem nélkül rátérni a nukleáris fegyverzetek befagyasztásával, vagyis valamennyi nukleáris program leállításával kapcsolatos gyakorlati kérdés megvitatására.

A hadászati fegyverzetek csökkentésére irányuló intézkedéseknek a mindkét fél számára egyaránt érvényes egyenlőség és egyenlő biztonság elvén kell alapulniok. Egyformán ki kell terjedniök valamennyi szóban forgó hadászati fegyverfajtára és -típusra, anélkül, hogy valamelyiküket is hátrányosan megkülönböztetnék, másokat viszont önkényesen kivonnának a csökkentés előírásai közül.

A Szovjetunió úgy ítéli meg, hogy minél lényegesebbek és radikálisabbak lesznek a hadászati fegyverzetkorlátozás és -csökkentés terén alkalmazott intézkedések, annál nagyobb jelentőségük lesz a nukleáris fegyverzeteknek Európa, Ázsia, illetve az azokat övező vízi térségek hadszínterein, hiszen ezek közül sok képes csapást mérni a Szovjetunió belső területeire, az ő szempontjából tehát egyenértékűek a hadászati fegyverekkel. Ezért jelentős előrehaladás lehetetlen az Egyesült Államok s a Szovjetunió nukleáris eszközeinek megfelelő korlátozása és csökkentése nélkül a szocialista államok határai körül, egy harmadik ország Szovjetunió ellen irányuló nukleáris potenciáljának beszámítása nélkül.

Rendkívüli módon veszélyeztetik a békét az Egyesült Államokban jelenleg kifejlesztés vagy tervezés alatt álló csapásmérő űrrendszerek. Ezeket az elvileg új fegyverzeteket és az általános katonai stratégiai egyensúly megőrzését illetően új feladatok kerülnek napirendre.

Mindenekelőtt a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti halaszthatatlan tárgyalásokról van szó a kozmikus térség militarizálásának megakadályozására, az erőszak megtiltására a kozmoszban, a kozmoszból a Föld irányába, valamint a Földről a kozmikus célpontok ellen.

(A szovjet folyóirat 1984. évi 10-i számából)

GEORGE M. SEIGNIOUS—
JONATHAN PAUL YATES*

Európa nukleáris szuperhatalmai

(RÖVIDÍTVE)

Egy korszak zárult le akkor, amikor megrekedtek a Genfben folytatott atomfegyverzet-korlátozási tárgyalások. A fegyverzetkorlátozási tárgyalások kezdete óta egyedül az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyvertára volt elég nagy és veszélyes ahhoz, hogy szüntelenül magára vonja a politikusok és a közvélemény figyelmét. Elmúltak azok az idők, amikor Nyugat-Európával mint hadászati tényezővel nem kellett számot vetni. Nagy-Britannia és Franciaország egyaránt a legjobb úton halad afelé, hogy megvalósítsa nagyszabású atomfegyverkezési programját, és hogy valamelyikőjükből a világ harmadik szuperhatalma váljék.

A brit és a francia arzenál bővülése nagymértékben növelni fogja a Nyugat nukleáris ütőerejét, egészében véve azonban gyengíti majd a Nyugat biztonságát. Mégpedig azért, mert a britek és a franciák túlnyomórészt potenciálisan sebezhető és destabilizáló módon fogják telepíteni atomfegyvereiket. Ezek a fegyverek ráadásul veszélybe fogják sodorni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) egységét és a szövetség nukleáris doktrínájának életképességét. És ami talán a legfontosabb: a brit és a francia atomfegyverek telepítése szinte bizonyosan ellenintézkedésekre fogja sarkallni a szovjeteket, és végzetesen bonyolulttá teszi majd a fegyverkorlátozás feladatát.

Legfőbb ideje tehát, hogy az illetékesek bevonják a brit és a francia erőket az atomfegyverzet-korlátozási tárgyalások körébe — még mielőtt sor kerülne a két ország atomerejének tervbe vett növelésére. London és Párizs olyan tiszteletet parancsoló programok megvalósításán fáradozik, hogy példátlan befolyást gyakorolhat a szuperhatalmakra, s jól tenné, ha ezt a lehetőséget nem a fegyverkezési verseny szítására, hanem lassítására használná fel.

A NATO nyugat-európai tagjai számára 35 éven át az Egyesült Államok korszerű atomfegyverei jelentették a szükséges elrettentő erőt és biztonságuk zálogát. Az amerikai hadászati fölény megszűnésének kodifikálásával azonban a SALT-folyamat nagymértékben csökkentette a nyugat-európaiak bizonyosságát abban, hogy Washington hajlandó lesz-e egy atomháború kirobbanásának kockázatát vállalva megvédeni őket. Nyugat-Európa és az Egyesült Államok közös védelmét még inkább megrendítette az a tény, hogy a szovjetek kifejlesztették az SS—20-ast, és hozzáfogtak a nagy számú telepítéshez.

Az a mód, ahogyan Nyugat-Európa reagált ezekre a fejleményekre, egy korábbi időszak emlékét idézte fel. Az ötvenes évek végén a Szputnyik fellövése, ami a szovjetek nagyszerű felkészültségét igazolta a rakétatechnika területén, továbbá az a tény, hogy az Egyesült Államok ellenezte Egyiptom angol—francia—izraeli megszállását, és nem volt hajlandó a franciák segítségére sietni a vietnami Dien Bien Phuban, közrejátszott abban, hogy

* George M. Seignious, az Egyesült Államok hadseregének nyugalmazott altábornagya, az Atlanti Tanács alelnöke. 1978—1980 között a Fegyverzetkorlátozási és Leszerelési Hivatal igazgatója volt, 1977—1978 között pedig az amerikai küldöttség tagjaként részt vett a hadászati fegyverkorlátozási (SALT) tárgyalásokon. Jonathan Paul Yates egy amerikai szenátor tanácsadója nemzetbiztonsági ügyekben. A szerzők saját nézeteiket fejtik ki ebben a cikkben. — *A Foreign Policy szerk.*

London és Párizs arra a meggyőződésre jutott: mindkettőjüknek szüksége van egy önálló atomerőre. Ma a nyugat-európaiak nemcsak elvesztették hitüket az amerikai elrettentő erőben, de tartanak attól is, hogy a Szovjetunió növeli képességeit.

Ezek az aggályok indították Nagy-Britanniát és Franciaországot arra, hogy elhatározza: a hozzávetőleg 300 szárazföldi és tengeri telepítésű robbanófejből álló állományát mintegy 50 milliárd dolláros ráfordítással legalább 1200 robbanófejre bővíti. London már elkezdte a több robbanófejjel ellátott Chevaline-rendszer felszerelését Polaris típusú rakétáin, míg Párizs sikeresen kipróbálta a 6 robbanófejjel ellátott M—4-es ballisztikus rakétát, melynek tengeralattjárókon való telepítését 1985 közepén szándékozik elkezdeni. Noha Nagy-Britannia már 1980-ban jóváhagyta a Trident tengeralattjáró programjának finanszírozását, a rendkívüli találati pontosságú Trident—2 típusú robbanófej telepítését csak a kilencvenes évek elején kezdi el. Franciaország a nyolcvanas évek közepén a levegőből felszínre kilőhető rakétát (ASMP) is telepíteni fogja Mirage IVP típusú bombázóin. 1996 után pedig a szárazföldi telepítésű S—3-as rakétáit és a Mirage IVP típusú bombázóit az SX-szel, egy mobil közepes-hatótávolságú ballisztikus rakétával (IRBM) váltja majd fel. Végezetül, Nagy-Britannia 4 egyenként 16 db Trident—2 típusú, tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakétával (SLBM) ellátott tengeralattjárót fog telepíteni Franciaország 7, összesen 592 robbanófejjel felszerelt rakétakilövő tengeralattjárót, meghatározatlan számú SX rakétát, új Mirage 2000—N típusú hadászati bombázókat, Mirage IVP típusú bombázókat és Super-Etendard típusú támadó repülőgépeket fog hadrendbe állítani. Erre a rengeteg fegyverre Nagy-Britannia több mint 20, Franciaország a becslések szerint 30 milliárd dollárt fordít.

Akik úgy vélik, hogy Londonnak és Párizsnak korlátozott védelmi forrásokat kell fordítania a hagyományos erőkre, mert csak így finanszírozhatók az új rendszerek, nos ezeknek az embereknek gondolniok kellene arra, hogy a nyugat-európaiak nemcsak a nukleáris konfliktus, de minden fajta háború elrettentésére törekszenek. Egy hagyományos háború letarolná Nyugat-Európát, a Szovjetuniónak viszont kevés kárt okozna. Ha a britek és a franciák fejével gondolkodunk, a lényeget talán így foglalhatnánk össze: a fontunkért nagyobb ütőerőt, illetve a frankunkért nagyobb „frappe"-ot akarunk.

Sokan azért is kardoskodnak a nukleáris védelem fejlesztése mellett, mert a hagyományos erők egyre többe kerülnek. Bár az Egyesült Államok NATO-beli szövetségesei 1971 és 1980 között 74 milliárdról 95 milliárd dollárra növelték védelmi kiadásaikat, ami átlagosan évi 2,8 százalékos növekedésnek felel meg, hadseregeik egyenruhás alkalmazottainak száma ugyanebben az időszakban 3,2 millióról 2,8 millióra csökkent. Az 1985-től 1999-ig terjedő időszakban valószínűleg 17 százalékkal csökken majd az európai NATO-országokban élő 17—30 éves emberek száma, aminek következtében még költségesebbé válik a nagy létszámú reguláris hadseregek fejlesztése és fenntartása. Egy kisebb állományból kell majd több katonát toborozni és megtartani a fizetések és a juttatások növelése segítségével.

A briteket és a franciákat erősen motiválja a hagyományos európai öntudat is. Nagy-Britannia és Franciaország évszázadokon keresztül a világ élenjáró hatalmai voltak. A két világháború és a gyarmati konfliktusok évtizedei azonban kiszívták mindkét ország erejét. A számottevő atomerő, úgy tűnik, most a nemzeti büszkeség fókuszává válhat, lehetőséget nyújthat egy újabb kiugrásra, esélyt a szuperhatalmakkal való rivalizálásra. Az efféle álmodozások jelentőségét túl könnyen kicsinylik le azok, akik nem fogják fel, hogy Nagy-Britannia és Franciaország milyen óriási erőt halmoz fel, és halmozhat fel még az Egyesült Államok jövőbeli politikájától függően.

Nagy-Britannia jelenlegi tengeralattjáró-flottája négy, összesen 64 rakétával (SLBM-ek) felszerelt Polaris típusú hajóból áll. Új állományát Trident—2 SLBM-ek erősítik majd.

amelyeket a britek átalakítanak, hogy jól illeszkedjenek a négy atommeghajtású tengeralattjáróból álló flottába. A Trident—2-t és a Polarist össze sem lehet hasonlítani egymással. A Polaris egy 2500 mérföldnyi hatótávolságú, három robbanófejjel felszerelt rakéta, amely csak városok ellen irányuló rombolóképességgel rendelkezik, „kemény" célpontok, azaz katonai létesítmények megsemmisítésére nem alkalmas. A Trident—2 rakéta hatótávolsága több mint 4000 mérföld, és 8—17 robbanófeje olyan pontosan irányítható, hogy távoli katonai célpontok megsemmisítésére is alkalmas. Ha mindegyik brit tengeralattjáró 16, egyenként 14 robbanófejjel felszerelt Trident—2 rakétát hordoz a jelenlegi 64, tengeralattjáróról indítható rakétából álló erő csupán számban a 4—5-szörösére emelkedik, míg összpusztító ereje ennél is többre.

A flotta által hordozott Trident—2 rakéták nagyobb hatótávolsága lehetővé teszi majd, hogy a tengeralattjárók nagyobb vízi területeken cirkáljanak, ami viszont megnehezíti nyomon követésüket és megtámadásukat. Nagy-Britannia tehát a nagyobb találati pontosságú és nagyobb hatótávolságú rakétáival távolabbi célpontokat lesz képes veszélyeztetni. Minthogy valamennyi robbanófejét igen pontosan tudja majd irányítani, a „kemény" célpontok megtámadását éppúgy fontolóra veheti, mint a „puha" célpontokét (így olajmezőkét, vasúti csomópontokét vagy gépparkokét).

Hogy a szovjet társadalom milyen sebezhető lenne az ilyen támadásokkal szemben, erről Robert McNamara volt hadügyminiszter írt 1967-ben, amikor megállapította, hogy a szovjet népesség egyötödének vagy egynegyedének és a Szovjetunió ipari teljesítőképessége felének vagy kétharmadának megsemmisülése azt jelentené, hogy „a Szovjetunió hosszú évekre megszűnik nagyhatalom lenni". Egy, a Cornell Egyetem által 1976-ban kiadott tanulmány szerint a Szovjetunió lakosságának körülbelül egynegyede, iparának fele az ország 100 legnagyobb városában összpontosul. Ez azt jelenti, hogy egyetlen brit tengeralattjáróról indított Trident—2 rakéták robbanófejei elégségesek lennének ahhoz, hogy véget vessenek a Szovjetunió nagyhatalmi voltának.

A NATO-nak a hadszíntéri atomfegyverek telepítéséről 1979-ben hozott döntése értelmében 160 amerikai, szárazföldről indítható robotrepülőgép (GLCM) állomásozik Nagy-Britanniában. London, részint az ezzel járó költségek miatt, nem volt hajlandó megállapodni a GLCM-ek közös birtoklásáról. Ám ha a britek úgy döntenek, hogy a Trident-programénál magasabb szintre emelik nukleáris arzenáljukat, valószínűleg megszerezhetik az amerikai GLCM-eket hozzávetőleg 1 milliárd dollárért. És az Egyesült Államok már többször eladott atomfegyverrendszereket Nagy-Britanniának. Elég, ha csak a mostani Trident-üzletre gondolunk, vagy a Polaris rakétákra, melyeket az amerikaiak 1963-ban adtak el a briteknek.

A GLCM hajszálpontosan irányítható, egy robbanófejjel felszerelt szubszonikus rakéta. A GLCM-mel kapcsolatban azonban csak ritkán említik meg, hogy ez a rakéta több robbanófejjel is ellátható, és hogy újra tölthető kilövőből lövik ki. A nagybritanniai bázisokról kilőtt GLCM-ek a legtöbb kiemelten fontos szovjetunióbeli célpont, köztük Moszkva elérésére képesek. Bár adott esetben órákig tartana, amíg egy GLCM célba ér, nagyon kicsi méretük és mikroszkópikus lokátorjelzéseik folytán ezek a rakéták az összes szovjet kilövőállomásra veszélyt jelentenek. Jellemző, hogy egy szovjet katonai folyóirat nagyobb, katonai célok ellen irányuló rombolóképességet tulajdonított a GLCM-eknek mint az interkontinentális ballisztikus rakétáknak (ICBM-ek).

A britek és a franciák nukleáris tervei még egy óriási probléma elé állíthatják Moszkvát, ha lejár a SALT—II egyezmény, s érvényüket vesztik a levegőből indított robotrepülőgépekre vonatkozó, az előírások megkerülését tiltó rendelkezések. A jelenleg amerikai B—52-es bombázókon telepített ALCM-ek hordozására a brit állományból két harci repülőgép — a Vulcan B—2-es bombázó és a Tornado támadó repülőgép — képes, valamint katonai szállítóeszközök és pol-

gári repülőgépek. Ha felszerelnék az ALCM-eket, a NATO merőben új fajta veszélyt jelentene Moszkvára nézve. Moszkva már nem összpontosíthatná figyelmét csupán arra, hogy a NATO gravitációs bombákat hordozó harci repülőgépeit ellensúlyozza. Az ALCM-ekkel gyakorlatilag Nyugat-Európa bármelyik részéről célba lehetne venni a Szovjetunió területét. Egy ALCM-eket kilövő repülőgépekkel és bombázókkal indított támadás esetén a kiszemelt pontokon könnyűszerrel át lehetne hatolni a Szovjetunió légvédelmi vonalain.

A Szovjetunió joggal tarthat attól, hogy az Egyesült Államok ALCM-eket ad el vagy ajándékoz NATO-országok légierőinek, mert erre már volt precedens. Az 1150 mérföld hatótávolságú, a levegőből a felszínre kilőhető Skybolt rakétát az amerikaiak és a britek közösen fejlesztették ki a hatvanas évek elején. Az Egyesült Államok a Skybolt-program kudarca után ajánlotta fel, hogy Polaris típusú SLBM-eket ad el Nagy-Britanniának. A franciáknak hasonló feltételek mellett kínálta eladásra a Polaris-t.

A francia Groupement de Missiles Stratégiques jelenleg az egy robbanófejjel felszerelt, szárazföldi telepítésű S—3 IRBM-ek két 9 rakétás repülőszázadából áll. Ezeket a modernizálás jegyében a franciák mozgatható SX-rakétákkal fogják felváltani. Ami a haditengerészetet illeti, Franciaország korszerűsíti a Force Océanique Stratégique-t, s egy 5 Redoubtable osztályú tengeralattjáróból álló flottát alakít ki, amely ballisztikus rakéták kilövésére képes. Az öt tengeralattjáróból négy 16 hatrobbanófejes M—4 SLBM-mel, egy pedig 16 egyrobbanófejes SLBM-mel lesz ellátva. A flottához ezenkívül két Inflexible osztályú, 16 hatrobbanófejes M—4 SLBM-mel ellátott tengeralattjáró fog tartozni. Mindezek eredményeképpen Franciaország összesen 592 tengeri telepítésű robbanófejjel fog rendelkezni. Franciaország 1983-ban reálértékben számítva csaknem 19 százalékkal növelte a tengeralattjáró-flottára fordított védelmi kiadásait, a többi katonai programjának finanszírozásában viszont nem tartott lépést az inflációval.

Time

Franciaország új, tengeralattjáróról indítható rakétái több szempontból is felülmúlják majd a jelenlegi egyrobbanófejes M—20 rakétákat: több robbanófej esetén több célpont közül lehet válogatni; ha a rakéták nagyobb hatótávolságúak, a tengeralattjárók messzebbre merészkedhetnek, anélkül, hogy az ellenség lokalizálni tudná őket; ha a rakétákat gyorsabban lehet kilőni, a tengeralattjárók kevésbé sebezhetők a kilövéskor.

A francia légierő bővül a levegőből a felszínre kilőhető közepes hatótávolságú rakétával, az ASMP-vel is, melyet az új Mirage 2000—N támadó bombázón, a már létező Mirage IVP bombázókon és a Super Etendard támadó repülőgépeken lehet majd telepíteni. A kilövés után az ASMP sebezhetetlen, mert szuperszonikus sebességgel halad, és 300 kilotonnás robbanófejjel van felszerelve. Hatótávolsága és kis magasságban kamatoztatható áthatoló képessége azonban elmarad az ALCM-étől. A mindössze 60—180 mérföldnyi hatótávolságú ASMP-t végszükség esetén lehet bevetni olyan erősen védett célpontok ellen, mint a kelet-európai repülőterek, hírközlési központok, parancsnokságok vagy hadtápraktárak.

A szovjetek joggal tarthatnak attól, hogy Franciaország is élvezheti majd

az Egyesült Államok nagylelkűségét az atomfegyverek tekintetében. A közhiedelemmel ellentétben az Egyesült Államok igenis támogatja Franciaországot atomfegyverei kifejlesztésében. Az Egyesült Államok ugyanolyan feltételek mellett kínált fel Polaris rakétákat Franciaországnak, mint Nagy-Britanniának. És ha a SALT—II és a benne foglalt tiltó rendelkezések hatályukat vesztik, Washington támadó repülőgépeken telepíthető ALCM-ekkel láthatja el a franciákat.

Elméletbeli pusztítás

Az új brit és francia atomerő megjelenésével egy merőben új stratégiai helyzet alakul ki. Az egyik fontos változás az lesz, hogy a rugalmas válaszadásról kidolgozott NATO-doktrína hitele már nem az amerikai nukleáris arzenáltól függ majd. Bármelyik brit vagy francia rakétakilövő tengeralattjáró, amely átvészel egy szovjet első csapást, képes lesz arra, hogy megtámadja a Szovjetunió bármelyik nagyvárosát. Az amerikai és francia IRBM erők jóvoltából a szövetség támadást indíthat majd a Varsói Szerződés összevont csapatai ellen. Nyugat-Európa tehát hamarosan egy olyan nukleáris triáddal fog rendelkezni, amely képes lesz arra, hogy egy, a szovjetekkel támadt esetleges konfliktust a kölcsönös megsemmisülést jelentő ütésváltás szintjére eszkalálja.

A brit és a francia tengeralattjárók önmagukban is súlyos károkat okozhatnak majd a Szovjetuniónak. A Trident—2 és az M—4 SLBM formájában Nagy-Britannia és Franciaország olyan fegyverrel fog rendelkezni, amelyet Moszkva csak a közelmúltban fejlesztett ki: szilárd hajtóanyagú, több, külön célokra irányítható robbanófejjel felszerelt rakétákkal (MIRV-ekkel). Az új SLBM-ek hatótávolsága folytán a tengeralattjárók tízszer nagyobb területen portyázhatnak majd, alig néhány percnyi rakétarepülési időre célpontjaiktól, fedélzetükön a legkülönbözőbb típusú fegyverekkel. Egy Trident—2 típusú SLBM vagy 14 150 kilotonnás robbanófej, vagy 8 db 300 kilotonnás robbanófej hordozására képes. Ha mindegyik Trident rakétára 14 robbanófej kerül, két brit tengeralattjáró elméletileg megsemmisítheti a Szovjetunió 308 SS—18-as nehézrakétából és 3080 robbanófejből álló arzenálját. Ezeknek a Trident robbanófejeknek több mint 80 százalékos esélyük lesz arra, hogy megsemmisítsék a szovjet silókat.

A Szovjetuniót fenyegető tényleges veszély azonban ipari központjainak és nagyvárosainak, tehát az úgynevezett puha célpontok sebezhetőségéből fakad. A Szovjetunió egész földgáztermelése leállna, ha csak 34 finomító megsemmisül. Nyolc jól irányzott robbanófej elég ahhoz, hogy alaposan visszaessen a szovjet réztermelés. Egy várost érő támadásnál csaknem az egész szovjet vegyipar megsemmisülne, és ha Pavlodar városa elpusztulna, Moszkva alumíniumtermelésének nem kevesebb mint 65 százalékától esne el. A Kreml vezetői tudják, hogy minden egyes brit és francia SLBM-kilövő tengeralattjáró képes lesz a szovjet réz-, vegy- és földgázfinomító ipar megsemmisítésére, valamint a szovjet alumínium- és olajtermelés csaknem 70 százalékának elpusztítására, úgy, hogy még több robbanófej marad Moszkva, Murmanszk, Leningrád, Sztálingrád és a tyuratami rakétakísérleti központ megtámadására.

Ha Nagy-Britannia és Franciaország egyesítené és összehangolná a mindenkor rendelkezésére álló erőket, az a több mint 800 robbanófej és 100 ASMP-kilövő vadászrepülőgép, amelyet be tudna vetni, kétségtelenül elég lenne ahhoz, hogy a Szovjetunió ne legyen többé életképes ország.

Nyilvánvaló, hogy az olyan hiteles atomfegyverek kifejlesztése, amelyek elviselhetetlen károkat képesek okozni a Szovjetuniónak, csökkentik, sőt kiküszöbölik Nyugat-Európa „finnesítésének" veszélyét. Nagyon szűk lesz azoknak a lehetőségeknek a köre, amelyekkel Moszkva hatásosan el tudja majd hárítani a nyugat-európai országok atomereje által jelentett fenyegetést. Minden olyan támadás, amelyben nem sikerül megsemmisíteni az összes brit és francia tengeralattjárót, olyan nukleáris választ válthatna ki, amely megtizedelné a Szovjetunió lakosságát.

Első pillantásra azt hihetnők, hogy a valós brit és francia atomerő kialakulása, mindent egybevéve, óriási hadászati előnyt jelent az Egyesült Államoknak. A kölcsönös sebezhetőség dinamikája folytán azonban gyakorlatilag biztosra vehető, hogy a Szovjetunió hadászati aggályait előbb vagy utóbb az amerikaiak is osztani fogják. Ha a brit és a francia atomerő fejlődése veszélyt jelent a Szovjetunióra nézve, a szovjetek aligha maradnak adósak a válasszal, s ez a válasz egy bizonyos ponton túl már az Egyesült Államokra nézve is veszélyt jelent.

Sajnos, hacsak az illetékesek nem tesznek rövid időn belül egy nagyszabású és újszerű diplomáciai kezdeményezést, bízvást feltételezhetjük, hogy a szovjetek, legalábbis kezdetben, ugyanúgy fogják elhárítani ezt az új fenyegetést, mint ahogyan az összes többivel tették: ellensúlyozó erőket fejlesztenek ki. Aki arra számít, hogy Moszkva egyszerűen tudomásul veszi Nagy-Britannia és Franciaország új és óriási nukleáris arzenáljának létezését, az nem ismeri a történelmet. A Szovjetunió előbb vagy utóbb, de mindig behozta a lemaradását az atomfegyverrendszerek területén: az Egyesült Államok 1953-ban telepített először harcászati atomfegyvereket Európában, a szovjetek két évvel később hadrendbe állították az övéiket; az Egyesült Államok 1970-ben szerelte fel rakétáit MIRV-ekkel, a szovjetek 1975-ben tették ugyanezt; és folytathatnánk a sort a légvédelmi rendszer kis magasságban történő áthatolására képes bombázókkal, a szilárd hajtóanyagú rakétákkal, a fedélzeti számítógépekkel és sok más technológiai újítással.

A fegyverkezési verseny 35 esztendeje azt a bölcs mondást igazolja, mely szerint a Szovjetunió akkor a legoffenzívabb, ha defenzívában van. Az atomfegyverek fejlesztésében elért nyugati sikerek csak még nagyobb teljesítményre sarkallják a szovjet rakétagyárakat. Mi több, Moszkva, nem is teljesen logikátlanul, hadászatinak tekint minden olyan rakétát, amely szovjet területet veszélyeztethet. A Szovjetunió ennélfogva óhatatlanul jelentős hadászati fenyegetésként fogja értékelni a brit és a francia atomfegyverek elszaporodását, olyan fenyegetésként, amelyre válaszul megfelelő mértékben növelni kell a szovjet erőket. Csakhogy a szovjet rakétaerők nem csupán Londont és Párizst veszélyeztetik, de mindenekelőtt Washingtont is. Moszkva csak közepes hatótávolságú fegyvereket telepíthet, hogy ellensúlyozza a brit és a francia fegyverkezést; ez azonban, tekintettel Amerikának a szövetséggel szemben vállalt kötelezettségeire, súlyos hadászati és politikai döntések elé állítja az Egyesült Államokat is. A kölcsönös sebezhetőség teljesen világossá válik ezen a ponton: ha nő a Szovjetuniót fenyegető veszély, valószínűleg fokozódik az Egyesült Államokat fenyegető veszély is, ám anélkül, hogy az amerikaiak bővítenék nukleáris erőiket vagy képességeiket.

Ám az Egyesült Államokat fenyegető veszély nem szorítkozik azokra a lépésekre, amelyeket a Szovjetunió tesz azért, hogy ellensúlyozza a brit és a francia nukleáris arzenál bővülését. Ez a veszély kiterjed azokra a következményekre is, amelyek abból származnak, ha bárki atomfegyvereket vetne be a Szovjetunió ellen. A fellegekben jár, aki azt képzeli, hogy Moszkva képes lenne megállapítani vagy egyáltalán érdekelné, hogy a szovjet terület fölött robbanó atomrobbanófej honnan származik. Egy atomtámadás után a Kremlnek nem lenne kedve kinyomozni, melyik ország indította a támadást, hogy azután eszerint korlátozza a megtorlást. Mindenképpen rendkívül nehéz lenne megállapítani, hogy amerikai, brit vagy francia tengeralattjáró volt-e a bűnös. A Szovjetunió megtorló támadásai tehát egyformán irányulnának az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország ellen. Míg a britek és a franciák valószínűleg önállóan dönthetnek majd atomfegyvereik felhasználási módjáról, az Egyesült Államok nem mentesülhet annak következményei alól, ha az előbbiek egy, a Szovjetunióval támadt konfliktusban bevetik atomfegyvereiket.

Ráadásul az a tény, hogy ilyen kevés helyen ilyen sok elsőcsapásmérő fegyvert telepítenek nagyon erős destabilizáló hatást gyakorol majd a kelet—nyugati hadászati egyensúlyra. A britek és a franciák kis tengeralattjá-

ró-flottája sebezhető lesz egész sor jövőbeli szovjet ellenintézkedéssel szemben, beleértve az óceánon indított zárótűztámadásokat, az atomrobbanások okozta óriási hullámokat, amelyeket a szakértők Van Dorn-effektusként emlegetnek, vagy a tengeralattjárók nyomkövetésében elért új eredményeket, amelyek lehetővé teszik majd, hogy a szovjetek támadó tengeralattjárókkal, felszíni vízi járművekkel és repülőgépekkel támadják meg a brit és a francia tengeralattjárókat. Minthogy a brit és a francia tengeralattjárók a navigációs műszerek beállításakor a felszínre emelkednek, a szovjetek műholdjaik segítségével meg tudják majd állapítani tartózkodási helyüket. Minthogy nem lesz érvényben fegyverzetkorlátozási megállapodás Moszkva ICBM- és SS—20-erőinek egy töredékével is eláraszthatja robbanófejekkel a környező tengereket. A brit és a francia atomerő tehát hosszú távon gyengíteni fogja a szövetség jelenlegi és jövőbeli elrettentő erejét. A bizonytalanság fokozódni fog.

Továbbá, Nagy-Britanniának és Franciaországnak azt az árat kell majd fizetni atomereje fejlesztéséért és hadrendbe állításáért, hogy jelentősen csökkenti hagyományos erőit. Párizs például már több mint 220 milliárd frankot költött atomfegyverekre. Az elkövetkező 5 évben az atomfegyverprogramok Franciaország védelmi erőforrásainak csaknem egyharmadát fogják felemészteni, s a franciák, hogy a költségeket fedezni tudják, 35 000 fővel lesznek kénytelenek csökkenteni hagyományos erőik állományát.

A brit és a francia atomfegyverek létezése fokozza azt a terhet, amely a Nyugat-Európa védelmét szolgáló amerikai hagyományos erőkre nehezedik. Minthogy Nyugat-Európa minőségileg új atomfegyverekre tesz szert, és a NATO-országokban továbbra is tízezrével állomásoznak amerikai katonák, nehéz lesz indokolni az amerikai elkötelezettség olyan kinyilvánításait, mint amilyen a közelmúltban a Pershing—2 és a GLCM telepítése volt, sőt csapatai Nyugat-Európában való állomásoztatása miatt is egyre hevesebb bírálatok érhetik az Egyesült Államokat. Ha az amerikai atomfegyverek ily módon leválnak Nyugat-Európáról, a brit és a francia atomerő bővülése veszélyesen gyengíteni fogja az Egyesült Államok ama eltökéltségét, hogy megvédje nyugat-európai szövetségeseit, ami viszont beigazolná azokat az aggályokat, amelyek arra indították Nyugat-Európát, hogy kérje a Pershing—2 és a GLCM telepítését.

Az önálló brit és francia atomerő létezése ellentétes az Észak-atlanti Szerződés alapelveivel. A NATO kollektív biztonsági szervezet. Tulajdonképpen nincs szükség önálló erőkre, hiszen valamennyi tagország elkötelezte magát bármelyik tagország közös megvédése mellett, ha az adott tagországot támadás éri. A szerződés V. cikkelye egyértelműen kimondja:

„Ha egy ilyen fegyveres támadás bekövetkezik, valamennyien... az ily módon megtámadott tagország vagy tagországok segítségére sietnek, és megteszik a szükségesnek ítélt lépéseket, beleértve a fegyveres erőszak alkalmazását is az észak-atlanti térség biztonságának helyreállítása és fenntartása céljából."

Ha a szövetség beletörődik abba, hogy bármelyik tagországának erői is önállósuljanak, ez azt jelentené, hogy az adott ország erői kiválnak a kollektív biztonsági rendszerből. Márpedig a leválasztásnak éppen ezt a fajtáját kell elkerülni, ha a NATO mint közösség hiteles elrettentő erőként óhajt érvényesülni a Varsói Szerződéssel szemben.

Továbbá, ha London és Párizs kész változtatni jelenlegi rátarti fegyverzetkorlátozási politikáján, és az Egyesült Államokkal közösen fáradozna azért, hogy tárgyalások útján csökkenjék a világ atomfegyver-állománya, akkor a szovjetek nem tudnák olyan könnyűszerrel megsemmisíteni a britek és a franciák fennmaradó erőit. Minél nagyobb mértékben csökken a szovjet és az amerikai atomerő, annál hatásosabbá és fontosabbá válik Nagy-Britannia és Franciaország jelenlegi arzenálja, illetve annál inkább fokozódik az utóbbi két ország elrettentő képessége. Azzal, hogy nem hajlandó részt venni a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokon és megakadályozza a tárgyalások útján történő csökkenté-

seket, London és Párizs csupán azt éri el, hogy nukleáris arzenáljának, melyet most bővít, csökken elrettentési értéke. London és Párizs tehát ebben az esetben hiába ad ki óriási összegeket, a végén nem nőne, hanem csökkenne a biztonsága.

Ha viszont Nagy-Britannia és Franciaország bekapcsolódna a fegyverzetkorlátozási tárgyalásokba, a szövetség tárgyalási pozíciója nagyon megerősödne. A tárgyalóasztalnál a Nyugat sokkal több robbanófejet és rakétát állíthatna szembe a szovjet erőkkel. Minél több saját fegyverre tudna hivatkozni a tárgyalásokon, annál rugalmasabb és hatásosabb lehetne a szövetség álláspontja. Nehéz elképzelni, hogy az Egyesült Államok valamilyen okból ellenezné a britek és a franciák részvételét. Ha az amerikai tárgyaló felek úgy érzik, hogy az Egyesült Államok hátrányban van a hadászati fegyverek dolgában, a Nagy-Britanniától és Franciaországtól kapott erősítés csökkenti vagy megszünteti a lemaradást. Ha viszont az amerikai tárgyaló felek úgy érzik, hogy a szovjetekkel hozzávetőleges paritásban vannak, vagy fölényt élveznek, akkor a brit és a francia atomerő bevonása esetén fölénybe kerülnek vagy nő a fölényük.

Továbbá, a NATO nem sokat nyerhet Nagy-Britannia és Franciaország nukleáris fejlesztési programjaival, hacsak a brit és a francia atomfegyvereket nem integrálja, illetve nem kalkulálja be védelmi, elrettentési és tárgyalási politikájába. A szélesebb összefüggéseket szemügyre véve pedig kijelenthetjük: bármilyen félelmetes hadipotenciált képvisel is a brit és a francia arzenál, olyan típusú nukleáris ütésváltásra még mindig nem lesz képes, mint amilyent Moszkva kikényszeríthet. A tervezettnél kisebb brit és francia atomerő viszont talán még mindig hiteles elrettentő erő lehet, amely szükség esetén fontos célpontokat képes megsemmisíteni a Szovjetunióban. Ha a szélesebb összefüggésekre gondolunk, leszögezhetjük, hogy a nyugat-európai szövetségesek számára kívánatosabbak a közös tárgyalások, mint a kétoldalú amerikai—szovjet megbeszélések. Többoldalú tárgyalások esetén Nagy-Britanniának és Franciaországnak több lehetősége nyílna biztonsága megóvására, egyrészt a szövetséges országok tervezési üléseit megelőző tanácskozásokon, másrészt magukon a kelet—nyugati tárgyalásokon. Az erők összetételét és az engedményeket előíró egyezmények a szövetség erőfeszítéseinek gyümölcsei lennének, mint ahogyan Európa védelmi rendszere is az.

Végső soron megbosszulná magát, ha a britek és a franciák óriási önálló atomerővel rendelkeznének, mert ez a NATO és a Varsói Szerződés biztonságát egyaránt veszélyeztetné. Nagy-Britannia és Franciaország atomhatalmi státusának emelkedése esetén a Szovjetunió nem maradna adós a megfelelő válasszal. Azok az új erők, melyek kifejlesztését a két nyugati hatalom fontolgatja, jobban hasznosíthatók olyan fegyverkorlátozási tárgyalásokon, ahol a szovjetek egy egységes fronttal találják szembe magukat. London és Párizs nem feledkezhet meg arról, hogy Washingtont ugyanaz a szovjet nukleáris veszély fenyegeti, mint őket. A szövetségesek jobban tennék, ha atomfegyvereiket a tárgyalásokon használnák fel eszközökként, mert ha ezeknek a fegyvereknek a funkciója kimerül a pusztításban, csak arra lesznek jók, hogy megakadályozzák a fegyverzetkorlátozási megállapodások létrejöttét és fokozzák az atomfegyverkezési versenyt.

(Az amerikai folyóirat 1984. évi 55. számából)

TIME

FREDERICK PAINTON

A Bundeswehr jövője

A nyugatnémet haderő Koblenzben állomásozó 3. hadtestének átlagos katonája 1961-ben született. Kiképzése — akár Koblenzben, akár másutt a Bundeswehrben (szó szerint a szövetséges kormány fegyveres erői) történt — első osztályú. A 3. hadtest a legújabb típusú katonai eszközökkel van felszerelve: Leopard—2 harckocsikkal, Roland, kis magasságban repülő célok leküzdésére alkalmas légvédelmi rakétarendszerrel és a Fuchs páncélozott csapatszállító harcjárművekkel. A NATO katonai elemzői szerint a Bundeswehr fegyverzeténél egyedül az Egyesült Államok fegyveres erőinek fegyverzete jobb; harcosai pedig — a szigorú, évente megrendezett gyakorlatok tapasztalataiból ítélve — a NATO legjobbjai között vannak. „A nyugatnémet földierő — mondja Diego Ruiz Palmer, a NATO vezető elemzője — a NATO Közép-Európában állomásozó szárazföldi erői közül messze a legnagyobb, legjobban felszerelt és legerősebb."

Mindazonáltal, a nyugatnémet politikai vezetők véleménye — egy évvel azután, hogy az NSZK-t megrengették az amerikai gyártmányú Pershing—2 rakéták és robotrepülőgépek telepítése elleni megmozdulások — megoszlik a 495 000 fős Bundeswehr jövőjét illetően. A múlt héten Manfred Wörner hadügyminiszter a Bundestag vagy parlament védelmi bizottsága elé terjesztette a kilencvenes évekre szóló Bundeswehr-tervet, azt a tizenkét éves programot, amely azokat a hiányosságokat lenne hivatott kiküszöbölni, melyek a katonai szakértők szerint veszélyeztetik a Bundeswehr katonai hatékonyságát. Ezek között szerepel mindenekelőtt a sorkatonai létszám feltöltésének problémája —, amely néhány éven belül gondot fog okozni a Bundeswehrnek —, és a mielőbbi beruházások égető szüksége, hogy korszerűsíteni tudják a fegyverzetet és a hírösszeköttetési rendszert, továbbá növelni tudják a lőszerkészleteket.

Wörner beszámolóját azonnal felhördülés követte. A hivatalos személyek nagy része legfőképpen azt kifogásolta, hogy Wörner az NSZK katonai költségvetését az elkövetkező tizenkét évben 95 milliárd dollárral akarja növelni. Akkor, amikor az ország ipara láthatóan meghatározatlan ideig tartó lassú növekedésre és nagyarányú munkanélküliségre van kárhoztatva, a politikai vezetés nem lelkesedik a katonai kiadások növelésének gondolatáért. Még Helmut Kohl Kereszténymekorata Uniójának (CDU) egyes tagjai is aggódnak ennek politikai következményei miatt. „Nem úszhatjuk meg szárazon — mondta Willy Wimmer, a CDU parlamenti képviselője — a túl sok új harckocsi rendelését, miközben kétmillió nyugatnémet sétafikál állás nélkül."

Wörner beszámolója az ellenzéki Szociáldemokrata Párt (SPD) részéről is heves bírálatokat váltott ki. „A Kohl-kormány — mondta Horst Jungmann, az SPD egyik katonai szakértője — a NATO irányvonalának megfelelően eltúlozza a fenyegetést, amelyet a Varsói Szerződés jelent, és valótlan igényekkel áll elő a Bundeswehr élőerejére és fegyverzetére vonatkozóan. Túlzott ígéretekbe mentek bele azt illetően, mi az, amit az NSZK meg tud tenni. Wörnernek azon kellene fáradoznia a NATO-n belül, hogy elfogadtassa a tényt: a múltbeli ígéretek irreálisak voltak."

Az ország keményfejű hadügyminisztere szerint javaslatainak megvalósítása döntő az NSZK jövőbeli biztonsága szempontjából. A *Time* tudósítóinak — William McWhirternek és Gary Lee-nek — múlt héten Bonnban adott interjújában a miniszter erélyesen síkraszállt terve mellett. „A Bundeswehr csökkentése most — mondta — annyit jelent, mintha a szövetséget gyengítenénk. Ha mi el-

kezdünk csökkenteni, a többiek követni fogják példánkat — az amerikaiak, az angolok és a többiek... És az amerikai kongresszus mit fog csinálni? — tette fel a kérdést. — Vajon ha én elkezdek csökkenteni, az amerikai kongresszus majd lesz olyan szíves és újabb csapatokat fog küldeni?" Wörner mindenekelőtt Sam Nunnra, Georgia állam demokratapárti szenátorára célzott, aki törvénymódosítási javaslatában azt indítványozta: csökkentse az Egyesült Államok Európában állomásoztatott 326 000 főnyi erejét akár 90 000 fővel is, ha a többi NATO-tagország nem tesz eleget a katonai költségvetés növelésére tett ígéreteinek. „Ha ez nem elég — mondta Wörner —, megkérdezem az Egyesült Államokat, mit kíván még, mit tegyek."

Wörner katonai beruházási programjánál nem kevésbé viharos fogadtatásra találtak azok a javaslatok, amelyek a Bundeswehr fenyegetően közelgő létszámgondjának megoldását célozták. Az NSZK-ban a haderő állományának felét jelenleg 15 hónapi szolgálatot teljesítő sorkatonák teszik ki. Minthogy azonban az NSZK-ban a születési arányszám az egyik legalacsonyabb Nyugat-Európában (ezerre számítva 9,7 évente), ha nem történik valamilyen változás, a kormány az évtized végére a Bundeswehr jelenlegi létszámának alig valamivel több mint felét lesz képes feltölteni. A katonai tervezők azt javasolják, csökkentsék a haderő jelenlegi félmilliós létszámát 300 000-re — amely szám 172 000-rel lenne kevesebb annál a minimumnál, amelyet szakértők szükségesnek tartanak ahhoz, hogy egy európai háború kitörése esetén 48 órán belül 1,3 millió nyugatnémet katonát és tartalékost lehessen mozgósítani.

Kevesen vannak, akik alábecsülik annak jelentőségét, milyen hatással lenne a Bundeswehr erőinek csökkenése az atlanti szövegségre. „Ha a jelenlegi csapatlétszám több mint 20 százalékkal csökkenne — mondja Uwe Nehrlich, az NSZK egyik katonai szaktekintélye —, meg kellene változtatnunk a NATO-n belül betöltött szerepünket. Egész előretolt védelmi hadászatunk kérdésessé válna." Franz-Joseph Schulze, a Közép-Európában állomásozó szövetséges fegyveres erők egykori főparancsnoka szerint a létszámzsugorodás láncreakciót váltana ki a többi szövetséges ország között. „Hatása — mondja — először az európaiak között jelentkezne, de komoly következményekkel járhatna az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatunkra is." A kereszténydemokrata Wimmer szerint: „Egy 300 000 fős haderővel rendelkező Nyugat-Németországra

Time

Nyugatnémet tüntetők „Harcoljatok a NATO háborús politikája ellen" feliratú transzparenssel

másként néznének szövetségesei csakúgy, mint potenciális ellenfelei."

Wörner a beszámolójában rámutatott, hogy a Bundeswehrnek még öt évig nem kell nehézségektől tartania az élőerő jelenlegi szintjének tartásában. Ezt követően azonban emberhiánnyal kell számolni. A miniszter a csapatlétszám biztosítására egész sor intézkedést javasol, amelyek 1986-ban lépnének hatályba. Wörner tervében szerepel a kötelező katonai szolgálat 15-ről 18 hónapra való felemelése, a hivatásos állomány — beleértve a tiszthelyetteseket és a tiszteket is — növelése a haderőhöz való felvételnél alkalmazott — magassággal, testsúllyal és egyéb fizikai jellemzőkkel kapcsolatos — követelmények enyhítése. Wörner ugyanakkor megszigorítaná a felmentéseket, amelyeket a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadókra jelenleg érvényesek, lévén számuk évente kb. 60 000, azaz a rendelkezésre álló, besorozható állomány 30 százaléka. Nem javasolt viszont két olyan lehetőséget, amellyel a hadügyminisztériumon belül foglalkoztak: korlátozott számú nő és külföldi bevándorló felvételét a hadseregbe.

A Bundeswehr tervezői szerint a Wörner által indítványozott lépések legfeljebb enyhítenék a sorállomány biztosításával kapcsolatos gondokat. Szerintük az elkövetkező évtized után legfeljebb 35 hónapos katonai szolgálattal lehetne tartani a jelenlegi létszámot. Elismerik ugyanakkor, hogy ez az út politikailag és gazdaságilag is járhatatlan. Úgy érzik, hosszú távon a Bundeswehr hatékonysága a most fejlődésben levő új technológiáktól függ — pl. a lézeres keresőktől és más bonyolult szenzoros eszközöktől, amelyek óriási mértékben javíthatják a harci hatékonyságot. „Ki kell lépnünk az örökösen vitatott létszámadatok köréből — mondja Schulze tábornok. — Ami valóban számít, az a hadsereg harci ereje."

Ha Wörnernek sikerül megbirkóznia a szociáldemokraták és a békemozgalom várható ellenállásával, az új hadszíntéri technológiák 1997-re működésbe léphetnek. Addig — mondja a miniszter — a kormány összesen 31 milliárd dollárt készül a Bundeswehr harckészültségével kapcsolatos különféle és régóta felmerülő panaszok orvoslására fordítani. A jelenlegi lőszerkészletek már kétségtelenül javulóban vannak, de még mindig távol esnek a NATO által javasolt 30 napi készlettől. A nyugatnémet légvédelem, amelynek alapját a régebbi amerikai Hawk-rakéták jelentik, elavult. A bírálatok szerint a Bundeswehr egészségügyi szolgálata sem tudna háború esetén eleget tenni feladatának. Wörner a lőszerekre fordítandó összeget 110 százalékkal tornáztatta fel hatéves időszakra. A kutatásra és fejlesztésre szánt pénz csak a jövő évben 26 százalékkal nő.

A Hawk-rakéták felváltására Wörner az új amerikai Patriot harcászati légvédelmi rendszer és a francia—nyugatnémet, mozgatható kilövőállású, légvédelmi fegyverrendszer, a Roland megvásárlását sürgeti. Szeretne még 200 új Jäger—90 vadászgépet is venni, amelyet egy, öt országból álló európai konzorcium gyárt. Ez a gép 28 millió dolláros darabonkénti árával hétszer annyiba fog kerülni, mint a jelenleg szolgálatban álló, amerikai gyártmányú F—4 Phantomok. A nyugatnémet katonai költségvetés, amely egyébként az állami költségvetés csaknem 20 százalékát teszi ki, csak ebben az évben 3,7 százalékkal emelkedett, akkor, amikor a költségvetés egésze csupán 1,2 százalékkal nőtt.

A katonai élet valósága átjárja a nyugatnémet társadalmi és politikai szféra egészét. Az ország 96 000 négyzetméterföldnyi területe a világ legintenzívebben militarizált térsége. Hét szövetséges államból mintegy 1,3 millió főnyi csapat állomásozik itt. Évente több mint 5000 gyakorlat — egyenként 2000 főig terjedő részvétellel — torlaszolja el az utak forgalmát és bolygatja meg a földeket és erdőket. „Ha önök 500 000 amerikai katonát Oregon államba küldenek, s ehhez még hozzátesznek 400 000-et más országokból — mondja Wörner —, ezenkívül évente végrehajtanak 110 000 alacsony repülést a lakosság feje fölött, akkor talán lenne valami elképzelésük arról, mire vállalkoztunk mi itt az NSZK-ban."

Egyre több emberben merül fel, hogy az NSZK lassan eléri a katonai telítettségi pontot. Az országot meg-

Time

Nyugatnémet katonák hadgyakorlaton, a Bundeswehr gépesített gyalogsága Marder típusú páncélos harckocsijával

rengető hatalmas atomellenes tüntetések mellett a Bundeswehr ellen is fellépnek a pacifisták, akik néha a Bundeswehr létesítményeinél rendeznek ülősztrájkokat. Nemrég a NATO egy magas rangú tisztviselője megdöbbent a látványtól, amikor egyenruhás Bundeswehr-tisztek osztogattak röplapokat egy olyan béketüntetésen, amelyet a NATO-ellenes Zöldek pártja rendezett, amelynek politikai szerencsecsillaga újabban emelkedőben van. „Minden azon múlik — mondja Gerd Gossler, a nyugatnémet haditengerészet egykori parancsnoka —, mennyit bír el ez a kis ország. Nem lehet egyszerűen kiválasztani 150 falut és zászlóaljakat telepíteni beléjük. Függetlenül attól, hogy ezek a zászlóaljak németek vagy szövetséges erőkhöz tartoznak." Minthogy az NSZK katonai terhei és élőerő-szükséglete növekszik, Gossler úgy véli, az elkövetkező évtizedben az országnak azt a problémát kell megoldania: „mit lehet tenni, hogy az új Bundeswehr legalább olyan legyen, mint a mostani".

A Bundeswehr adja jelenleg a NATO Közép-Európában állomásoztatott szárazföldi erőinek felét, a földi bázisú légvédelemnek szintén felét, a harci repülőgépeknek csaknem egyharmadát és a Balti-tengeren állomásoztatott haditengerészeti erők kétharmadát. A szárazföldi gyakorlatoknál a nyugatnémet csapatok rendszeresen jobban szerepelnek mint a többi szövetségesek. Eredményeik nagy része jobb felszerelésüknek köszönhető. A Leopard—2 harckocsik rendszeresítésére két évvel hamarabb került sor, mint ahogy az amerikai Abrams M—1 harckocsi hadra foghatóvá vált. A gépesített gyalogsági harcjárműveket tizenhárom évvel előbb állították rendszerbe az NSZK-ban, mint amerikai megfelelőiket az Egyesült Államokban. A Gepard önjáró légvédelmi ágyú hét évvel előzte meg az amerikai Sergeant Yorkot a hadszíntéren.

Ami persze még nincs kipróbálva, az az, hogy mit tudna a nyugatnémetek „civil" hadserege harci körülmények között. A katonák továbbra is heti negyven órát dolgoznak (észrevehetően távol vannak hétvégeken), és panaszaikkal parlamenti érdekvédelmi képviselőhöz fordulnak. Többségük a lakóhelyétől számított 100 mérföldes sugarú körön belül teljesít szolgálatot. Sok tiszt és közlegény — köztük kommunisták is — nyíltan hirdeti politikai nézeteit és agitál. Schulze tábornokra a Bundeswehr katonáinak teljesítménye a NATO őszi gyakorlatán mégis mély benyomást tett. „Olyan jelenetek tanúja lehettem — mondta —, amilyeneket eddig csak háborúban láttam. Amikor a gyakorlatnak vége volt, az emberek nagyon, nagyon öregnek látszottak. Ismernek az országban minden átkozott utat, folyót és bokrot." Christoph Bertram, a nyugatnémet *Die Zeit* c. lap politikai szerkesz-

tője és a londoni Stratégiai Tanulmányok Nemzeti Intézetének egykori igazgatója így nyilatkozott: „Megbízható hadsereg."

Ez a lehetetlent nem ismerő pragmatizmus mondatja Wörnerrel, hogy a Bundestag el fogja fogadni tervét. „Az utca embere hisz benne, hogy az ő védelme a Bundeswehrtől és az amerikaiak jelenlététől függ" — mondja. A NATO-tisztviselők egy része azonban nem ilyen optimista. Attól félnek, a hadügyminiszter nagyratörő költekezési tervei a Bundeswehr feljavítására ellenállásba fognak ütközni Kohl perlekedő kormánykoalícióján belül, amely a CDU-ból, a liberális Szabaddemokrata Pártból és Franz-Josef Strauss bajorországi bázisú Kereszténytársadalmi Uniójából áll. A legtöbb NATO-megfigyelő azonban még így is úgy látja, hogy a Bundeswehr morálja, amelynek ártottak a tavalyi antimilitarista érzelemnyilvánítások, most erősödőben van. Ugyanígy a nyugatnémet közvéleménynek a Bundeswehr iránti megbecsülése is. Egy vezető NATO-tisztviselő a következőt mondotta: „Határozottan pozitív a magatartás a Bundeswehren belül a tekintetben, hogy abból, amijük van, a lehető legtöbbet kell kihozniuk. Én csak javulást látok náluk."

(Az amerikai hetilap 1984. október 29-i számából

Bankárok egy veszélyes világban!

ANTHONY SAMPSON

A PÉNZ-KÖLCSÖNZŐK

420 oldal
Ára: 54,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

A Francia Kommunista Párt XXV. kongresszusa

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG HATÁROZATTERVEZETE

(RÉSZLETEK)

1985 februárjában ül össze a párt XXV. kongresszusa. A központi bizottság a párttagság elé terjesztette megvitatásra a kongresszusra készített határozattervezetet. Ebből közlünk részleteket.

N. Sz. szerk.

Bevezető

Az utóbbi két év alatt az 1981 tavaszán kifejezésre juttatott nagy reményt fokozatosan növekvő elégedetlenség váltotta fel. Az 1984. júniusi választások során a Francia Szocialista Párt és a Francia Kommunista Párt visszaesett, s ez egyértelműen mutatta, hogy az elégedetlenség igen komoly mértékű.

Tény, hogy az 1981-es választások eredményeként létrejött új vezetés nem teljesítette azok várakozásait, akik szavazataikkal hatalomra juttatták; a kormány átalakításánál (1984-ben) nem volt hajlandó figyelembe venni az európa parlamenti választások eredményeiben megnyilvánuló jelzést, s ily módon új helyzet alakult ki az országban. A kommunisták levonták a következtetéseket, és úgy döntöttek, hogy a továbbiakban nem vesznek részt a kormányban. Ezzel a francia politikai életben lezárult egy szakasz.

A jobboldal és a gyáriparosok bukását 1981-ben az okozta, hogy politikájukat a munkanélküliség, a társadalmi stagnálás és az ipar hanyatlása jellemezte. A ma tapasztalható elkeseredettséget és haragot éppen az váltotta ki, hogy a hatalom ehhez a szigorpolitikához tért vissza, s ez annyit jelent, hogy hátat fordított a néptömegek reményeinek. A reakciós erők egyre arcátlanabbul élvezik a hatalomra gyakorolt nyomásuk révén elért sikereiket, készülnek — távolról sem titokban — a revansra.

Tény, hogy a jelenlegi szocialista kormány politikája csak tovább súlyosbítja a válságot, és ennek a politikának folytatása feltétlenül kudarchoz fog vezetni. Az is tény, hogy a Francia Kommunista Párt befolyása visszaesett. Mindebből számos kérdés adódik. Hogyan jutottunk el idáig? Az előrehaladás érdekében milyen tanulságokat kell mindebből levonnia a pártnak? Az események fényében hogyan kell értékelni az utóbbi kongresszusokon kidolgozott politikai irányvonalat? Van-e pozitív perspektíva a népi mozgalom előtt?

Ezekre a kérdésekre választ kell adni — ez a Francia Kommunista Párt XXV. kongresszusának egyetlen értelme, feladata.

Szögezzük le: van perspektíva. A válság következtében át kell alakítani társadalmunkat. Az ország hagyományai, sajátosságai, a kor és a világ, amelyben élünk, mind azt mutatja, hogy Franciaországnak szocializmusra van szüksége, mégpedig francia módon megvalósítandó szocializmusra. A megvalósítás leghatékonyabb útja pedig az, hogy többségi mozgalomban tömörítsük mindazokat

az erőket, melyeknek meggyőződésévé vált, hogy a válság leküzdéséért folytatott harc segítségével, valamint az általános választójog felhasználásával át kell alakítani a francia társadalmat.

Ez a megközelítési mód jelentős újítást rejt magában. Felvetődik ugyanis a kérdés: mivel magyarázható, hogy amikor végre alapvetően megújítottuk a politikánkat, éppen akkor ért bennünket érzékeny választási vereség, méghozzá olyan vereség, amely egyszer s mindenkorra mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy a hanyatlási tendencia azóta érvényesül, amióta késlekedünk politikánk megújításával. Ez azt jelentené, hogy le kell mondanunk választott utunkról?

Ellenkezőleg. Szerintünk inkább ennek az útválasztásnak elmélyítésén kell gondolkodnunk. Ami a lényeget illeti, úgy véljük, nehézségeink elhúzódása a következőkkel magyarázható: a társadalmi és demokratikus haladás számos híve, gondolkodásmódjában és cselekedeteiben, még mindig a szocialisták és a kommunisták csúcstalálkozóján létrejött programegyezményből adódó politikai stratégia rabja.

Ezen az akadályon a párt politikai munkája, valamint az emberek saját tapasztalata segítségével lehet túljutni. A politikai munkának és — a kudarcokból és a sikerekből levont — tapasztalatoknak szorosan össze kell fonódniuk.

Természetesen el kell gondolkodnunk mindazon, amit az elmúlt három év alatt mondtunk és tettünk. De elkerülhettük-e egyáltalán ezeket a nehézségeket, miután oly sok éven keresztül azt sulykoltuk az emberek agyába, hogy a közös program alapján és a kommunista miniszterek részvételével létrejövő baloldali kormány az ország és a nép minden problémáját meg fogja oldani — ami végül is nem vált valóra! Elkerülhettük-e, hogy a közvéleményben ne vetődjön föl a kérdés: hogyan egyeztethető össze a kormányon belüli jelenlétünk a harcra, cselekvő fellépésre, az utóbbi kongresszusainkon megfogalmazott, mindenki, még a kommunisták számára is új politika megvalósítására mozgósító felhívásainkkal?

Valójában a közelmúlt tapasztalatai is azt mutatják, hogy igenlő választ kell adni a XXV. kongresszus fő kérdésére, mely a következő: az előző kongresszusok által meghatározott úton kell-e továbbhaladnunk vagy nem? A válaszunk: igen. Meg kell erősíteni ezt az új politikai irányvonalat, el kell mélyíteni az utóbbi időszak tanulságainak figyelembe vételével, tartalmát pedig pontosítani kell néhány később meghatározandó kezdeményezéssel.

Az 1981-től 1984-ig terjedő időszak

A most következő elemzés fényében válik érthetővé, hogy mi is történt valójában az 1981-től 1984-ig terjedő időszakban.

Elevenítsük fel először a tényeket.

1981-ben a francia választók többsége a mi javaslatainkkal szemben François Mitterrand programja mellett voksolt. A nemzetgyűlésben a Francia Szocialista Párt egymagában abszolút többségre tett szert. Ilyen alapon kötöttünk egyezményt a Francia Szocialista Párttal — amely egyezményről a szocialista párt még 1983. december 1-én úgy nyilatkozott, hogy tiszteletben tartja —, és foglaltuk el helyünket a kormányban, erősen kisebbségi pozícióban. Döntésünk összhangban volt alapvető irányvonalunkkal, amely szerint minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk annak érdekében, hogy elősegítsünk minden olyan lépést, mely előreviszi az ország problémáinak megoldását. Jogtalan és semmivel sem menthető eljárás lett volna, ha népünk kifejezett óhajával szemben másként cselekszünk. Nem sajnáljuk, hogy a részvétel mellett döntöttünk, és an-

nak külön örülünk, hogy a kommunista miniszterek a nehéz körülmények között is eredményes munkát végeztek.

Néhány területen sikerült előbbre lépni — főleg az első évben —, s bizonyos eredményeink igen figyelemreméltóak. Egyébként kezdettől fogva több ízben hangsúlyoztuk, hogy alapproblémának tartjuk a szükséges pénzügyi eszközök kérdését, nehogy előálljon az a nemkívánt helyzet, hogy a legszükségesebb, legsürgetőbb társadalmi intézkedések finanszírozására nem lesz anyagi fedezet. S bár tevékenységünknek is kétségkívül része van néhány pozitív eredmény elérésében, a népi mozgalomnak — és pártunknak — nem sikerült kikényszerítenie, hogy a kormány meghozza azokat a nélkülözhetetlen intézkedéseket, amelyekkel megakadályozhatták volna a tőke pazarlását, az ország erőforrásainak folyamatos elherdálását. És ez így ment a kormány hivatalba lépésének első heteitől kezdve. Ennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy az ország elért bizonyos eredményeket, és a kommunisták ebből kivették a maguk részét.

Felhívtuk a kormány figyelmét, hogy ebben az irányban folytassa tevékenységét, s közben komolyan tanulmányoztuk a még mindig fennálló súlyos problémákat. Sajnos nem hallgattak ránk. 1982 nyarán egyre súlyosabb jelei mutatkoztak annak, hogy a kormány gazdaságpolitikája és szociálpolitikája kezd eltérni a helyes iránytól. A kormánypolitikában ekkor kezdett érvényesülni az az irányvonal, amelynek értelmében egyre több pénzt bocsátottak a gyáriparosok rendelkezésére anélkül, hogy megbizonyosodtak volna arról, hogy a kérdéses összegeket valóban iparunk modernizálására, a foglalkoztatási helyzet javítására használják-e fel.

Ez a politika — az úgynevezett szigorpolitika — a tőkések számára óriási profitot tett lehetővé, az országnak viszont igen sokba került. Az előző időszakban elért eredményeket szép csendesen elsorvasztották; a munkanélküliek száma ismét emelkedett; a vásárlóerő értéke visszaesett; nőtt az egyenlőtlenség; komoly csapások érték a döntő ipari ágazatokat, míg a tőke pazarlása odáig fejlődhetett, ameddig csak akart. A baloldal által kivívott eredmények, gazdasági ütőkártyák — mint például az államosítások — lassan teljesen elvesztették eredeti jelentőségüket, ahelyett, hogy a pazarlás ellen, valamint az új gazdaságpolitika érdekében használták volna fel.

Többször figyelmeztettük a kormányt és a közvélemény figyelmét is felhívtuk ennek az irányvonalnak veszélyeire. Két éven keresztül állandó harcot folytattunk a politika megújulásáért mind az üzemekben, mind a parlamentben, sőt a minisztertanács tárgyalóasztalánál.

Az 1984. június 17-i európai választások során több millióan azok közül, akik 1981-ben a baloldalra szavaztak, három év elmúltával azzal fejezték ki elégedetlenségüket, hogy tartózkodtak a szavazástól; azt kellett ugyanis tapasztalniok, hogy az 1981-es ígéreteket a kormány nem tartotta be — például olyan alapvető területeken, mint a foglalkoztatottság vagy a vásárlóerő kérdése.

Mivel még mindig hatottak azok az általános okok, amelyek a párt 1981-es visszaesését előidézték, a kommunista szavazók egy része is rosszallása kifejezésekor egy kalap alá vette vagy összetévesztette a szocialista pártot mint az ígéreteit, vállalásait nem teljesítő hatalom egyedüli letéteményesét és a kommunista pártot, amely azért, korlátozott lehetőségei mértékében, tisztességgel harcolt a jó politikáért.

Nyilvánvaló, hogy ezt a figyelmeztetést figyelembe kellett volna venni, és a kormánypolitikát jó irányba kellett volna terelni. Ezt kértük a választások másnapján, majd — fokozottabb hangsúllyal — akkor, amikor felvetődött egy új kormány alakításának kérdése. Hiába. A miniszterelnök személye ugyan megváltozott, de megmaradt a választók által is kárhoztatott negatív politikai irány-

vonal, sőt ha lehet, még rosszabb lett. Gazdaságunknak már régebben is, most is több munkaalkalomra lenne szüksége, hogy ezáltal nagyobb értéket hozhasson létre, s így több pénz álljon rendelkezésre kutatási, képzési, oktatási célra, valamint a tényleges modernizáláshoz szükséges beruházásokra. De a kormány, ahelyett, hogy ezen az úton indult volna el, szabad kezet adott újabb munkahelyek megszüntetéséhez; ezáltal tovább csökken az ország termelőkapacitása, a tőke tovább halászik a zavarosban — egyszóval, Franciaország még mélyebbre süllyed a válságban.

Megállapítható tehát, hogy a szocialista párt a kormánypolitikát a tőke erői által kívánt irányba fordította. Már nem is igyekszik elrejteni „szociáldemokrata" jellegét. Ez a politika feltétlenül gazdasági és politikai bukáshoz vezet.

Ilyen körülmények között úgy kellett döntenünk, hogy nem veszünk részt a kormány munkájában, hogy világosan tudtára adjuk mindenkinek: semmi részünk sincs az ország ügyeinek vezetésében és intézésében.

Állíthatja-e bárki, hogy ezért a felelősség a Francia Kommunista Pártot terheli? Ez a felelősség kérdésének feje tetejére állítását jelentené.

1981-től minden erőfeszítésünk arra irányult, hogy megvalósítsuk a közösen meghatározott célkitűzéseket. Ennek érdekében a legnagyobb tisztességgel és lojalitással dolgoztunk. Igyekeztünk mozgósítani a népi erőket a jelzett célok érdekében, igyekeztünk jobban megvilágítani a válság okait és a válság leküzdéséhez szükséges eszközök természetét. Kétségtelen persze, hogy munkánknak voltak hibái és elégtelenségei, és ezeket hasznos lesz elemezni.

De a tény mégis tény: erőfeszítéseink szembeütköztek a közös program politikájának előbb vázolt negatív tendenciáival, amelyek változatlanul erős befolyást gyakoroltak, még a párton belül is. A kormányban való részvételünk keretében igen nehéz volt például a politikai tömegmunka fejlesztése, és egyre erősebben érvényesült az az irányvonal, hogy politikai munkánkat a baloldali egységkormányban való részvételünkre szűkítsük, jóllehet világosan láttuk, hogy a válság leküzdése érdekében minden szinten, így gazdasági, ideológiai és intézményi szinten általános támadást kell indítani a burzsoázia hatalmi pozíciói ellen. Általánosabban szólva: szembe kellett néznünk a régi gondolkodásmóddal és szokásokkal, meg kellett állapítanunk, hogy tapasztalataink hiányosak, és az általunk javasolt új politikából eredő célkitűzéseknek is megvannak a maguk korlátjai. Időre van szükség ahhoz, hogy az alapvetően új elképzelések, amelyekhez a régi viselkedésmódoknak is gyökeresen át kell alakulniuk, utat törhessenek maguknak, s közben az osztályharc mindenkori helyzetéről, feltételeiről sem szabad megfeledkeznünk.

Az új helyzet

Mindvégig hűségesek voltunk politikai irányvonalunkhoz, amíg részt vettünk a kormányban és a parlamenti többségben; ez alatt az idő alatt ugyanis lehetségesnek tűnt az előrehaladás. E politikai irányvonallal összhangban döntöttünk úgy, hogy kilépünk a kormányból, amikor a kormánypolitika teljesen más irányt vett.

Mára új helyzet állt elő. Távolról sem arról van szó, hogy kétségbe vonnánk az előző kongresszusokon meghatározott politikai irányvonal helyességét; ellenkezőleg, az ország és pártunk helyzetének alakulása inkább megerősíti ezt az irányvonalat. Kiderült ugyanis, hogy a válság tovább mélyült; a jobboldal és a szocialista párt által a válság leküzdésére tett javaslatok egyaránt ártalmasak; új célkitűzések és új igények születtek, s ezek egyre jelentősebbek; az emberek és a párt gazdag tapasztalatanyaggal rendelkeznek. A további fejlődés

alapjai tehát léteznek, ami természetesen nem jelenti azt, hogy eltussolnánk a feladat nehézségét.

Amint azt Georges Marchais a központi bizottság szeptember 17-i ülésén elfogadott beszámolójában is hangsúlyozta: „Mindenkinek világosan látnia kell, hogy igazi változás, átalakulás mellett köteleztük el magunkat; úgy véljük, hogy változtatnunk kell politikánkon és gyakorlatunkon, hogy figyelemmel tudjuk kísérni, sőt irányítani tudjuk a társadalom változását, átalakulását, azzal a céllal, hogy végül teljesen megváltoztassuk a társadalmat. Mindenkinek világosan kell látnia azt is, hogy nem elvont, steril körülmények között kell teljesítenünk ezt a feladatot, hanem rendkívül kiélezett osztályharcban, miközben a múlt súlyos teherként nehezedik mai harcunk feltételeire."

Úgy döntöttünk, hogy megerősítjük és elmélyítjük alapvető politikai irányvonalunkat, melynek az a lényege, hogy demokratikus úton megnyissuk Franciaország előtt a francia módon megvalósítandó szocializmus perspektíváját. A valós helyzet körültekintő elemzése alapján azt javasoljuk tehát a dolgozóknak, hazánk népének, hogy fogadják el ezt az új politikai perspektívát, az egyetlen új, pozitív perspektívát.

Új népi többségi tömörülést kell létrehozni

A Francia Kommunista Párt bízik Franciaország jövőjében és a francia nép azon képességében, hogy össze tud fogni a tőke uralmából eredő válság leküzdésére.

Jelszavunk: építsük fel a munka, az igazság, a szabadság és a béke Franciaországát. Egy valóban modern Franciaországot. Ezt a Franciaországot a legmodernebb technikai és a leghaladóbb gondolkodásmód kialakításáért végzett össznépi munka fogja erőssé tenni. Ez a Franciaország igazságos lesz, mert mindenkinek megadja majd a lehetőséget az emberhez méltó életre és személyisége továbbfejlesztésére, mindezt oly módon, hogy az elosztás a munka, a személyi erőfeszítés alapján fog történni, az ország gazdasági erejét pedig a közös érdekek szolgálatába állítjuk. Ez a Franciaország szabad lesz, a dolgozók és az állampolgárok új jogokkal és lehetőségekkel fognak rendelkezni, és ezek birtokában kinyilváníthatják véleményüket, részt vehetnek a döntéshozatalban, és saját maguk dönthetnek sorsuk felett. Ez a Franciaország testvéri lesz, a nemzeten belül az álliberális kapitalizmus dzsungeltörvényével szemben az emberek közötti szolidaritást és együttműködést, nemzetközi szinten pedig a fejlődés és a béke ügyét fogja szorgalmazni.

Szükségesnek tartjuk ezt tisztázni és egyértelműen leszögezni, mert nem vagyunk hajlandók olyan ígéreteket tenni, melyekről jól tudjuk, hogy nem fognak megvalósulni. Ez a perspektíva erőfeszítést, bátorságot és küzdelmet igényel, de érdemes harcolni érte, mert Franciaország számára ez az egyetlen, jövőbe vezető út.

Ahhoz, hogy elindulhassunk ezen az úton, azt javasoljuk az ország számára — és ezt helyezzük tevékenységünk középpontjába —, hogy hozzunk létre az előbbinél szélesebb, szilárdabb, tartósabb, tudatosabb egységet, olyan szövetséget, amely meg tudja valósítani a Franciaország számára szükséges átalakulást. Ez tehát a lényege az új népi többségi tömörülésnek.

Nem arról van tehát szó, hogy egyszerűen újra elővesszük a történelmünk során eddig hangoztatott alapszintű szövetség (l'union à la base) gondolatát. Teljesen új dologról van szó, amit eddig még soha sem csináltunk, egy olyan formáról, mely alkalmazkodik a ma szükségleteihez és lehetőségeihez. Újak a meg-

valósítandó célkitűzések, új az elérhető és elérendő nagyságrend, új a szerep, és újak a kommunisták tevékenységével a tömörülésen belüli követelmények.

Válságellenes célkitűzések

Távolról sem az a célunk, hogy a francia valóságra elvont, előregyártott megoldásokat erőltessünk mesterségesen. Nem akarjuk felülről előírni a feladatokat, olyanformán, mintha már előre egyszer s mindenkorra megszabtuk volna a célkitűzéseket.

A kommunisták hajlandók bárhol és bárkivel együttműködni, aki szintén óhajtja ezt. A célokat pedig később, menet közben kell meghatározni, mindig a konkrét esethez alkalmazkodva, feltéve, hogy a célkitűzések a válság leküzdésére irányulnak, és legalább részleges eredménnyel kecsegtetnek. Nem tartunk igényt arra, hogy teljes egészében a mi politikánk legyen a létrehozandó tömörülés alapja. Hasonlóképpen ellene vagyunk annak is, hogy előre körülhatároljuk a tömörülést létrehozó célkitűzéseket. A válságból való kijutáshoz olyan intézkedésekre van szükség, amelyek az irányításban, az államéletben és a társadalmi élet valamennyi területén visszaszorítják a kapitalista pozíciókat és kiváltságokat.

Ahhoz, hogy a dolgozók és az érintett lakosság könnyebben kidolgozhassa az akcióegység alapjait, a következő fő célkitűzések figyelembevételét javasoljuk, anélkül természetesen, hogy ezeket kizárólagosnak tekintenénk:

— a foglalkoztatottság legyen az új gazdasági növekedés központi kérdése;
— az igazságosság és a hatékonyság szellemében kell javítani az életszínvonalat;
— emelni kell a képzés színvonalát;
— az ember legyen a társadalmi megújulás célja és főszereplője;
— tovább kell küzdeni a nők egyenjogúságáért;
— az ifjúság számára biztosítani kell a társadalomban az őt megillető helyet;
— szélesíteni kell a szabadságjogokat;
— fegyverek és háborúk nélküli világot kell építeni.

Soha nem látott méretű tömörülés

Léteznek azok az erők, amelyek kivezethetik Franciaországot a válságból, ha egy nagy többségi mozgalomba tömörülnek.

Az utóbbi évtizedekben teljesen megváltozott a francia társadalom arculata. Franciaország mezőgazdasági országból ipari országgá vált, az aktív népesség 80 százaléka bérből él, és a lakosság 90 százaléka városlakó. A technikai haladás eredményeként fejlődtek a termelési folyamatok, ennek következtében nőtt a képzettség szintje, de ugyanakkor a profit utáni hajsza következtében több millió férfit és nőt távolítottak el a termelésből, tettek munkanélkülivé, másokat alacsonyabb képzettségnek megfelelő munkakörbe helyeztek, és tovább fokozódott a kizsákmányolás; ezek a jelenségek mind jellemzőek a jelenlegi válságra.

Az ismeretek fejlődése, a tudomány és a termelés, továbbá a tudomány és a társadalom között kialakult új kapcsolatok, többek között az egyénnek a munkához való viszonyát alapvetően módosító számítástechnikai, kommunikációelméleti és biológiai felfedezések és újítások megváltoztatták és megváltoztatják az életmódot, befolyásolják a viselkedés- és gondolkodásmódot, létrehozzák a társadalmi átalakulás követelményét, igényét, s ez maga is elősegíti a tudás újabb térhódítását.

Nyilvánvaló tehát, hogy a termelőerők fejlődése újabb jelentős differenciálódást okoz a munkásosztályban és a többi társadalmi rétegben. A kizsákmányoló osztály igyekszik kihasználni ezeket a különbségeket, ezáltal is igyekszik szembeállítani egymással a dolgozókat, például azokat, akiknek van munkájuk, és azokat, akiknek nincs, a mérnököket és a munkásokat, a vendégmunkásokat és a franciákat, a férfiakat és a nőket. Franciaországot kétsebességű gépezetté akarja átalakítani, ahol a dolgozók egy része állandóan nehéz, bizonytalan helyzetben van, akikkel nyomást lehet gyakorolni a többiekre.

Bár a fent jellemzett fejlődés bizonyos mértékben módosította a munkásosztály összetételét és egyes jellemző vonásait, a munkásosztály létét ez semmiképp nem kérdőjelezte meg. Ellenkezőleg, számszerűleg is nőtt a munkásosztály, s a már Marx által is említett „kollektív munkás" kategóriájába vonta össze mindazokat, akik új termelő funkciót töltenek be a termelési folyamatban. A munkásosztálynak a társadalmon belüli helye és szerepe tehát megerősödött.

A munkásosztály szerves részét képező dolgozók, munkások, technikusok, alkalmazottak, esetenként mérnökök, egyformán kizsákmányoltként viszonyulnak a kizsákmányolóhoz, aki az általuk megtermelt gazdagságból jut a profithoz. A több millió egyéb dolgozó — alkalmazottak, mérnökök, káderek, kutatók, pedagógusok, különböző szakterületen dolgozó értelmiségiek, dolgozó parasztok, független dolgozók — élet- és munkakörülményei szintén úgy alakultak, hogy egészében véve közeledtek a munkásosztályéhoz.

Szembenézünk ezzel a bonyolult helyzettel; eddig is figyelemmel elemeztük, és ezt tesszük a jövőben is. Levonjuk a gyakorlatból eredő következtetéseket, tanulságot, s igyekszünk túlhaladni a csúcsegyezményeken nyugvó szövetségi politikán, amelyet többnyire úgy értelmeztek, mint a munkásosztályhoz való csatlakozásra történő felhívást, vagy pedig mint egy rosszízű kompromisszumra való törekvést, amely elodázza az ellentmondások feloldását és a válság alapproblémáinak megoldását, tehát ez a politika alig volt szavahihető. Javasoljuk, hogy a munkás- és alkotó erők hozzanak létre új tömörülést, világos alapokon, a hatékonyság jegyében.

Ezt a tömörülést az élet, a cselekvés, a decentralizált kezdeményezések sokasága fogja kikovácsolni; több millió férfit, nőt, fiatalt fog mozgósítani olyan problémák megoldására, melyek minden esetben sokakat közvetlenül érintenek, ezért arra ösztönzik őket, hogy szövetkezzenek egymással, még akkor is, ha egyéb vonatkozásban érdekellentét van köztük, vagy eltérő a filozófiai vagy vallási meggyőződésük. Azzal közeledünk ezekhez a rétegekhez, osztályokhoz, hogy szembenézve az élet problémáival, minden esetben kutassuk a szolidaritás lehetőségét, a közös cselekvést éltető pozitív megoldások közötti összhangot. Ebben az összefüggésben különös figyelmet fordítunk az alkalmazottakra, tisztviselőkre, technikusokra, mérnökökre, műszaki káderekre. Elképzelésünk szerint tehát sokoldalú, differenciált, rugalmas határú népi tömörülésről van szó.

Meg vagyunk győződve, hogy a jelenlegi válsághelyzetben azt fogjuk tapasztalni, hogy a baj gyökereinek kiirtására hivatott reformok és intézkedések körül egyre átfogóbb egyetértés alakul majd ki a közös cselekvés érdekében. Már ma is látható, hogy egyes üzemekben, iparágakban, városokban vagy vidékeken a foglalkoztatással, az ország termelőképességének megőrzésével vagy a valóban modern növekedés elősegítésével kapcsolatos problémák hogyan hozhatják létre a dolgozók és a lakosság válságellenes célok jegyében történő átfogó tömörülésének feltételeit. Nem akarunk semmit sem felülről diktálni. Az őszinte és konstruktív párbeszéd légkörében akarunk dolgozni, amely maga is hozzájárul ahhoz, hogy együtt tárjuk fel az általunk javasolt célkitűzések ha-

tékonyságát és egységesítő jellegét, s mindezt azzal a céllal, hogy az összhangot a lehető legszilárdabb alapokra helyezzük.

A cél tehát nem az, hogy az elégedetlenkedők valamilyen zavaros vegyes tömörülését alakítsuk meg. A cél: új népi többségi tömörülés mint a válság leküzdésére képes politika hordozója, amely nagyságrendjében messze felülmúlja az összes eddigi baloldali politikai többséget.

Szerintünk egy ilyen tömörülés megvalósítható, pontosan azért, mert a válság több millió franciában felvet egy sor olyan kérdést, amelyre új választ kell találniuk, valamint azért is, mert vállalkozásunkat nem korlátozzuk a priori azzal, hogy elsődleges célként tűzzük ki a szocialista és a kommunista párt közötti csúcsegyezmény létrehozását.

Független, békés, a világ valamennyi népével szolidáris Franciaország

Olyan világért harcolunk, amelyben érvényesülnek az emberi jogok, a béke, az igazságosság, a demokrácia és az együttműködés. Franciaország nemzetközi tevékenysége az ország szuverenitásán és függetlenségén fog alapulni, s ez utóbbiakat hatékony nemzetvédelem biztosítja majd. A francia külpolitika népünk nem elhanyagolható ütőkártyáit a fenti nagy humanitárius célok szolgálatába fogja állítani. Ez a külpolitika minden körülmények között teljesen szabad lesz. Fellép a népek szabadságban és biztonságban érvényesülő önrendelkezési jogáért.

Ez azt is jelenti, hogy tiszteletben tartva az ország szövetségi kapcsolatait — ugyanakkor elutasítva a blokkokhoz való csatlakozásnak még a gondolatát is —, ez a külpolitika a blokkok egyidejű felszámolásáért és a kollektív biztonságért fog síkraszállni. Lehetőségei mértékében pozitív szerepet játszik majd, döntési függetlenségéhez szigorúan ragaszkodva, a párbeszéd és a leszerelés politikájában és a vitás ügyek békés, tárgyalásos úton történő rendezésében. Tényleges és nem szelektív szolidaritást fog tanúsítani a felemelkedésükért, emberi jogaikért, valamint az idegen uralom, a fajgyűlölet és az önkény ellen küzdő népek iránt. A jogegyenlőség, a be nem avatkozás és a kölcsönös érdekek alapján új együttműködési kapcsolatokat fog kiépíteni minden olyan országgal, amely szintén ezt óhajtja, és részt fog venni az új, igazságosabb nemzetközi gazdasági világrend kialakításában, amelyben minden nemzet külső nyomás és beavatkozás nélkül követheti fejlődésének eredeti, saját útját. Támogatni fogja a nemzetközi szervezeteket, így például az ENSZ-t és az UNESCO-t, amelyek a különböző nagyságú és társadalmi rendszerű országok egyenlőségen alapuló közreműködése révén hozzájárulhatnak a békés egymás mellett élés és az együttműködés erősítéséhez, s ezzel korunk legfontosabb törekvését fejezik ki.

A világ fejlődése és a szocialista országok

A szocializmus mint létező valóság egyre árnyaltabb. Ez a társadalom rendkívül eltérő történelmű, politikai hagyományú népek műve. Amikor ezen népek és nemzetek mozgásáról, amikor a szocialista országokról van szó, bármi legyen is a konkrét téma, a reagálás, különösen Franciaországban, mindig ugyanaz: állandó becsmérlés, lekicsinylés. Ennek a folyamatos ellenséges kampánynak — mely nem marad mindig hatástalan — alapvető okai vannak.

Ma a válság miatt nem látni világosan, hogy a kapitalizmus zsákutcába vezet. Egyetemessé vált a kizsákmányolásmentes új társadalom, az emberi méltóság, a nemzeti és társadalmi felszabadulás, egyszóval a szocializmus utáni vágy.

A régi és az új harcában azok számára, akik a jelenlegi rendszer vámszedői, rendkívül fontos, hogy áldozataikat még a reménytől is megfosszák. Azt szeretnék, ha beletörődnének abba, hogy a szigorpolitika, a munkanélküliség, a nagytőke hatalma, az éhség elkerülhetetlen rossz; a válság egyetemes; nincs perspektíva. Szerintük a szocialista utat választott országok mind belebuktak vállalkozásukba, máskor meg kétségbe vonják szocialista jellegüket.

Ez tehát a politikai és ideológiai harc alapja, s ezt a harcot semmi mással nem lehet helyettesíteni. A szocializmus nem absztrakció. Konkrét, meghatározott körülmények között épül mindegyik országban. A francia nép, más népekhez hasonlóan, egy, a kapitalizmustól eltérő, eredeti társadalommodellt fog megvalósítani: a francia módra megvalósítandó szocializmust.

A szocializmussal kapcsolatosan meg kell erősítenünk a XXIV. kongresszuson elfogadott irányvonalat, a megvalósítást pedig sokkal offenzívebbé kell tenni.

Választott utunknak az a lényege, hogy jobban meg kell ismerni és ismertetni a valóságot. A lehető legalaposabban kell elemezni a szocializmust építő népek tapasztalatait, s egyben meg kell vizsgálni e vállalkozás különbözőségeit és jelenlegi korlátait.

Másfél milliárd ember állandóan változó helyzetű és történelmileg rendkívül rövid idejű, hallatlan eredeti kísérlete feltétlen megérdemli, hogy előítéletek nélkül alaposan megvizsgáljuk, komolyan megvitassuk.

A szocializmust építő népek már eddig is számos figyelemre méltó eredményt értek el, s ez azt mutatja, hogy képesek olyan nagy horderejű kérdések megoldására, mint a munkához való jog biztosítása, az éhezés megszüntetése, az írástudatlanság felszámolása, a társadalombiztosítás kiterjesztése. Számukra ismeretlen a kapitalizmust elborító válság.

Nagyon érdekel bennünket, hogy ezek a népek milyen választ adnak a fejlődésüket gátló alapproblémákra (ilyenek legtöbbjük esetében az alacsony indulási szint, a háború következményei, a nemzetközi környezet nyomása, a kapitalista országok válsága hatásának begyűrűzése, a rájuk kényszerített fegyverkezési hajsza terhei, a nemzetközi szolidaritásból eredő kötelezettségek); figyelemmel kísérjük a szocializmus fejlődését gátló tévedésekből és súlyos hibákból származó problémákat is, valamint azokat az új kérdéseket is, amelyek saját fejlődésükből születnek.

Mint ahogy XXIV. kongresszusunk megállapította, ezek a társadalmak akkor tudnak újabb sikereket elérni, ha állják a versenyt egy hármas kihívással szemben: a gazdasági hatékonyság birtoklása, a társadalmi haladás biztosítása és a demokratikus részvétel fejlesztése.

A szocialista fejlődés útját választott országoknak jelentős ütőkártyáik vannak. Számos kísérlet és újítás folyik ezekben az országokban, keresik az újonnan felvetődött kérdésekre a választ. A nemzetközi szervezetek beszámolói, jelentései is arról tanúskodnak, hogy bizonyos égető fontosságú területeken, amilyen a teljes foglalkoztatottság, a korszerűsítés, a tudományos kutatás és a fejlesztés, igen jelentős eredményeket értek el. Igyekeznek egyenlő esélyeket nyújani az oktatásban és a szakképzésben, a gazdasági és társadalmi jogok tényleges érvényesítésében.

A tények azt is mutatják, hogy a szocializmus jobban meg tud küzdeni e század végi civilizáció gondjaival, mint a kapitalizmus. Miről is van szó? A természet körültekintőbb kihasználásáról és a tudásnak az emberek jobb élet utáni vágya fokozatos kielégítése érdekében történő felhasználásáról.

A gazdasági reformok kidolgozása során azt tapasztaljuk, hogy nő a dolgozók részvétele az irányításban, amely így fokozottabban támaszkodhat az egyéni és a közösségi felelősségtudatra.

Ezzel párhuzamosan jobban felismerik a szocialista társadalomban is a társadalmi pluralizmust, az ellentmondásokat. Ezzel összefüggésben megfelelő elméleti munka folyik, s már testet öltöttek az első intézkedések, így például növelik a szakszervezetek, az önigazgató szervezetek, a választott testületek szerepét, módosították a választási rendszert, az intézményi rendszert stb. Mindez azt mutatja, hogy az utóbbi időben előbbre léptek, még akkor is, ha változatlanul fennáll egy sor komoly nehézség.

Tárgyilagos józansággal kezeljük tehát ezen országok problémáit és eredményeit, s ugyanez a józanság vezet bennünket, amikor nem titkoljuk nézeteltérésünket, és szóvá tesszük a szabadságjogok megsértését, bárhol forduljon is elő.

Ugyanakkor azok a néptömegek, amelyek szerte a világban a békéért, a haladásért, függetlenségükért, az új nemzetközi gazdasági világrendért harcolnak, nagyra értékelik a szocialista országok szerepét. Igazolhatják, hogy ezek az országok állandóan támogatják a nemzeti és társadalmi felszabadulásért folytatott harcukat. A szocialista országok súlya és harca döntő tényező volt abban, hogy a nemzetközi kapcsolatokban létrejött a különböző társadalmi rendszerű országok közötti békés egymás mellett élés gyakorlata.

A szocializmusnak békére van szüksége: ez egyrészt belső természetéből fakad, másrészt kitűzött feladatait is csak békében valósíthatja meg. A szocialista országok békekezdeményezései különböző formában találkoznak az el nem kötelezett országok és más politikai, társadalmi és erkölcsi erők, mozgalmak, valamint az összes, békéért, leszerelésért küzdő népi mozgalom harcával.

A párt

Ma Franciaországban csak egy olyan párt van, amely a beletörődés, az áldozatvállalás, a lemondás szószólóival szemben nyíltan vallja: le lehet, le tudjuk győzni a kapitalizmus uralmát, megindulhatunk az új társadalomhoz vezető úton. Csak egy párt nyújt népünknek pozitív perspektívát: a Francia Kommunista Párt.

Amikor a dolgozók munkahelyükért, munkaeszközeikért harcolnak; amikor a nők az egyenlőtlenségek, a diszkrimináció ellen küzdenek; amikor a fiatalok tiltakoznak az igazságtalanság ellen, amikor kifejezik egy testvéribb világ iránti vágyukat; amikor az emberek szabadságjogaik, emberi méltóságuk, emberi jogaik megvédéséért harcolnak; amikor a türelmetlenség, az idegengyűlölet, a fajgyűlölet ellen tiltakoznak; amikor hazánk függetlenségéért, a nemzetközi szolidaritásért, a leszerelésért, a békéért szállnak síkra, amikor részt akarnak venni a francia módra megvalósuló szocializmus építésében; amikor ennek érdekében egy átfogó és hatékony tömörülés útját keresik: mindannyian mindig maguk mellett tudhatják a Francia Kommunista Pártot. Ebben rejlik eredetisége, ez létének, egy mai forradalmi párt létének értelme. Olyan párt, amely — s ezt már több ízben bizonyította — sohasem nézi tétlenül a nehézségeket, s amelynek tettei sohasem cáfolják meg a szavait.

Éppen ezért a népi erőknek feltétlenül szükségük van erre a pártra, ez a párt mutatja meg, vitatja meg Franciaország jövőjét. Nekik is érdekük fűződik ahhoz, hogy befolyása ismét nőjön, s hogy jelentős szerepet játsszon az ország életének minden szintjén.

A válság elleni új népi többségi tömörülés harcunk központi célkitűzése. Az embereket foglalkoztató problémákból és gondokból kiindulva fog létrejönni és fejlődni. Ez az új politika nehéz, bonyolult korszakban születik. Újdonsága önmagában is különleges erőfeszítést igényel minden párttagtól. Ebből az következik, hogy új stílust kell meghonosítani az elméleti és gyakorlati politikai te-

vékenységben és a tömegmunkában. Valójában sok múlik az egyes kommunisták és a pártszervezetek kezdeményezőképességén, éppen ezért még inkább a párttagságra és az alapszervezetekre kell helyezni a fő hangsúlyt. Mindenütt jelen kell lenni, keresni kell az emberekkel való kapcsolatot, főleg azokkal, akik aktívan részt vesznek a társadalmi mozgalomban. Helyi akciók sokaságában kell őket tömöríteni. Ebben minden kommunistának, minden alapszervezetnek fontos, senki mással, és semmi mással nem helyettesíthető szerepe van.

Ehhez természetesen mindenekelőtt élő alapszervezetre van szükség; arra, nogy minél több kommunista legyen az üzemekben, a lakóhelyeken, a falvakban. A pártot fejleszteni kell, hogy egyre inkább nagy tömegpárttá váljon; ily módon tudjuk terjeszteni véleményünket és javaslatainkat, így tudunk nap mint nap foglalkozni a milliónyi konkrét problémával. A XXIV. kongresszus óta a párt befolyásának csökkenése, valamint a pártépítő munka érezhető lassulása miatt a párt létszáma megfogyatkozott. 1984 végén kb. 610 000 tagja lesz a pártnak. Nem szeretnénk alábecsülni e visszaesés jelentőségét, de meg kell állapítani, hogy a párt jól állta az utóbbi idők erőpróbáit. Jelentős erőkkel rendelkezik, s megvan a lehetősége annak is, hogy megerősítsük sorainkat. Ma sokan várakozással tekintenek pártunk felé, az FKP-tól remélik a segítséget. Közülük sokaknak már most sorainkban a helye. Éppen ezért bátran hozzá kell fogni a pártépítéshez. Minden kommunistának javasolnia kell saját környezetében az FKP-hoz való csatlakozást mindazoknak a férfiaknak és nőknek, időseknek és fiataloknak, munkásoknak és mérnököknek, parasztoknak és értelmiségieknek, akiknek tehetségükkel, követeléseikkel, érdemeikkel és hibáikkal együtt a pártban van a helyük.

Az emberek problémáit, gondolkodásmódját alapszervezeti szinten lehet legjobban megismerni. Itt lehet velük találkozni, ezen a szinten lehet őket legkönnyebben mozgósítani, harcba vinni. Itt zajlik a tulajdonképpeni ideológiai harc, itt kristályosodik ki a viták során a párt politikája, itt folyik a kommunisták képzése, itt fejthetik ki a párttagok véleményüket bármiről, bármikor. Itt szembesül politikánk a mindennapi valósággal; itt alakulnak ki az általunk javasolt tömörülés konkrét formái. Ezen életközelség végett stratégiánkban a következő alapvető célt tűztük magunk elé: sok erős és aktív alapszervezetet kell létrehozni, ezeket megfelelő vezetőséggel kell ellátni, és munkájukat a tömegekre kell összpontosítani. A heves politikai és ideológiai harc, a kommunisták új, decentralizált kezdeményezőkészséget szorgalmazó politikai gyakorlata felveti annak szükségességét, hogy a párt és valamennyi szervezete fokozott erőfeszítéseket tegyen annak érdekében, hogy propagandánk gyors, sokrétű és világos legyen, megfelelően alkalmazkodjon a harc mindenkori követelményeihez.

A tisztességes tájékoztatásért, eszméink terjesztéséért folytatott küzdelemben a kommunista sajtó alapvető szerepet játszik. A pártsajtó olvasása a demokratikus pártélet fontos eleme. Sajtónk fejlesztése és terjesztése minden alapszervezet számára kötelező. Ezt a *L'Humanité* azáltal akarja megkönnyíteni, hogy élő módon alkalmazkodik korunk változásaihoz.

Nézetünk szerint a kommunisták tevékenysége szoros kapcsolatban áll a népi mozgalommal. Ebből az is következik, hogy forradalmi pártunkat mindenütt sokkal erősebbé kell tenni, s e munkában tényleges elsőbbséget kell biztosítani a vállalatok és a közintézmények s ezen belül is a legnagyobb vállalatok és közintézmények irányában kifejtett erőfeszítéseknek. A csúcstechnológiát képviselő intézményekre pedig még külön is oda kell figyelni.

A múltban is szükséges volt, hogy a pártnak minél szilárdabb pozíciói legyenek az üzemekben, a vállalatoknál. Az üzem ugyanis a legfontosabb hely a munkásosztály szempontjából, ott lehet a tömegeket legjobban mozgósítani.

JAPÁN ÉS A GAZDASÁGI VERSENY

THEO BOUWMAN

Másolni Japánt?

LE MONDE diplomatique

Nyugat-Európát húsbavágóan sújtja a világgazdasági átrendeződés, a „válság", és a nyugat-európaiak tekintetüket a japán „modell" felé fordítják. A közelmúltból vett francia példa: a francia autóiparról készített Dalle-jelentés, miután komor képet fest az érintett ágazat kilátásairól, a legegyértelműbb módon levonja az alábbi következtetést: „A termelés megszervezésében le kell másolnunk a japán példát."

Meg kell vizsgálnunk, hogyan illeszkedik be a japán modell az ország sajátosságaiba, és milyen árat kell fizetni sikeréért. A sokakat olyannyira felkavaró, túlzó mítoszon túl a termelés japán mintájú megszervezése ugyanis nemcsak gazdasági teljesítmény, hanem döntés egy meghatározott típusú társadalom mellett.

A japán gazdasági sikerek reklámozása mellett sok érv szól: fellendültek az exportra termelő iparágak, növekszik az életszínvonal, harmonikusan együttműködnek a munkáltatók és a dolgozók, a japán gazdaság teljes gazdasági ágazatokban képes meghonosítani az automatizálást és a termelés racionalizálását, az állam és a gyáripar konszenzust tud kialakítani a döntéshozatalban, együttműködik... Mindez állítólag a „japán kultúra erényein", a lakosság összetartásán nyugszik.

Nyugat-Európában nagy a kísértés, hogy a munkáltatók és a dolgozók kapcsolatait japán mintára szervezzék át, ezért e lelkesedésen túllépve, célszerű árnyaltabb képet adni a japán modellről.

Az első tényező, amelyet figyelembe kell venni az, hogy a japán sikerek kulcsa az ország gazdaságának kettős arculata: itt kis számú, uralkodó helyzetben levő, az állammal szorosan együttműködő és állami támogatást élvező szektor él együtt az alárendelt, nagy számú kis- és középvállalatból álló szektorral. Az első szektor mindenekelőtt az olyan jól ismert óriásokból áll mint a zaibatsuk és a keiretsuk, miközben a második vállalatcsoport elsősorban a szállítókat tömöríti, akik közvetlenül vagy közvetve az uralkodó szektornak dolgoznak. A háború utáni zaibatsuk tipikus példája a Mitsubishi, a Mitsui és a Sumitomo — bankok, iparvállalatok és kereskedelmi cégek, piackutató szervezetek stb. konglomerátuma. Ami a keiretsukat illeti, ezek nagybankok — pl. a Dai-Icsi Kandzsó Bank — által finanszírozott és vezetett társaságok rugalmas szövetsége. A legnagyobb japán számítógépgyártó cég, a Fujitsu egy keiretsuhoz, a Furakawa csoporthoz tartozik, nyolc másik nagyvállalattal egyetemben, amely a Dai-Icsi Kandzsó Banktól függ.

Az amerikai óriásokhoz viszonyítva ezek a konglomerátumok általában még hatalmasabbak, mint például a General Motors, az Exxon vagy az IBM. Ők tartják kézben az ország ipari és kereskedelmi cégeit. A bankokkal és az állammal kialakított sajátos kapcsolataik miatt nyugati versenytársaiknál gyakran nagyobb összegeket képesek beruházni, és hosszabb időre. A konkurrencia mindazonáltal Japánban is nagyon heves. Ez a japán vállalatok külpiaci sikereinek egyik feltétele.

A zaibatsuk és a keiretsuk nem lennének meg a sok ezer, gyakorta szerény méretű vállalat nélkül, amelyek beszállítanak, termékeket adnak el ne-

kik. A kis- és középméretű japán vállalatokról 1983-ban kiadott kézikönyv szerint a szállítók aránya a kis- és középvállalatokon belül az 1966-ban jelzett 53,3 százalékról 1981-ben 65,5 százalékra emelkedett. Általában csak egyetlen nagyvállalatnak dolgoznak. Utóköző vállalatok szerepet játszanak alacsony béreikkel, szerény költségeikkel adott esetben akár fél órán belül képesek szállítani a szükséges alkatrészeket.

A japán munkaügyi intézet és Juji Kató professzor szerint (aki az oxfordi Ruskin College-ben tanít) az 56 milliós aktív japán lakosságnak 65—70 százaléka ebben az alacsony termelékenységű, munkaigényes szektorban dolgozik. Az egy dolgozóra számított termelékenység (hozzáadott érték) nagyon változó és vállalattól függ. A több mint ezer dolgozót foglalkoztató nagyvállalatok termelékenységét 100 százaléknak véve ez az arány 10—50 dolgozót foglalkoztató kisvállalatoknál csak 42,9 százalék volt 1981-ben. Az ilyen nagyfokú termelékenységkülönbség ismeretlen Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban. A bérszínvonalban, munkaidőben, munkakörülményekben és a társadalombiztosítási feltételekben hasonlók a különbségek. Ez azt jelenti, hogy a gazdasági rugalmasság és az alacsony költségszint, amely olyannyira szolgálja a zaibatsuk és a keiretsuk érdekeit, az aktív lakosság többségének rovására alakul ki, e rétegek egyre rosszabb körülmények között élnek.

A termelékenység eltérő színvonala nemcsak a vállalatok méretétől függ. A japán termelékenységkutató központ szerint a gazdaságnak korántsem minden ágazata termelékeny. Az egész gazdaságot figyelembe véve a termelékenység 1970 és 1978 között évente 4,8 százalékkal emelkedett. Az úgynevezett első szektorban (halászat, mezőgazdaság) és a harmadik ágazatban (kereskedelem, szolgáltatások) a javulás mértéke ennél kisebb volt, 4,1 százalékos, illetve 3 százalékos. A második szektorhoz tartozó bányászat és ipar évi 8,1 százalékos növekedésről adhatott számot. A harmadik ágazatban a bankok és a biztosító intézetek termelékenysége évi 7,4 százalékkal javult. Másutt viszont csak nagyon szerény emelkedést (sőt csökkenést)

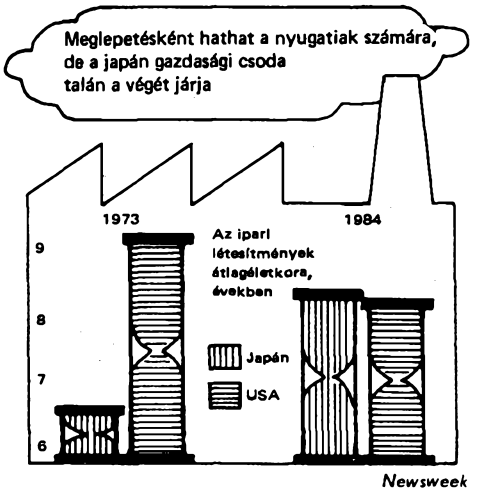

Newsweek

jeleztek: a munkaigényes szolgáltatásokban —0,5 százalék, a szállítás-közlekedésben és távközlésben +2,3 százalék, a második szektorból az építőiparban —0,7 százalék és a közszolgáltatásokban +1,4 százalék volt az évi ütem.

A valóság jobb megközelítése végett figyelembe kell venni, hogy az ipar egészére kimutatott évi 6,6 százalékos emelkedés a kis- és középvállalatok gyakorta szerény teljesítményét is tartalmazza. A jelentős exportiparágakban ennél jóval nagyobb a növekedés. A nyugat-európai gazdaságokat általában ezeknek az iparágaknak — gépkocsigyártás, fogyasztási elektronika, ipari robotok — a versenye sújtja.

Konjunktúrakiegyenlítő vállalatok és álcázott munkanélküliség

A harmadik ágazatban dolgozók aránya szüntelenül emelkedik: 1982-ben 55,7 százalékos volt, az elsődleges ágazat ugyanekkor 8,3 százalékos aránnyal részesedett, szemben az 1965-ben jelzett 23,5 százalékkal és az 1947-es 53,4 százalékkal. A fennmaradó 36 százalék a második ágazatban dolgozott. Ebből le lehet vonni a következtetést, hogy az aktív japán lakosság többsége a termelékenység szempontjából középszerűnek tekinthető ágazatokban dolgozik. Kazukijó Kuroszava, a tokiói műszaki egyetem professzorának becslései szerint 1978-ban az amerikai termelékenységi szint legalább 60 száza-

lékkal meghaladta a japánt. A mezőgazdaságban az arány 1:3.

Egy Japánban élő amerikai tudós, John Woronoff a „Japan's Wasted Workers" (Pazarlás a japán munkaerővel) c. könyvében a középszerű japán termelékenységet elemzi elsősorban a szolgáltatások terén. Hihetetlen méretű munkaerő tömeg dolgozik az áruházakban, de még többen vannak a kisüzletekben és az éttermekben. A pályaudvarokon hemzsegnek a kalauzok, ellenőrök, a peron- és takarítószemélyzet. A nagy épületekben sok liftkezelőt látni, főként nőket, akik egész nap dolgoznak... Végeláthatatlan a példák sora. De nincs zavarba ejtőbb látvány a japán hivataloknál, ahol teljes a káosz: a kis íróasztalokat beborítja a papírtömeg, írógépet jóformán nem lehet látni. A kevés írógépet általában az angol nyelvű levelezésnek tartják fenn. A magyarázat egyszerű: a japán nyelvben 300 alapjel van, de egyetemi szinten legalább 3000 írásjelet kell ismerni. Tehát az írások túlnyomó többsége kézzel készül, ennek komoly következményei vannak az adminisztrációra, a dokumentációra, az irodai ügykezelésre. A japán hivatalok alacsony hatékonysága legalább két jelentős tényezőre vezethető vissza: az alacsony műszaki színvonalra és a hivatali munkamódszerekre. Így a japán irodákban közismert a rotációs rendszer: sok alkalmazott legfeljebb egy évet dolgozhat egy adott munkahelyen. Ezalatt aligha tehet szert jelentős tapasztalatokra.

Emiatt magasak a megélhetési költségek (Tokió a világ legdrágább városa) és alacsony a munkanélküliség szintje. Ráadásul a szerény termelékenységet intenzívebb munkával, hosszabb munkaidővel kell ellensúlyozni. Az 1983-as pénzügyi évben (a pénzügyi év mindig április elsején kezdődik) a munkanélküliség az aktív lakosság 2,7 százalékát érintette, azaz másfélmillió japánt. Az előző évhez képest a növekedés 10 százalékos, ilyen arányú munkanélküliséget 1955 óta nem jegyeztek fel Japánban. Vagyis Japán is kezdi megérezni a recesszió következményeit. Mi több, a 2,7 százalékra vonatkozó hivatalos statisztikát nem lehet összehasonlítani az európai statisztikákkal. A Nyugaton használatos számítási módszer 6 százalékos munkanélküliséget mutatna ki. A szakértők emellett úgy vélik, hogy mintegy egymillió a kapun belüli munkanélküliek száma (madogivazoku, „azok, akik kinéznek az ablakon"). Ezzel már 8 százalékos lenne a tényleges munkanélküliség. Az ipari és külkereskedelmi minisztérium szerint 1990-ben hivatalosan 8 százalékos lesz a munkanélküliek aránya, ha a gazdasági növekedés évi üteme 2 százalék körül alakul.

Nem érdektelen ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy csak azok számítanak hivatalosan munkanélkülieknek a statisztikában, akik hetente egy óránál kevesebbet dolgoznak (függetlenül az időszaktól), miközben emberek tömegei csupán nyolc, tizenhat, esetleg húsz órát dolgoznak ez idő alatt. Már néhány évvel ezelőtt Fuji Kató professzor és Hugo Levie arra a következtetésre jutott, hogy a munkanélküliség aránya Japánban közelebb van a 25 százalékhoz, mint a 2 százalékhoz.

Végül pedig, ha a Japánban kialakult termelékenységi szintet össze lehetne hasonlítani például a hollandiaival, a munkanélküliség arányának is a hollandiaihoz hasonló nagyságrendűnek kellene lennie. Az automatizálás és a racionalizálás terjedésével a két nagy szakszervezeti szövetséget, a baloldali Szohjót és a jobboldali Domeit egyre jobban nyugtalanítja a munkanélküliség nyilvánvaló terjedése.

A japán üzemek magas termelékenységét a szakértők általában a japánok műszaki fölényével, példás szorgalmával, a meghonosodott vezetési módszerekkel, a piacérzékenységgel hozzák összefüggésbe, továbbá azzal, hogy a dolgozók örömüket lelik munkájukban. Ha valaki olyan könyvet olvas, mint a híres Nomura Kutatóintézet kiváló munkatársa, Maszanori Moritani „Japanese Technology Getting the Best for the Least" c. művét, tényleg megerősödik benne a meggyőződés a japán fölénnyel kapcsolatban. De más tanulmányok, így a Henk Galjaard professzor tollából származó „A Technology Based Nation" c., valamint a „Robots in Japan" címet viselő jelentés, amelyet a holland tudománypolitikai és gazdasági minisztérium kezdeményezésére élet-

Le Monde diplomatique

Társadalmi nyomor Tokióban (1984. április)

re hívott munkacsoport állított össze, már más képet adnak. A japán termelési technikák színvonalát illetően a tanulmány szerzői a következőket írják: „Egy kivételtől eltekintve az általunk meglátogatott vállalatokban semmi olyant sem találtunk, amit nem ismertek volna Nyugaton." A legmélyebb benyomást nem annyira a japán technológia újszerűsége tette a szerzőkre, mint inkább annak intenzív kihasználása.

A *Wirtschaftswoche* c. NSZK-beli hetilap 1984. március 9-i számában egy nyugatnémet innovációkutató, Erich Staudt professzor a következőket állapította meg ugyanerről a kérdésről: „Ha összehasonlítjuk a jelenleg üzemben levő nyugatnémet összeszerelési rendszert és a japán gépi termelési láncokat, megállapíthatjuk, hogy a nyugatnémet berendezések messze sokkal bonyolultabbak, ennek ellenére a japánok nagyobb termelékenységet tudnak elérni 10—15 éves gépeikkel."

A közelmúltban mi is felkerestünk több japán vállalatot, és ugyanerre a következtetésre jutottunk. A japán és a holland vállalatok működését vizsgáló szakelemzések szintén ezt állapítják meg. A legkisebb különbség sincs a Matsusita és a Philips között az ellenállások, a diódák, a kondenzátorok (integrált áramkörbe történő) automatikus beszerelését illetően. A KLM légitársaság Impala és Incra automatikus szállítási rendszere jobb, mint a japán légitársaság megfelelő rendszere, a Jalcolm és a Jalmax. A Daf és az Isuzu termelési technikája nagyon sok hasonlóságot mutat. A holland hajógyárak — úgy tűnik — előnyben vannak a japánokhoz képest, de a Philipsen és az Aseán kívül Hollandiában más cégek nem gyártanak ipari robotokat.

A japán exportágazatok és a nyugat-európai vállalatok közötti termelékenységbeli különbségeknek más okai is vannak. És itt nem elég a szorgalomra és hosszabb munkaidőre hivatkozni. Számításba kell venni a termelés megszervezését, a „japán kul-

túrát", a társadalmi kapcsolatok természetét és adott esetben e rendszer megtorló jellegét.

A *The Economist* japán különszáma, amelyet a Japan Air Lines kezdeményezésére adtak ki, hivatkozik a társadalmi kapcsolatokról kialakított uralkodó ideológiára. Ezt az ideológiát Japánban még az olyan intézmények is széles körben terjesztik, mint a külföldi sajtóközpont, a munkaügyi minisztérium és a japán munkaügyi hivatal. A *The Economist* (1983) a következőkben foglalja össze a japán társadalmi kapcsolatok legfontosabb jellegzetességeit a nyugati rendszerrel szemben: a dolgozók életre szóló alkalmazása, az életkortól függő javadalmazás, „házi" szakszervezetek létezése, a széles körű tavaszi bértárgyalások rendszere (szunto), harmonikus társadalmi kapcsolatok, a dolgozók és a munkáltatók együttműködése és végül a tulajdonképpeni vezetési rendszer.

Figyelembe kell azonban venni, hogy az aktív japán lakosságot a dolgozók két csoportja alkotja. Az első csoportba a „szabályos munkaviszonyban levők" kerülnek, a nagyvállalatok dolgozói. (Ide tartozik az aktív lakosság 20 százaléka, 11,9 millió fő.) Az életre szóló alkalmazás és a kortól függő javadalmazás érvényes e csoportnak szinte minden tagjára. Azok, akik a munkáltatók és a dolgozók közötti harmonikus kapcsolatokat dicsőítik, mindig rájuk hivatkoznak.

A „nem szabályszerűen" foglalkoztatottak helyzete gyökeresen eltér ettől. Többségükben szerényebb cégeknél dolgoznak, amelyek nagymértékben függnek a nagyvállalatoktól. Munkaidejük hosszabb, munkájuk keményebb, teljes bizonytalanságban élnek. A napszámosok, a szezonmunkások, az egyetemisták és a diákok vannak a legrosszabb helyzetben. A női munkaerők, amelyek e csoport többségét alkotják, alig valamivel több mint a felét keresik annak, amit a férfiak. A részlegesen foglalkoztatott női munkaerő száma gyorsan növekszik. A nőknek egy órát kell hiányozniuk, hogy elvigyék a gyereket az iskolába, és gyakran csak három hónapra szóló szerződést kapnak, így nem léphetnek be a szakszervezetbe. Ráadásul az export stagnálása következtében még a nagyvállalatokban is egyre kevesebb a szezonmunkás, itt is növekszik a részleges munkaidőben foglalkoztatottak száma.

A gazdasági szerkezetben meglevő kettősség két részre vágja a munkaerőpiacot, két különálló világ létezik együtt, egymástól eltérő gyakorlattal a munkaidőt, a béreket, a munkahely biztonságát, a munkakörülményeket és a társadalmi juttatásokat tekintve. Ez a hátrányos megkülönböztetés a represszió szerepét játssza a társadalmi viszonyok rendszerében egy olyan színtiszta materialista logika szerint, amelynek semmi köze a „japán kultúrához".

Egy év alatt a japánoknak átlagban 250—450 órával több munkaórát kell teljesíteniük nyugat-európai és amerikai társaiknál. Hollandiához viszonyítva a többlet 450 óra, azaz évi 11 héttel többet dolgoznak. Egy holland körülbelül 1600 órát dolgozik évente — a nagyvállalatoknál olykor kevesebbet —, a japánok a több mint ezerfős nagyvállalatokban 2000-et. Ebben az országban a munkaidő hossza és a vállalat méretei fordítottan arányosak. A 30—39 dolgozót foglalkoztató cégeknél 2200 órát dolgoznak, azaz 10 százalékkal többet, mint a nagyvállalatoknál, és ez a szám az aktív lakosság 50 százalékánál még magasabb; az évi 2600 órát is elérheti. A Matsusita Electric Industriesnél és más nagyvállalatoknál jelzett 40 órás ötnapos munkahét tehát egyáltalán nem jellemző, csak egyik előnye a nagyvállalati munkának.

Ugyanez vonatkozik a bérekre is. 1982-ben a 30 főnél kevesebb dolgozót foglalkoztató cégek által fizetett bérek színvonala csak 56,4 százaléka volt az 500 fősnél nagyobb cégeknél jelzett szintnek. Ez a százalékarány mind kisebb 1970 óta. A bérek szerkezete olyan, hogy az alapbér nagyon alacsony (a bruttó bér egyhatod része), a fennmaradó rész prémium, amelyet részben a művezető saját belátása szerint oszt szét, a jó magaviselettől, a termelékenységtől, a teljesítménytől, az együttműködési készségtől függően. A prémiumok, juttatások a vállalat méreteivel arányban nőnek.

Noha a zaibatsuknál a bérszínvonal körülbelül akkora, mint a nyugati ipari államokban, a japán dolgozó 30

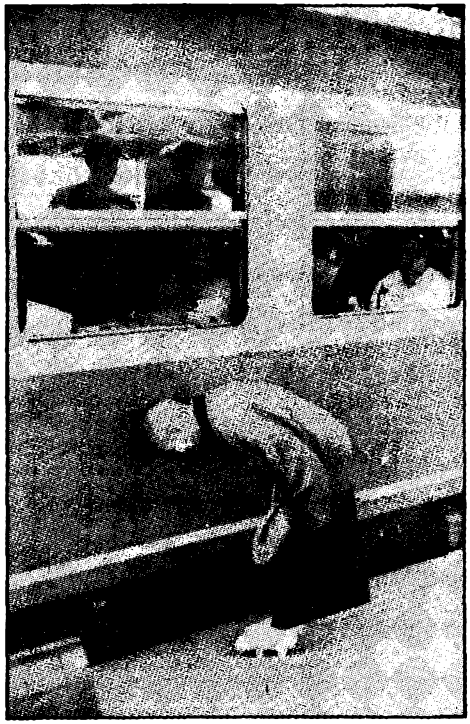

Le Monde diplomatique

Két külön világ

százalékkal olcsóbb a szociális juttatások alacsony szintje következtében. A betegszabadságon levő dolgozó csak 60 százalékát kapja jövedelmének, vagy 80 százalékát, ha a betegség üzemi baleset következménye. A nyugdíjak minimális összegűek. A nagyobb vállalatok dolgozóinak ezen felül biztosítási prémiumot tudnak fizetni, de a kisebb cégeknek ez nem áll módjukban.

Az életkortól függő javadalmazás elve elsősorban a nagyvállalatoknál érvényesül, és biztosítja a dolgozók hűségét a vállalatvezetéshez. A lakosság gyors elöregedése és a vállalatvezetés törekvése a termelékenység javítására azonban ma már megkérdőjelezi ezt a rendszert is.

A munkáltatók, a kormány (az ipari és külkereskedelmi minisztérium, a gazdaságtervezési hivatal) által közösen elhatározott széles körű ipari átszervezés keretében 35 százalékkal csökkentik a hajógyárak, a kohászat, a vegyipar termelését. Ez kidomborítja az életre szóló alkalmazás rendszerének hiányosságait, merevségét, annak ellenére, hogy e rendszernek előnyei is vannak — a bajtársi összetartás, a társadalmi béke. Az átszervezés azt jelenti, hogy a dolgozók készek hozzájárulni áthelyezésükhöz, olykor nagyon távolra és szükség esetén más ágazatokba. Az áthelyezett tagoktól sok panasz fut be a szakszervezetekhez. Kamata Szatosi „Japán — a gazdasági csoda árnyoldalai" c. könyve konkrét képet fest az átszervezés társadalmi kínjairól, konfliktusairól, az életre szóló alkalmazás csődjéről. Egyébként is, a munkahelyi garancia csak nagyon viszonylagos fogalom, mert a dolgozó 55 éves korban, vagy valamivel később, 400 000—450 000 franknak megfelelő összegű egyszeri végkielégítést kap, mielőtt nyugdíjba menne. A nyugdíj összege általában nem fedezi a létfenntartási költségeket. A „szabályszerűen foglalkoztatottak" gyakorta mocskos műhelyekben találják magukat, feltéve, hogy nem kell csikkeket szedegetniük a pályaudvarokon. Az átalányösszeg mindazonáltal előnyökkel is jár, lehetővé teszi az utolsó részletek törlesztését. Egy ház ára a gazdaságtervezési hivatal 1983-as jelentése szerint például átlagosan 1,6 millió frank, azaz tizenkét évi bérnek megfelelő összeg. A nyugati kritériumok szerint mindazonáltal a japán lakások rettenetesen szűkösek, általában „nyúlketrecnek" hívják őket.

Azok, akik nem tudnak eredeti vállalatuknál maradni, amíg nem kapják meg a végkielégítést, sanyarú sorsra jutnak. Mellesleg ez is egyik oka a japánok szorgalmának. Ha egy nagyvállalat valakit elbocsát, más nagy cégek sem veszik fel, és elveszíti a „szabályosan foglalkoztatott dolgozót" megillető kedvezményeket. A bizonytalanságok miatt a szakszervezetek szorgalmazzák, hogy a nyugdíjkorhatárt 65 évben szabják meg.

Nyugat-Európában a társadalmi juttatások biztosítása állami feladat. Japánban a legnagyobb vállalatok saját erőből folyósítják a juttatásokat, bizonyos szempontból hasonlóan ahhoz, ahogy több évtizeddel ezelőtt a holland Philips támogatta dolgozóit. A japán szakszervezetek hozzájárultak, hogy tehermentesítsék a cégeket, ennek fejében csak csekély béremelést kérnek. A szakszervezetek egyre inkább politikai szintre helyezik követe-

léseiket, a politikusokhoz és a kormányhoz fordulnak, és az inflációval, az adópolitikával, a lakáshelyzettel, a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban fogalmaznak meg követeléseket.

Nyilvánvaló, hogy a termelési rendszer a vállalaton belül kedvez a konformizmusnak. A japán dolgozók mindenre vagy majdnem mindenre készek, hogy egy zaibatsuban vagy egy keiretsuban dolgozhassanak. Az oktatási rendszerben a versenyszellem uralkodik, és ez megfelel a jobb képzettség megszerzésére irányuló törekvésnek. A jó szakképzettség megkönnyíti az elhelyezkedést valamely nagyvállalatnál.

A szakszervezetek fegyelmezése

Marad a „harmónia" és a „társadalmi béke" elmélete. Itt is párhuzamot kell vonni a nyugati világgal. Ezt tette a japán munkaügyi kutatóintézet egy 1983-as tanulmányában, amely a szakszervezetekkel, valamint a munkáltatók és a dolgozók viszonyával foglalkozik. A tanulmány készítői megvizsgálták, hány munkanap megy veszendőbe a sztrájkok következtében. Japán az utolsó helyen áll, de a különbség az NSZK-hoz és Franciaországhoz képest nem is olyan nagy. Az Egyesült Államok, Anglia és mindenekelőtt Olaszország valóban rosszabb helyzetben van. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a tanulmány által vizsgált időszak — 1978-tól 1980-ig — Japánnak kedvez, ugyanis ekkor a korábbi évekhez képest jóval kevesebb munkanap esett ki (körülbelül évi egymillió), miközben 1971-től 1975-ig ez a szám ennek a 6—7-szeresét is elérte.

Másrészt az ötvenes és a hatvanas években társadalmi megmozdulások voltak Japánban. 1960-ban a Mitsui-Miiki szénbányáiban kirobbant konfliktussal tetőztek a feszültségek, s ez egyúttal fordulatot jelentett a japán társadalmi viszonyokban. A tét az volt, hogy az új energiapolitikai koncepciónak megfelelően el akartak bocsátani több mint 100 000 dolgozót. A több százezer szimpatizáns által támogatott, egy évnél tovább tartó harc a szakszervezetek vereségével ért véget. Ezzel kapcsolatban az intézet a következőket állapítja meg: „A konfliktus után a munkáltatók számára immár nem volt járható út, hogy a dolgozók létszámát tömeges elbocsátásokkal csökkentsék. De a szakszervezetek sem bocsátkozhattak többé nehéz konfliktusokba, ehelyett inkább a munkáltatók és a dolgozók álláspontjának összehangolására, a tárgyalásos rendezésre kellett hagyatkozniuk különféle szinteken, igénybe véve a közvetítő eljárásokat."

Japán baloldali körökben osztják ezt az álláspontot, de elemzésükben továbbmennek. Úgy vélik, a rendkívül dinamikus gazdasági növekedés időszakában a munkáltatók aktívan hozzájárultak a társadalmi és ipari kapcsolatok jelenlegi arculatának kialakításához. A szocialistákhoz és a kommunistákhoz közel álló szakszervezetek a gyors növekedés idején, amikor a bérek is erőteljesen emelkedtek, defenzívába kerültek. Muto Incsijó, a *Pacific Asia Resources Center* angol nyelvű kiadványa, az *Ampo* főszerkesztője szerint a gyáriparosoknak sikerült elszigetelniük a baloldali irányzatú Szohjó szakszervezeti központot, kirekesztve azt a tárgyalásokból, miközben minden eszközzel támogatták a jobboldali Domeit. Szükség esetén még azt is megtették, hogy új szakszervezeteket hoztak létre vállalataiknál. Ez esetben sok szakszervezeti aktivistát elbocsátottak vagy áthelyeztek. Ez segít megérteni, miért alakultak ki Japánban a vállalkozók által támogatott „sárga" szakszervezetek.

A tokiói egyetem társadalomtudományi intézetének professzora, Hideo Totsuka három időszakot különböztet meg a háború befejezésétől napjainkig Japánban végrehajtott racionalizálásokban. Az első, 1949-től 1954-ig terjedő időszakban a megszálló amerikai haderő támogatását élvező kormány a már nagyon fejlett vegyiparra és nehéziparra támaszkodva megkezdte a kapitalizmus újjáépítését. Arra ösztönözte a vállalkozókat, hogy széles körű beruházásokat valósítsanak meg a már meglevő iparágakban. A második, 1955-től 1970-ig terjedő periódusban „a műszaki színvonalat javító, kiterjedt beruházások valósultak meg szinte minden jelentősebb iparágban, a kohászatban, a vegyipar-

ban, a gépkocsigyártásban, a szerszámgépiparban, az elektrotechnikában". Ekkor állították munkába az automatákat, ebben az időszakban nyertek teret a számítógépek. A munkáltatók ekkor dolgozták ki „az új típusú társadalmi kapcsolatokat kifejező új stratégiát":

— a szakszervezetek befolyásának visszaszorítására törekedtek (a Mitsui-Miiki-konfliktus ennek tipikus példája);

— átvettek Amerikától számos korszerű vállalatvezetési technikát, irányítási módszert, a munka hatékony felhasználására, a szükséges munkaerőlétszám megállapítására vonatkozó számításokat, de egyszersmind továbbfejlesztették az életkortól függő javadalmazási rendszert;

— minden szinten kialakították az álláspontok összehangolására hivatott mechanizmusokat (vállalatok, üzemegységek, műhelyek szintjén), a „harmonizálással" háttérbe szorították a tárgyalásos megoldást, és rövidre zárták a szakszervezeteket;

— több munkafolyamatot ún. kisbizottságokra bíztak, ilyenek voltak a „selejtmentes munkacsoportok", a „minőségi körök", melyek felállításával is javítani akarták a termelékenységet.

Totsuka szerint a japán munkáltatók „új, bonyolult módszereket vezettek be a munkaerő irányítására, hogy növeljék a dolgozók lojalitását feletteseik iránt s egyszersmind az egymás közötti versenyt". 1980-ban mindazonáltal alig egymillió dolgozó, azaz az aktív lakosságnak kevesebb mint 2 százaléka volt valamely minőségi kör tagja, a nagyvállalatok ugyanis másképp is növelhetik a dolgozók érdekeltségét.

Általában meg lehet állapítani, hogy a legkonzervatívabb szakszervezeti központ, a Domei mindig is támogatta és bátorította az együttműködést a dolgozók és a vállalatvezetők között, miközben a japán szocialista párttal rokonszenvező Szohjó elvből elutasítja az ilyen jellegű együttműködést. A Szohjótól balra álló pártok és politikai szervezetek esetében ez az elutasítás még határozottabb.

1971-től napjainkig tart a „racionalizálás" harmadik korszaka. Ezt a periódust a gazdasági stagnálás jellemzi. A munkáltatók a termelés ütemének visszafogására, a dolgozók számának csökkentésére, a teljesítmények fokozására kényszerültek. Az ipari robotok és a mechanikus elektronika más eszközeinek bevezetése álláslehetőségek megszüntetésével járt.

A munkanélküliség növekedése óhatatlanul rányomta bélyegét a szakszervezetek és a politikai pártok magatartására. Tavaly pl. a Nissan Motor Co. és a Nissan Motor dolgozóinak szakszervezete megállapodott, hogy a „vállalat az új termelési technológiák meghonosításakor nem bocsát el és nem helyez állományon kívül dolgozókat". Márpedig a „szabályos munkaviszonyban levők" a Nissannál a teljes állomány alig több mint felét képezik, és közülük sem mindenki tagja a szakszervezetnek. Ez a megállapodás hűen jellemzi a munkáltatók és a szakszervezetek közötti kapcsolatokat abban az értelemben, hogy szembeállítja a „szabályos munkaviszonyban dolgozókat" a dolgozók többi csoportjaival. Ilyen körülmények között a munkáltatók saját jól felfogott érdekből támogatják a helyi, konzervatív szakszervezeteket és vezetőiket.

Mindazonáltal számos japán szakértő a feszültségek kiéleződésével számol. Ebből a szempontból a Domeinak egyre nagyobb erőfeszítéseket kell tennie, hogy csillapítsa tagjai nyugtalanságát. Azért a Domeinak, mert ez a szakszervezeti központ tömöríti a magánszektorban dolgozók többségét. Ám a közalkalmazottak többségét egyesítő Szohjót sem kímélik az automatizálás keltette viharok. A szakszervezetek követeléseinek egy része a mikroelektronika bevezetésével kapcsolatos: a szakszervezetek sürgetik a munkaidő újabb csökkentését, az idősek és a nők álláslehetőségeinek javítását és más munkanélküliség-ellenes intézkedést.

Nem véletlen, hogy a szakszervezetek az idősebbekre és a nőkre helyezik a hangsúlyt. Az elektronika mélyrehatóan megváltoztatja a munka jellegét a műhelyekben, egyszerűsíti az irodai munkát, azt várják tőle, hogy érzékelhetően javítsa a termékek minőségét és választékát: a munkaügyi minisztérium szakértőinek ez a véleménye. Azt is hozzáteszik azonban,

hogy a mikroelektronika negatív hatásainak első áldozatai főként az idősebbek és a fiatal nők lesznek.

A történelem és a „konszenzus"

De nemcsak az új technológia ad okot a nyugtalanságra. Az utóbbi években a gazdasági stagnálás és az ipar átszervezése tömeges vállalati csődökhöz vezetett — havonta több mint 1000 cég jelent csődöt. A szakszervezetek, mindenekelőtt azok, amelyek a Szohjóhoz tartoznak, eltökélten küzdenek a gyárbezárások ellen. Még az is megtörtént, hogy elfoglaltak üzemeket, és önigazgatásra rendezkedtek be. Általában olyan kis- és középvállalatokról van szó, amelyek kiegyenlítő funkciót töltenek be és az uralkodó nagyvállalatok kiszolgálására rendezkedtek be: ilyen a Vatanabe Szejkó hajógyár, a Hamada Szejki nyomdagépgyár, a Petri Camera fotocikkgyártó és Tanaka Kikai cukorfinomító-gépeket gyártó cég. Ezek a cégek a hetvenes években látványosan ellenálltak a termelés átszervezésének. Kamata Satoshi már idézett művében az olyan nagyvállalatoknál kirobbant harcokról ír, mint az IHI (Isikavajima-Harima Heavy Industries), valamint az Okidenki elektronikai cég. Elég elolvasni a japán környezetvédők által kiadott angol nyelvű kiadványokat (pl. a *Rodo Johót*), hogy megállapíthassuk: a dolgozók nem mondtak le az erőpróbáról a szakmai betegségek, az új vállalatvezetési módszerek (minőségi körök stb.), az átszervezések és elbocsátások elleni harcban.

Ilyen körülmények között nem lehet készpénznek venni a japán „harmónia" és „társadalmi béke" tézisét, és nem lehet valamiféle kulturális tényezőnek sem tulajdonítani azt a szerepet, amelyet általában Japánnal kapcsolatban emlegetnek. Bizonyára vannak Japán-kutatók, akik kiemelik a „japán kultúra" és a „konszenzus" fontosságát a „japán nagyvállalatoknál". Mások azonban kimutatták, hogy a demokrácia fejlődése a háború utáni időszakban csak ezekkel a kritériumokkal, történelmi háttér nélkül, nem magyarázható meg. Aki mégis ezt teszi, a könnyebb utat választja, amely közel áll a fajelmélethez. Ez pedig nem segíti a nyugatiakat abban, hogy megértsék a japán „modellt".

(A francia havilap 1984. novemberi számából)

Newsweek
THE INTERNATIONAL NEWSMAGAZINE

MICHAEL R. MEYER—DAVID LEWIS

Őszülőben a Japán Rt.

Amikor ez év elején Japán állami tulajdonban levő Gépgyártási Laboratóriuma megnyitotta új, 56 millió dolláros költséggel felépült sebességváltó-üzemét Tokió mellett, a létesítmény mintegy az országban végbemenő gazdasági csoda megtestesülésének tűnt. A csillogó üzemcsarnokok, a technika csúcsszintjét képviselő, a nap huszonnégy órájában megállás nélkül működő robotokkal telezsúfolva azzal kecsegtettek, hogy a termelési idő a felére csökken, és új mércét állítanak a termelékenységük növelésére törekvő gyártók elé.

A Nippon Steel Corp. azonban távolról sem áll ilyen jól. Amikor az óriáskonszern jövőre újjáépíti kamaisi gyárát, az öregedő telepet megfosztják acélkohóitól, és gabonatermelő üzemmé alakítják át. A súlyos műtét kétségbeesett kísérlet arra, hogy munkát biztosítsanak azoknak az alkalmazottaknak, akiket tétlenségre ítélt a lanyha kereslet, valamint az, hogy az acélgyártó nem volt képes lépést tartani a külföldi versenytársakkal.

Az efféle kontrasztok tanulmányozása rávilágít egy kevéssé ismert, de potenciálisan drámai fejleményre: arra, hogy immár őszülőben van a Japán Rt. Az ország gazdasági téren évekig

szinte feltartóztathatatlan offenzívában volt a világ ellen. A második világháború romjaiból feltámadva új és elképesztően hatékony gyárai egymás után előzték meg és gyűrték le az árversenyben a külföldi iparágakat. A legyőzhetetlenség mítosza azonban rövidesen szertefoszolhat. Az ország feldolgozó ipari alapágazatainak üzemei gyors ütemben öregszenek — valójában olyan gyors ütemben, hogy Japán hamarosan ipari „aggastyánná" válhat legfontosabb riválisával, az Egyesült Államokkal összehasonlítva. „A nyugatiak számára meglepőnek tűnhet, de Japán attól tart, hogy elveszti nemzetközi versenyképességét" — mondja Tosiki Tomita, a tokiói Nomura Kutató Intézet vezető közgazdásza.

A számok is árulkodóak. A MITI, Japán külkereskedelmi és ipari minisztériuma nemrégiben közzétette, hogy az ország ipari üzemeinek átlagéletkora (8,35 év) elérte azt a pontot, ahol első ízben haladja meg az Egyesült Államok adatát (8,2 év). És ez az eltolódás nem valamiféle átmeneti eltévelyedés, hanem egy hosszú távú irányzat forrpontja. 1973 óta a japán üzemek átlagéletkora 6,65 évről emelkedett lassan a jelenlegi szintre — miközben az amerikai üzemek életkora 9,2 évről esett vissza. Figyelemre méltó, hogy ez a növekvő javulás éppen azokra az iparágakra jellemző, amelyek Japán háború utáni gazdasági fejlődésének motorjai voltak. Az ország acélkohói átlagosan 10 évesnél öregebbek, polietilén-üzemei 15 évesek, papírgyárai pedig már a 19 év körül „botladoznak".

E meglepő lemaradásnak számos oka van. A japán vállalati adók nagymérvű növekedése — aminek következtében ma ezek az adók a legmagasabbak közé tartoznak a világon — visszafogta a lázas beruházási ütemet, amely a hatvanas és hetvenes években az ország növekedését táplálta. Az emelkedő munkaerőköltségek és a harmadik világ heves konkurrenciája tovább csappantotta sok alacsony és közepes technológiai szintű iparág profitját — még ha abban a formában is, hogy dollármilliókat kénytelenek fordítani létesítményeik színvonalának emelésére.

Ez a borús kép sok japán emberre riasztóan hatott. A Gazdasági Szervezetek Föderációja, az ország legbefolyásosabb üzleti szövetsége, speciális adókedvezményeket követel a beruházások ösztönzésére. Az 53 százalékos japán vállalati adó kb. annyi, mint az amerikai, de az amortizációs lehetőségek, a beruházási hitelek és más ösztönzők jóval kevésbé nagyvonalúak. Ennek eredményeként a japán vállalatok átlag 51,2 százalékos adót fizettek tavaly, az amerikai vállalatok 32,3 százalékával szemben.

Attól tartva, hogy amerikai riválisaik maguk mögött hagyják őket, a japán cégek bővítik beruházásaikat. A Japán Fejlesztési Bank (JDB) több mint 2000 vállalatra kiterjedő felméréséből kiderül, hogy a japán gyártók idén 17 százalékkal szándékoznak növelni állótőke-beruházásaikat, miután tavaly csaknem 9 százalékkal fogták vissza őket. Élen járnak ebben az ország elektronikai és gépgyártó ágazatai, amelyek közel 50 százalékkal bővítik beruházásaikat. A nehézipari ágazatok, az acélipar kivételével, igyekeznek követni a példájukat. „Az ipar felismeri: nem fejlődhet a csúcsszintű téchnológiába való beruházás nélkül" — mondja Hirosi Ikeda, a JDB közgazdásza.

Feltámadás

Egyelőre bizonytalan, hogy a Japán Rt. elég gyorsan tud-e felújítani ahhoz, hogy lépést tarthasson az Egyesült Államokkal. Egy adóleszállítás ösztönzőleg hatna az új beruházásokra, egy ilyen döntés elfogadásának esélyei azonban a nullával egyenlők. Az ok: Japán máris óriási költségvetési deficitje gyakorlatilag kezelhetetlenné válna, ha az adóbevételek csökkennének. További probléma: az országban tapasztalható legutóbbi beruházási hullám a csúcstechnológiára összpontosul. Ez segíthet abban, hogy Japán bővítse kutatási potenciálját, de nem segít a roskatag hagyományos iparágakon.

A japánokat aggasztják a legnagyobb és legjövedelmezőbb cégek növekvő külföldi beruházásai is, amelyek a hazai gazdaság elől szívják el a szükséges tőkét. A japán feldolgozó

ipari cégek, részben azért, hogy elkerüljék az esetleges protekcionista korlátozásokat, csupán az utóbbi években több mint 5 milliárd dollárt pumpáltak az Egyesült Államokba — vegyes eredménnyel. Bár például a japán autógyártók biztos részesedésre tettek szert legfontosabb piacukon, hozzájárultak az iparág ottani váratlan, versenyképes átszervezéséhez is. A japán technológia és a közös vállalkozások hozzásegítették az amerikai autógyártókat saját üzemeik korszerűsítéséhez — és tavaly az amerikai autógyárak átlaga első ízben volt fiatalabb, mint annyit magasztalt japán versenytársaiké.

A japán vállalatvezetők nyilvánvalóan attól tartanak, hogy az Egyesült Államok lehagyja őket más iparágakban, s ez potenciálisan végzetes következményekkel járhat az ország iparára nézve. Japán nemzeti összterméken ek még mindig nagyobb hányadát fordítja új beruházásokra, mint az Egyesült Államok, de a különbség gyorsan csökken. Gazdaságának mérete ugyanakkor csupán a harmada Amerikáénak, s az ország vezetői attól félnek, hogy lehengerli őket a feltámadó Egyesült Államok. Ha Japán hamarosan nem tesz valamit korosodó gazdaságának újjáteremtésére, akkor ez az aggodalom talán nem lesz teljesen alaptalan.

(Az amerikai hetilap 1984. november 12-i számából)

E. GELMAN—R. THOMAS—T. DAHLBY—
D. LEWIS—M. RESENER

USA és Japán: az isten is egymásnak teremtette őket

A nemzetközi kereskedelem történetében immár mindennapos ténynek számít, hogy Japán a Kelet gonosz boszorkánya. Különböző, tisztességtelen módszerekkel erőteljesen korlátozza importját és ösztönzi exportját. Ennek következtében amerikaiak milliói vesztik el állásukat, s az ország iparának számos ágazata a tönk szélére kerül. A dolgok leegyszerűsítéséről azonban, miszerint Japán elvetemült bűnöző, az Egyesült Államok pedig áldozat, kiderül, hogy jórészt tündérmese. Japán valójában visszatéríti a legtöbb olyan dollárt, amelyet Amerika termékeire költ — és a kereskedelmi kapcsolatok, a dolgok jelenlegi állása szerint, éppen hogy ideálisan megfelelnek mindkét ország gazdasági szükségleteinek és prioritásainak. „Tisztán gazdasági szempontból — mondja Robert Lawrence, a Brookings Institution közgazdásza — az amerikai—japán viszony közel áll ahhoz, hogy tökéletes legyen."

Nem könnyű hozzászokni a gondolathoz, hogy az Egyesült Államok, amelynek külkereskedelmi deficitje összességében eléri a 102 milliárd dollárt, ideális partnerre talált Japánban. Első pillantásra a statisztikák valóban egyoldalúnak tűnnek. 1975 óta az Amerika által Japánból importált, illetve az oda exportált termékek mennyisége közötti különbség 1,7 milliárd dollárról 1984-ben várhatóan már 30 milliárd dollárra nő (előzetes adatok) és a japán verseny számos amerikai iparágra mért súlyos csapást. De ez csak az érem egyik oldala. A kereskedelmi szakadék mélyülésével párhuzamosan nőtt az Egyesült Államokba áramló japán pénz mennyisége, amelyből kormány- és magánkötvényeket, ingatlanokat vásároltak, közös vállalkozásokat finanszíroztak, mint például a Toyota—General Motors közös beruházást, amelynek keretében egy kisautókat előállító gyár épült a kaliforniai Fremontban. Lawrence Kreicher, az Irving Trust Co. nemzetközi gazdasági szakértőjének becslése szerint a japán kormány, japán cégek és magánszemélyek idén 25

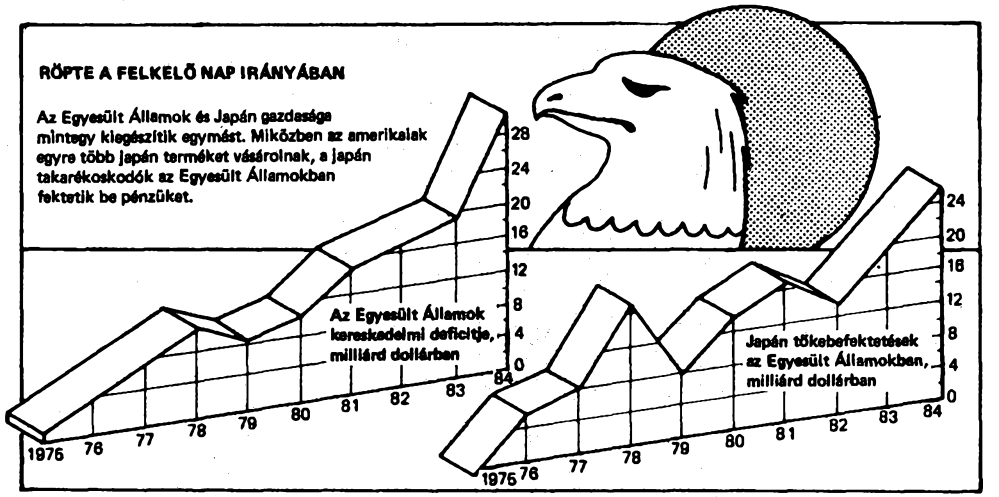

Newsweek

milliárd dollárt ömlesztenek az amerikai gazdaságba. Ez a pénz viszont segít finanszírozni a költségvetési deficitet, korszerűsíteni a gyárakat, és általában véve javítani az amerikai életszínvonalat.

E megoldás kölcsönösen előnyös volta mind nagyobb figyelmet kap. A londoni *Financial Times*ban nemrégiben megjelent írásában David Hale chicagói közgazdász házasságot ajánlott a partnerek között, rámutatva: a partnerek rendelkeznek a döntő előfeltétellel ahhoz, hogy a házasság zavartalanul boldog legyen. Ez pedig két, „egymást kiegészítő neurózis": a megtakarítási és a költekezési mánia. „Úgy tűnik, mind több japán válik az amerikai gazdaság részévé — mondja Takedzsi Jamasita, a tokiói Daiwa Securities cég vezérigazgatója. — Sőt egyesek ezt tréfásan úgy fogalmazzák meg, hogy Japán az Egyesült Államok 51. tagállamává, a Bank of Japan (a japán központi bank — *A szerk.)* pedig a Federal Reserve (a szövetségi jegybank szerepét betöltő amerikai intézmény — *A szerk.)* tokiói fiókjává válik.

Ázsiai dinamók

Mint minden jó házasság, az ázsiai gazdasági hatalom és az Egyesült Államok közötti kereskedelmi kötelék viszonylag stabilnak bizonyult. 1972-ben a Japánnal szemben kialakult amerikai külkereskedelmi deficit a két ország közötti kereskedelmi összforgalom 29 százalékára rúgott, mondja Kreicher; 1983-ban ez az adat csaknem változatlan maradt: 30 százalék Az amerikai külkereskedelmi egyensúlyhiány ugrásszerű növekedésének valójában más okai vannak. A csendes-óceáni térség tajvani, hongkongi és dél-koreai dinamói csupán a tavalyi évben összesen 13,2 milliárd dollárral növelték az Egyesült Államokkal szemben fennálló kereskedelmi többletüket. Az európai Közös Piac az Egyesült Államokkal szembeni 1982-es 7,7 milliárd dolláros kereskedelmi deficitjét idén már várhatóan 11 milliárdos többletre változtatja — ami 18,7 milliárd dolláros kilengés. Latin-Amerika 1983-as, szerény 2,4 milliárd dolláros exporttöbblete ebben az évben a terveknek megfelelően 17,6 milliárd dollárra duzzad.

Amitől a kapcsolatok „kétirányú utcává" válnak, az a japán emberek megtakarítási készsége. A japán üzleti körök, magánemberek és intézmények együttesen az ország összjövedelmének egyharmadát takarítják meg évről évre. Ez az amerikai megtakarítási átlag kétszerese. Egy-egy japán család a jövedelmének mintegy egyharmadát teszi félre — az amerikai átlag háromszorosát. A múltban a hazai beruházások és Japán saját költségvetési deficitje csaknem teljes egészében felszívta a megtakarításokat. A kép a hetvenes évek vége felé kezdett

megváltozni, amikor a japán iparágak, miután műszakilag a fejlődés csúcsszínvonalát érték el, már nem kötöttek le olyan sok pénzt. Japán ekkor tőkét kezdett pumpálni külföldre. Akárcsak a világ többi részének befektetőit, a japán beruházókat is az Egyesült Államokba vonzzák a magas kamatlábak és az amerikai gazdaság növekedésébe vetett szilárd bizalom. „A tőke azért áramlik az Egyesült Államokba, mert odahaza korlátozottak a befektetési lehetőségek" — mondja Zenicsi Isikava a Daiwa cégtől.

A tőkeáttelepülés a japán életszínvonal rovására történt. Becslések szerint tavaly 4 millió japán család élt elfogadhatatlan lakáskörülmények között. 1982-ben a japán otthonoknak csupán egyharmada volt csatornázva. Egy több évvel ezelőtt készült tanulmány megállapítása szerint a japánok „nyúlketrecekben" laknak, és e kifejezés a szűkmarkú kormánypolitika bírálóinak, köztük a kormányzó Liberális Demokrata Párt egyes tagjainak jelszavává vált.

Miért nem költ tehát Japán több pénzt odahaza? Először is, a nagyarányú közműberuházások megnövelnék Japán költségvetési deficitjét, amely az összes kormányzati kiadásokhoz viszonyítva máris sokkal nagyobb, mint Washingtoné. Japán ráadásul szegény természeti kincsekben, s nagy mennyiségű külföldi valutára van szüksége ahhoz, hogy fizetni tudjon a nyersanyagokért. Ezenkívül pszichológiai tényezők is közrejátszhatnak. „Sem az emberek, sem a kormány nem hiheti már, hogy valóságos az elmúlt 15 év során egyre növekvő erejük" — mondja Robert Angell, az amerikai Japán Gazdasági Intézet volt vezetője. Ennek következtében messzemenően vonakodnak attól, hogy bármi olyat tegyenek, ami gyengíthetné exportképességüket.

Munkaalkalmak

Az elnökválasztási kampányban Walter Mondale támadta „az olcsó import áradatát", és azt állította, hogy a külkereskedelmi deficit 3 millió amerikai munkahely elvesztését okozta. Ez az elemzés azonban figyelmen kívül hagyja a nyaktörő iramú hazai növekedés nyomán keletkezett munkahelyeket, pedig ezt a növekedést részben a csúcstechnológiai és a szolgáltató ágazatokba áramló külföldi tőke finanszírozta. Az expanziót továbbá nagymértékben segítette az alacsonyabb infláció — márpedig az olcsó import jelentősen hozzájárult az árszínvonal alacsonyan tartásához. Bár a gazdaság bizonyos ágazataiban valóban szűntek meg munkahelyek, mondja Jack Albertine, az Amerikai Kereskedelmi Kamara munkatársa, a fellendülés alatt „6 millió új többletmunkahelyet hoztunk létre a honi amerikai gazdaságban".

A külkereskedelemből származó előnyök nem csupán pénzben nyilvánulnak meg: Japán üzleti módszereit is exportálja. Mint Kreicher és mások látják, a japánokkal való versengés a hazai gyártókat arra kényszerítette, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak termékeik kidolgozására, a minőségellenőrzésre és a termelékenységre. Szam Nakagama közgazdász szerint a General Motors és az UAW autóipari szakszervezet között a közelmúltban megkötött szerződés újabb pozitív következménye a Csendes-óceán túlsó partjairól eredő nyomásnak, mert „nagy lehetőséget adott a cégnek a hatékonyság növelésére és külső szállítók bevonására".

A „rozsdás" övezet munkáskocsmáinak vendégei azonban semmi üdvöset nem tapasztalnak Japán hatásában. A Caterpillar Tractor Co., az építőipari nehézgépeknek ez a valaha az egész világon koronázatlan királya, már harmadik egymást követő éve veszteségekről ad számot, egyre-másra zárja be üzemeit, és bocsátja el munkásait. Az egyik ok: a Komatsu, e japán gépgyártó által támasztott verseny. Nem a vállalatvezetés a hibás. „A Caterpillar volt az amerikai cégek mintapéldája — mondja Paul London washingtoni gazdasági tanácsadó. — Ha már az arany is rozsdásodik, akkor mi lesz a vassal?" Nos, legalábbis az acél védelemért folyamodott a kormányhoz. Akárcsak az autóipar, némi segítséget kapott az önkéntes exportkvóták formájában.

Kétség sem férhet hozzá, hogy a ja-

pánok egyes módszerei egyértelműen tisztességtelenek. A kormány egy sor intézkedéssel ösztönzi az exportot, így például olyan pénzügyi korlátozásokkal, amelyek a washingtoni vádak szerint mesterségesen lenyomják a jen értékét, s így olcsóbbá teszik a japán exportot. Japán továbbá megtalálta a módját, hogy így vagy úgy, de szinte teljesen elzárja a külföldiek elől honi gazdaságának olyan nagy ágazatait, mint például a távközlés. Az a veszély, hogy egy jelentős amerikai iparág, amely odahaza tisztességtelen versennyel találja szemben magát, nem képes bejutni egy kulcsfontosságú külföldi piacra, és esetleg elsorvad. Alan Wolff, az Egyesült Államok egyik kereskedelmi tárgyalásokat folytató, volt tisztviselője, aki rokonszenvezik Japánnal, így fogalmazza ezt meg: „Az Egyesült Államok számára fontos, vajon rendelkezik-e erős távközlési iparral — és most ezen a területen, részben a versenyt gátló japán praktikák miatt, kereskedelmi hiányunk alakult ki."

Az ideális az lenne, ha a Japán és az Egyesült Államok közötti, jelenleg egyoldalú kereskedelmi kapcsolatok fokozatosan kiegyensúlyozottabb, kölcsönös engedményeken alapuló viszonnyá formák ki magukat. „Ez a megszállottság, amivel most az Egyesült Államokban beruháznak, alább fog hagyni" — mondja Hale. Japánnak, amellett, hogy szükséges javítania az életszínvonalán, hamarosan fokoznia kell a beruházásait a hazai iparban is. Idén a japán feldolgozó ipar üzemeinek és berendezéseinek átlagéletkora a második világháború óta első ízben fogja meghaladni az amerikaiakét. A változás valószínűleg mégis csak fokozatos lesz. A japán cégek továbbra is építenek majd üzemeket az Egyesült Államokban, ha csak azért is, hogy anélkül aknázhassanak ki egy bővülő piacot, hogy fel-

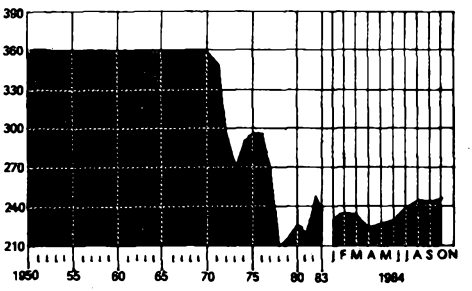

A jen és a dollár viszonya

szítanák a protekcionista érzelmeket. „A közeljövőben nemigen várható, hogy jelentős fordulat lesz a japán politikában — mondja Edward Lincoln a Brookings Institute-ből. — Mindaddig, amíg a két ország ilyen szépen kiegészíti egymást, a külkereskedelmi deficit olyan dolog, amelyet jól kézben kell tartani, s nem panaszkodni miatta."

Cukros bácsik

Persze ha az Egyesült Államok továbbra is úgy látja jónak, hogy külföldről pénzt becsalogatva élje a kitartott nők fényűző életét, akkor még más cukros bácsikkal is találkozhat. A csendes-óceáni térség országai gyorsabb ütemben fejlődnek, mint a világ bármely más régiója, magukévá téve a japánok exportra összpontosító politikáját. Japánnal együtt idén már nagyobb forgalmat fognak lebonyolítani az Egyesült Államokkal, mint Nyugat-Európa. És, jegyzi meg Nakagama, „erősen vonzódnak a dollárhoz". Úgyhogy, még ha meg is romlik a házasság Japánnal, az Egyesült Államoknak akkor sem kell sokáig egyedül éreznie magát.

(Az amerikai hetilap 1984. november 5-i számából)

M. R. MEYER — D. LEWIS

The Economist

Japán aggódik amiatt, hogy „még nem látott semmit"

A választás után — kereskedelmi háború? Japán technokraták szerint hamarosan véget ér az Egyesült Államokkal vívott külkereskedelmi civakodás nyári szélcsendje. Ez persze kissé furcsa: a kisértésnek, hogy Japán fejére csapva próbáljunk szavazatokat szerezni, nagyobbnak kellett volna lennie az elnökválasztási hadjárat idején, semmint a választások után. Csakhogy nem a választások számítanak, hanem az amerikai gazdaság. A japánok szerint az amerikai gazdasági fejlődés lassulása fogja kirobbantani a kereskedelmi háború következő csatáját.

Mondjanak bármit Pittsburgh vagy Detroit munkásai, Japán és az Egyesült Államok gazdasági élete mindjobban összefonódik. Amerika kiszabadult a recesszió béklyóiból, a dollár árfolyama magas; ez szinte magához szívta az importot és lendületet adott a japán gazdasági növekedésnek. Ez év áprilisa és júniusa között a reális japán nemzeti össztermék reálértéke 6 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel korábban, ez volt a japán gazdasági növekedés leggyorsabb ütemű szakasza a hetvenes évek dereka óta. Ebből 4,1 százalék az exportból származik, s a kivitel áramlása Amerika felé volt a leggyorsabb.

Az érem másik oldala: Amerika fellendülését viszont Japán segítette elő. Olyan cégek, mint az IBM és az Apple (komputergyártó korporáció), a távolkeleti szigetországban vásárolt alkatrészeket és egyéb segédeszközöket számítógépei számára. Japán bőségesen megtakarított pénzösszegei pedig az Egyesült Államokba áramlottak. Ez év első nyolc hónapjában Japán hosszú lejáratú tőkéjének nettó értéke meghaladta a 30 milliárd dollárt, összehasonlítva az 1983. évi 17,7 milliárdos végösszeggel.

Az a tény, hogy Japán, gazdasági életének fellendítése elérésében a külföldi kereslettől függ, újszerű jelenség. Jóllehet a világ csak a Japán „exportoffenzíváit" tartja számon, a szigetországnak az 1971., 1975. és 1977. évi pangásokból történt talpraállását minden esetben a hazai szükségletek ösztönözték (főként nagyvállalati beruházások és kormánykiadások formájában). Az export fellendülése mindig csak később következett be. Ez alkalommal az a baj, hogy amint az amerikai gazdaság fejlődése lassul, növekvő nyomás fog nehezedni Japánra abban a tekintetben, hogy neki kell elfoglalnia a vezetőülést a gazdasági fejlődés kocsiján.

Japán gazdasági gyógyulása mégis túljutott a csúcsponton. A nemzeti össztermék reálértéke növekedésének ebben az évben 5 százalékkal kellene meghaladnia a tavalyit, a növekedés azonban hanyatló tendenciájú, minthogy az export volumene május óta minden hónapban csökkent valamelyest. A Nomura Kutatóintézet szerint a harmadik negyedév adataiból az fog kitűnni, hogy a kivitel volumene némileg csökkent az előző három hónapban. A jen megerősödésével párhuzamosan az Európába és Délkelet-Ázsiába irányuló szállítások lassultak, a közel-keleti olajsejkek pedig szorosabbra húzták nadrágszíjukat. A közeljövőre nézve a Nomura szakemberei úgy számítják, hogy az Egyesült Államokba irányuló export is stagnálni fog.

A hazai kereslet is túlságosan gyenge ahhoz, semhogy átvehesse az export szerepét. A bérnövekedés mérsékelt volt; augusztusban a keresetek mindössze 1,9 százalékkal haladták meg az

előző év hasonló időszakának növekedését. Amíg Amerika gazdasági fellendülését a nagy összegű kormánykiadások segítették elő, Japán a maga költségvetési deficitjét a nemzeti össztermék 6 százalékáról (1980) ez évben 4,3 százalékra csökkentette. A nagyvállalatok raktárkészletüket 1982 első hónapjai óta a legmagasabb szintre növelték, így azután a korlátozó intézkedések fékezően fognak hatni az ipari termelésre. A beruházási kedv erősebb — a Bank of Japan vizsgálataiból az derül ki, hogy a tőkebefektetés az iparban ebben az évben 13 százalékkal lesz magasabb, mint 1983-ban, de ez sem lesz elegendő ahhoz, hogy megakadályozza a termelés lankadását.

Ahogyan mindkét ország gazdasági fejlődése lassul, az amerikai „újjászületés" körül támadt ujjongó hangulatot némiképp tompítani fogja az a tudat, hogy az amerikai gazdaság mélypontról kúszott fel, ilyen mélypontra viszont a japán gazdasági élet nem jutott. 1980 óta a japán nemzeti össztermék növekedése nagyobb ütemű volt, mint az amerikaié. Jövőre a japán gazdaság évi növekedési üteme valószínűleg meghaladja majd az amerikaiét, 1982 óta első ízben. Az amerikai munkaképes lakosságnak mintegy 7 százalékát továbbra sem fogják alkalmazni, szemben a japán munkanélküliek 2,8 százalékos arányával.

A japán külügy- és kereskedelmi minisztériumban attól tartanak, hogy mindez felkelti majd a Csendes-óceán túlpartján a protekcionisták étvágyát. Reagan elnök választási hadjárata során elkerülte a protekcionista szóvirágokat, győzelme azonban nem garancia, hogy továbbra is ilyen erényesen tartózkodó marad. A japánok szerint a jelenlegi korlátozások, pl. a japán autóbehozatalt illető „önkéntes" tartózkodás, amelynek határideje jövő márciusban jár le, ismét érvénybe lépnek. Újabb támadásoktól is tartanak, amelyek Japán védett pénzpiacait érik, érintik élelmiszerimportjuk korlátait, tartózkodásukat, hogy külföldi telekommunikációs berendezéseket vásároljanak, és a szóban forgó tendencia azok ellen a korlátok ellen irányul majd, amelyek kordában igyekeznek tartani az olcsóbb acél- és petrolkémiai anyagok behozatalát a harmadik világ országaiból.

Mit tehet Japán? Jaszuhiro Nakaszone miniszterelnök megpróbálja elkerülni a nyomást, mielőtt arra sor kerülne, ezért a jövő év elején az Egyesült Államokba utazik. November végén Japán be fogja jelenteni, hogy megnyitja piacait bizonyos harmadik világbeli importcikkek előtt. Ezen túlmenően, Japán mozgási szabadságát azon saját elhatározása korlátozza, hogy továbbra is csökkenteni igyekszik költségvetési deficitjét. Egy enyhe pénzügyi fellendülés segíthet az import növelésében, illetve elterelhet bizonyos erőforrásokat az exportból, bár a pénzügyminisztérium szerint erről szó sem lehet.

Tokióban azt az elképzelést is kiszivárogtatják, hogy megpróbálják föllendíteni a tőkeberuházásokat azáltal, hogy vagy a kamatlábat csökkentik, vagy a nagyvállalatok adóját, netán mindkettőt. Minthogy az infláció ebben az évben 2 százalékra csökkent, a bankkölcsönök kamatlábai megfelelően magasak ahhoz, hogy kedvét szegjék a potenciális kölcsönvevőknek. További problémát jelent, hogy a kamatlábak csökkentése meggyengítheti a jent, s ez esetben igen hangos tiltakozásra lehet számítani: lám, Japán megpróbálja „felfuttatni" exportját.

A japán nagyvállalatok profitjaik 50,5 százalékát fizetik ki adó formájában, szemben az amerikai nagyvállalatok által fizetett 37,7 százalékkal, a brit 18,4 és a nyugatnémet 50,3 százalékkal. Meglehet azért, hogy Japánban talán csökkentik a nagyvállalatok adóit, emelnek viszont mást, pl. a forgalmi adót, hogy helyrebillentsék a mérleget. Sajnos, mindez nem lesz elegendő ahhoz. hogy meggyőzze az amerikai Egyesült Autóipari Munkások Szakszervezetét e lépés áldásos hatásairól.

(Az angol hetilap 1984. november 12-i számából)

The New York Times
LARGE TYPE WEEKLY

RUSSEL BAKER

Választási (izom)láz

Amikor az ember szavak után kutat, mert szeretné körülírni, hogyan választanak elnököt az amerikaiak, hajlamos olykor olyan túlzó jelzőket választani, mint „nevetséges", „visszataszító", „idiotikus", „dögletes", „groteszk" és „monstruózus".

Mert végül is olyan folyamatról van szó, amely három vagy négy évig tart, sok százmillió dollárba kerül, azután munkaalkalmat nyújt kuruzslók, szemfényvesztők, újságírók, bizalmas fülbesúgók, telefonbetyárok, légiforgalmi alkalmazottak, borbélyok, dramaturgok, masszőrök és közepes írástudók siserahadának.

A célegyenesbe fordulva, vagyis a negyedik évben, gyakorlatilag minden kormánytevékenységet felfüggesztenek, néhány bürokratikus rutinfeladat kivételével, nehogy valaki megpróbáljon ésszerű megoldást találni az országos problémákra — ez felbőszítené a közvéleményt! —, ily módon keresztülhúzva a jelölteknek azt a tervét, hogy mindenki kómás állapotban maradjon, amíg elő nem jön a szavazófülkéből.

Mister President

Amikor aztán vége a felhajtásnak — mit kap a polgár? Egy hivatalnokot, akit Mister Presidentnek illő szólítani, s aki arra való, hogy a következő négy esztendőben minden adandó alkalommal lefényképezzék. Ez az úriember azután minden szerencsés véletlent saját zsenialitásaként könyvel el, ha viszont rosszra fordulnak a dolgok, akkor a kongresszust okolja a bajokért.

Nincs szándékomban kicsinyíteni az elnök fontosságát amúgy a nagy, univerzális képletben. Az amerikai rendszerben igenis szükség van elnökre, még akkor is, ha — mint a közelmúlt eseményei bebizonyították — különben egészen jól meglennénk nélküle. E mellett jó érvek szólnak, Paul Jones is talált egyet „Modern idők" című új könyvében, kijelentvén: az évszázad egyik legjobb elnöke Calvin Coolidge volt. Bár igaz, hogy valaki, aki jól ismerte őt, egyszer azt mondta nekem: „Tudja, Coolidge csak azért fogadta el az állást, mert jónak ígérkezett a fizetés."

A gyalázatos elnökválasztási kampány tiltja, hogy a jelölt szavazatokat szerezzen az ígérgetéssel, hogyha győz, nem fog túl sokat dolgozni. Az egész, alaposan fölfújt dolog ugyanis arra készteti a szavazókat, hogy túlzó ígéreteket csikarjanak ki a jelöltekből, s a jelölt, aki habozna megígérni a legirreálisabb remények beteljesítését, jobb, ha a választás napja előtt három kerek esztendővel fogja a kalapját és visszalép.

A kampány egyes mozzanatai azt bizonyították, hogy egy túladagolt választási hadjárat még józan személyeket is arra késztet, hogy szakítsanak el minden szálat, amely netán a realitásokhoz fűzte volna őket. Példaként itt vannak a katolikus püspökök, ezek a rendkívül intelligens férfiak, akik Reagan választási szekeréhez kötötték a lovukat, abban a hiú reményben, hogy az elnök egyetlen tollvonással keresztülhúzhatja az abortusztörvényt.

Ebben a témakörben minden felmérés azt igazolta, hogy jelentős többségben vannak a mostani törvény hívei. Ritka történelmi pillanat, amikor a kongresszus tagjai választóik érzelmei ellenében voksolnak egy ilyen érzelmi viharokat kavaró elvi kérdésben.

Az elnökválasztási kampány egész-

ségtelenül túlexponált jellege miatt tehát még egy püspök is megfeledkezhet róla, hogy óriási a különbség a között, amit az elnök ígér, illetve a között, amit majd „szállítani" képes. De félrevezettek másokat is, nemcsak a püspöki kart. Majdnem minden érvelésnek, amely a kampány során az „elvi" kérdések körül felvetődött, Alice csodaországában lenne a helye.

Példának okáért az egész deficit—adó—költségvetési huzakodás, legalábbis Reagan és Mondale urak vitáinak tükrében, olyan benyomást kelthet az ártatlan lelkekben, mintha az elnök szabná meg az adózás mértékét. Ilyenformán Mondale kijelenti: ha megválasztják, ő bizony emelni fogja az adókat.

Az 1981. évi, úgynevezett Reagenféle adócsökkentések ritka alkalmat képviseltek: a kongresszus nem várhatta meg, amíg az elnök — választási ígéretei értelmében — majd „szállít". Ezek az adócsökkentések úgy váltak lehetővé, hogy a republikánusok kongresszusi előretörésétől pánikba esett demokraták Mr. Reagan szerény népszerűségi többletét „felhatalmazásnak" fogták fel, azért rémülten tülekedni kezdtek, hogy túltegyenek a republikánusokon. Az eredmény: szélesre tárták a kincstár széfjeit, hadd fosztogasson, aki akar.

Ami érvényes az adókra, az érvényes a fegyverkezési versenyre is. A kongresszus szabja meg e nemes versengés ütemét. És egyben bizonyosak lehetünk: a fegyverkezési verseny lendületesen folytatódik, akárkit választanak is elnökké. Hát igen, a fegyverkezési verseny és jelenlegi — hajmeresztő — adórendszerünk tartósan rányomták bélyegüket az amerikai életformára. Ha bármelyik kérdésben jelentős fordulatra kerülne sor, olyan forradalmi erők szabadulnának fel, amelyeket holmi elnök nemigen mer eloldani láncairól.

Persze, Mondale emberei és Reagan püspökei a választás napjának végén így sóhajtanak: „Ah!" — de ennek nincs jelentősége. Az elnök elég erős lesz ahhoz, hogy átalakítsa a Legfelső Bíróságot, azzal együtt pedig az amerikai köztársaságot. Íme, egy „elvi" kérdés, amelyet komolyan kell vennünk. Persze, az is igaz, hogy mihelyt valakit bírává tesznek e fennköltt testületben, épp olyan nehezen kezelhető, durcás emberré válik, akár az amerikai nép és az ő kongresszusa, s épp olyan ravaszul sikerül arra késztetnie a mindenkori elnököt, hogy az dühében a műfogsorát csikorgassa.

(Az amerikai hetilap 1984. november 5-i számából)

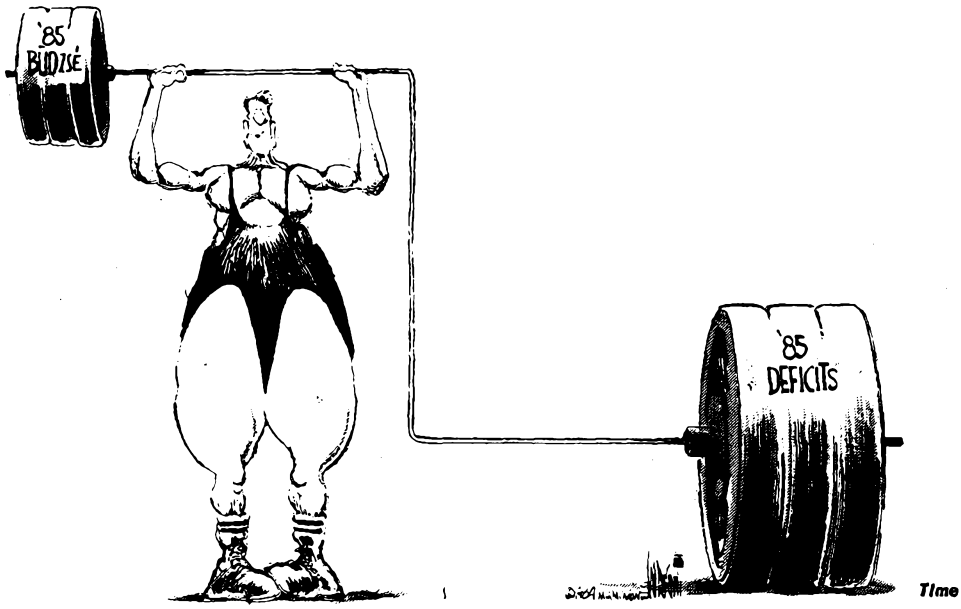

Az amerikai elnök-

International Herald Tribune

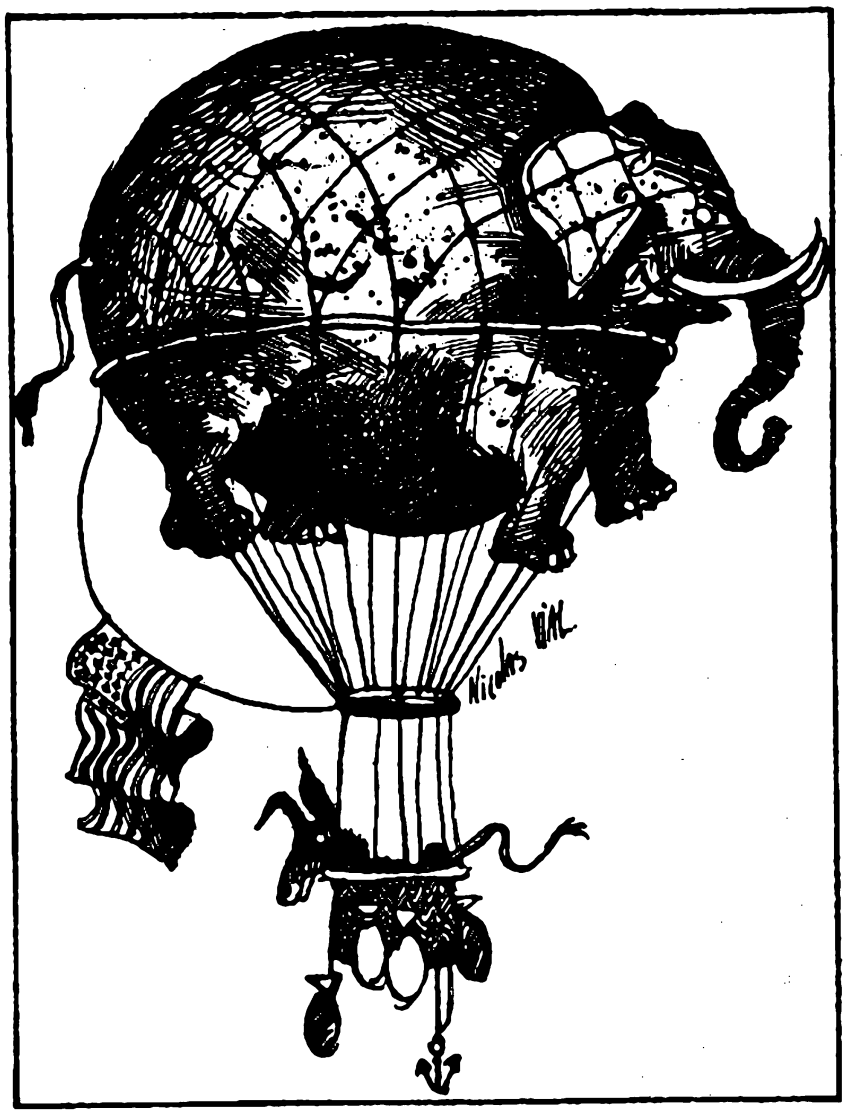

Le Monde

International Herald Tribune

választás görbe tükre

U. S. News and World Report

International Herald Tribune

JAMES RESTON

Új konfliktusok miatt nagyobb széthúzás

A mostani választás drámai megvilágításba helyezte a súlyosbodó széthúzás tényét az amerikai politikai életben. A választási harc nem nevelte, nem is egyesítette a népet, csupán azt bizonyította be, milyen sok választóvonal húzódik közöttünk területi, faji, vallási, pártok szerinti és ideológiai tekintetben.

Más-más mértékben mindig is így volt, amíg azonban a dolgozók, illetve a munkaadók ősi konfliktusai mostanában már kevésbé merev szembenállást jelentenek, új konfliktusok kerültek felszínre a pártokon belül, illetve a pártok között, a Fagyövezet és a Napövezet* államai, a végrehajtó és a törvényhozó ágazatok között.

Több ellenőrzés, mint egyensúly

Új hatalmi központok alakultak ki, hogy szembeszálljanak mind a Fehér Házzal, mind a kongresszussal, gyengítve mindkettőt, a pártok tekintélyét nemkülönben. Ennek eredményeként az ellenőrzés és az egyensúlyozás (checks and balances) régi amerikai rendszerében az elmúlt években több immár az ellenőrző, mint az ellensúlyozó tényező.

Ezzel a kihívással az elnöknek is, a kongresszusnak is számolnia kell (mindkettőt holnap választják), s az amerikai állampolgárnak arra a kérdésre kell válaszolnia: kinek van jobb esélye rá, hogy könnyíthet valamelyest e béklyók szorításán.

Nyilvánvaló, hogy egyetlen elnök sem tehet szert (nem is szabad szert tennie) olyan hatalomra, amelynek révén akaratát a kongresszusban keresztülviheti. Ha Mr. Reagannek ez első hivatali periódusában sikerült volna, kül- és belpolitikája a mainál is rútabb képet mutatna.

Csakhogy Vietnam és a Watergate kettős katasztrófája óta, amelyek a tiltakozás valóságos viharát szabadították el az elnökkel és a kongresszussal szemben, a politikai hatalom szilánkjaira hullott és polarizálódott, így azután mind az elnök, mind a kongresszus nélkülözni kénytelen azt a közmegegyezést vagy a kompromisszumoknak azt a szellemét, amely egy hatékony demokratikus kormányzat számára elengedhetetlen.

Lehet persze azon vitatkozni, vajon a Reagan elnök szovjet, közel-keleti és közép-amerikai politikájával szemben kibontakozó kongresszusi ellenállás nem konzervált-e egy rossz pozíciót, megmentve így attól, hogy még kedvezőtlenebb legyen. De egyik párt vezetői között sem ismerek olyan személyiséget, aki ne vélekedne úgy: a viszálykodás szelleme már túlságosan elburjánzott.

Ott van például a szervezett munkásság szavazóereje Mondale mögött — szemben sok munkás más jellegű kívánságával. Van azután „faji" megoszlás szerinti szavazópolgárságunk is. Ami ennél is zavarba ejtőbb, az úgynevezett vallási megoszlás a szavazók táborában.

A szavazási módszerek átalakítása

Ennél is jelentősebb a területi megoszlás szerinti szavazás. Még ebben a hatalmas területű kontinentális országban sem eléggé világos, a maga különböző éghajlati övezeteivel és erőforrásaival, vajon valóban annyira különböznek-e a Dél és a Nyugat alapvető érdekei Új-Anglia vagy a Kelet és a középnyugat érdekeitől. Az viszont világos, hogy a szavazási szokások földrajzi alapon történő átrétegződése ment végbe.

* Napövezet (Sun Belt) az amerikai Délnyugat (Arizona, Új-Mexikó), továbbá Kalifornia és több déli állam összefoglaló elnevezése, szemben a mérsékelt égövi szövetségi államokkal (Frost Belt). — *N. Sz. szerk.*

Amerika gazdasági és technikai egyeduralmát az utóbbi években olyan országok részéről érte kihívás, amelyek a nemzeti egységet, valamint a kormány, a dolgozók, az ipar és a tudomány irányítóinak érdekazonosságát hangsúlyozták, s nemhogy e szektorokat elválasztották volna egymástól, inkább versengésben tartják őket.

Egyes megfigyelők azt várták az 1984. évi választásoktól, hogy közelebb hozzák egymáshoz az országnak ezeket az érdekcsoportjait. Ehelyett e választások alkalmával frakciók alakultak ki, fajok és vallások sorakoztak fel egymással szemben, ügyet sem vetve az alapvető problémára: helyre kellene igazítanunk politikai rendszerünk szerkezeti hibáit.

(Az amerikai hetilap 1984. november 5-i számából)

Megjelent a

REFLEKTOR 1984/4. száma

Válogatás a politikai sajtó cikkeiből

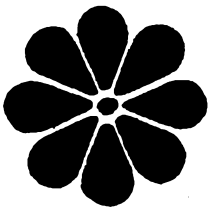

A tartalomból: Horn Gyula: Társadalmi-politikai tendenciák Európában és hatásuk a nemzetközi kapcsolatokban

Balogh András: A harmadik világ válsága és a nemzetközi kapcsolatok

424 oldal
Ára: 14,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

TERROR KÖZÉP-AMERIKÁBAN

DER SPIEGEL

ALLAN NAIRN

„Sajnos, agyon szokták lőni őket"

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A SALVADORI HALÁLBRIGÁDOK

A hatvanas évek elejéig a salvadori biztonsági erők a helyi földbirtokosok és politikai „caudillók" szolgálatában álló, lazán szervezett, laktanyákban elszállásolt egységekből álltak. „Legfeljebb minimális mértékben voltak politikailag érdekeltek" — mondja Robert Eugene Whedbee, aki 1962 és 1964 között a CIA salvadori, helyi főnöke volt.

Ez a helyzet Kennedy elnök „Szövetség a haladásért" nevű programja nyomán kezdett változni. E program mögött az a feltételezés húzódott meg, hogy a nemzeti biztonsági hálózatok és a tőkés fejlődés együttesen elejét veheti a kommunista forradalomnak Latin-Amerikában.

Az USA „a polgári biztonsági szolgálaton belül vizsgáló módszereket dolgozott ki annak megállapítására, kik a bűnöző életmódot folytató és/vagy felforgató elemek, illetve szervezetek, s miképpen semlegesíthetők" — írta Byron Engle, a külföldi segélyeket folyósító hatóság, az AID közbiztonsági programjának igazgatója 1967-ben, a stábjához intézett egyik feljegyzésében. „Ehhez gondosan kidolgozott és összehangolt erőfeszítések kellenek, amelyekben részt vesznek a nyomozó szervek, a reguláris rendőri erők, a félkatonai és katonai alakulatok külön-külön vagy együttműködve". Engle, aki korábban a CIA munkatársa is volt, 33 országot említett, köztük Salvadort, amelyekben a közbiztonsági programot megvalósították.

Salvadorban Washington Jose Alberto „Chele" Medrano tábornokra bízta a vezető szerepét. A Nemzeti Gárda és a hadsereg főparancsnokságának egykori magas rangú tisztje megalapította az Orden (Rend) nevű félkatonai szervezetet és az Ansesal nevű titkosszolgálatot.

Medrano, a Honduras és Salvador között kirobbant futballháború (1969) hőse ma élő legenda. Tisztelői szerint ő „a salvadori nacionalizmus megteremtője", a kereszténydemokrata José Napoleon Duarte szerint azonban „a halálbrigádok atyja, a legmagasabb rangú gyilkos".

Medrano, aki ma már nyugdíjas, azzal kérkedik, hogy védőőrizet nélkül jár-kel Salvador-szerte. Ha vidékre utazik, legfeljebb egy 45 mm-es revolvert hord magánál, kesztyűtartója pedig tömve van kézigránátokkal.

„Az Ordent és az Ansesalt még Kennedy idején, a washingtoni külügyminisztériumon keresztül, a CIA és a zöldsapkások (green berets) alapították — mondta nekem. — Azért hoztuk létre e különleges hatóságokat, hogy meghiúsítsuk a nemzetközi kommunizmus terveit és akcióit, tanfolyamokat szerveztünk a földalatti mozgalmak elfojtására."

Ezzel egyidőben Hondurasban, Guatemalában, Costa Ricában, Nicaraguában és Panamában is szerveztek hasonló biztonsági hatóságokat. E szolgálatok „három havonta találkoztak a külügyminisztérium felügyelete alatt információ- és munkamódszer-átadásra" — meséli.

„Medrano volt a CIA embere" — közli a külügyminisztérium egyik munkatársa. És ő valóban be is vallja, hogy a CIA szolgálatában állott,

Der Spiegel

Salvadori katonák meggyilkolt gerillákkal

amit Orden-beli kollégái is megerősítenek. „Rendszeresen meglátogatott. Jó barát volt" — emlékezik Raúl Castro, aki 1964 és 1968 között az Egyesült Államok nagykövete volt Salvadorban. „S az Egyesült Államoknak is jó barátja volt."

Medrano gyakran repült Washingtonba a CIA-központba, megbeszélésre. 1968 júliusában Lyndon B. Johnsontól átvette az elnöki ezüstérmet „rendkívüli szolgálataiért". Ő maga hallgat ezekről a különleges szolgálatokról, bár jól emlékszik Johnson üdvözlő szavaira: „Mindent tudok önről, Medrano. Jól végzi a dolgát."

Arthur Simons, a zöldsapkások ezredese támogatásával Medrano Salvadorban kiépített egy félkatonai titkosszolgálatot — az Ordent. Simons a gerillaellenes hadviselés szakértője: a speciális hadviselés Fort Bragg-i központjának főnöke volt. Eredetileg ez volt a lélektani hadviselés központja (ma: John F. Kennedy Centrum, katonai segélyközpont), majd a White Star nevű mozgó kiképzőcsoport, végül a panamai 8. speciális egység parancsnoka volt.

„Simons ezredes 10 embert küldött hozzám, akik megkezdték nálunk a kiképzést" — emlékszik vissza Medrano. „Arról beszélgettünk, miként lehet a tömegek fejébe sulykolni különböző tanokat, ugyanis az nyeri meg a háborút, akinek oldalán a nép áll."

„Városi övezetekben a hadsereg könnyűszerrel megsemmisítheti a gerillákat — fejti ki —, de a parasztok szívósak. Jól ismerik a hegyeket, éjszaka is menetelnek, látnak a sötétben és mindent felismernek a fák között. Nem engedhettük át őket a gerilláknak."

Elmondja, hogy a zöldsapkások segítették az Ordent szervezeti kiépítésében, és ők képezték ki a salvadori katonák egyik különleges csoportját, amelynek kötelékébe tartozott Carranza ezredes is, aki öt hónappal ezelőtt még a vám- és pénzügyőrség parancsnoka volt. A katonák vidékre utaztak, hogy ott kiképezzék az Orden polgári vezetőit, akik azután megalakították a helyi csoportokat. Tevékenységének csúcspontján az Ordennek becslések szerint 100 000 tagja volt.

Az Ordennek kettős feladata volt:

becsepegtetni a fejekbe a kommunistaellenességet és adatokat gyűjteni az állítólag gyanús személyekről. „A kommunistát elárulja beszéde — jelenti ki Medrano. — Általában a jenki imperializmus ellen szónokol, támadja az oligarchiát és a katonaságot. Nagyon könnyen megállapítható, ki a kommunista."

Ha ilyen emberre bukkan valaki, jelenti az Orden központjának, ahol 80 tagú stáb jegyzi föl az információkat és továbbítja az Ansesalnak. Ott „általában felülvizsgáltuk az anyagot, és elküldtük az elnöknek, aki ezután meghozta a szükséges intézkedéseket" — tájékoztat.

„E forradalmi háborúban ellenségeink népünk soraiból kerülnek ki — folytatja. — Rájuk nem vonatkozik a genfi konvenció. Hazaárulók. Mi mást tehetnének a katonák? Ha rájuk találnak, megölik őket."

A gyilkos akciókat néha az Orden hajtotta végre, máskor a hadsereg, a Nemzeti Gárda vagy a Mano Blanen (Fehér Kéz) nevű halálbrigád. Castrót, a volt nagykövetet idézzük: „A Mano Blanca az Orden lerakata volt. Tagjai közül néhányan ma is a halálbrigádokban szolgálnak."

Az Orden egyik vezetője beszámol arról, hogy ő és 80 másik Orden-tag részt vett egy kéthónapos CIA-tanfolyamon. A salvadori Nemzeti Gárda főhadiszállásán rendezett tanfolyamot Medrano tábornok és az amerikai követségről érkezett három CIA-kiképző vezette, akik szemléltető anyagként filmeket vetítettek a Szovjetunió életéről. A tantervnek része volt az „antikommunizmus, a demokrácia, a nyomozás és személymeghatározás, továbbá az önvédelem." A tanfolyam résztvevőit megismertették a 9 mm-es revolverek és más fegyverek, köztük az M—16-osok kezelésével. Ez a volt Orden-vezető azt állítja, hogy a tanfolyam befejezése után sok bajtársa belépett a CIA kötelékébe és ott is maradt.

A Nemzeti Rendőrség titkosszolgálatának egyik tisztje közölte, hogy az AID-program keretében Amerikában kiképzett egyik közbiztonsági szakember, a salvadori fegyveres erők robbanóanyag-specialistája katonák tucatjait avatta be abba, hogyan kell titokban bombát elhelyezni házakban, gépjárművekben és egyesek személyi tulajdonát képező tárgyakban. Az amerikaiak hozzájárulása messze túlment a kiképzési feladatokon. Amerikai titkosszolgálatok bocsátották rendelkezésre a gyanús személyek neveit, fényképeit és a tartózkodási helyükre vonatkozó adatokat, állítják a biztonsági szolgálatok salvadori munkatársai. Idén márciusban felkerestem a Nemzeti Rendőrség elemző és nyomozó központjának titkos politikai archívumát. A politikai baloldal aktái feltüntették a külföldi utazásokat, a pontos repülési időpontokkal, a tartózkodási helyeket és a meglátogatottak személyi adatait. A levéltár egyik munkatársának állítása szerint ezeket az információkat a CIA szállítja. Medrano tábornok szerint a CIA folyamatosan tájékoztatta az Ansesalt a külföldre távozott, az ott dolgozó vagy tanuló salvadoriak tevékenységéről. Fontosabb esetekben a CIA fényképeket és magnószalagra rögzített beszélgetéseket is átadott.

Egy salvadori, aki a hetvenes években magas rangú titkosügynök munkatársaként dolgozott, elbeszéli, hogy sokszor mutattak neki CIA-készítette fényképeket és elektronikus úton rögzített megfigyelési adatokat az ellenzékiekről.

„Ezen információk alapján pontosan tudtuk, mit teszünk, illetve, hogy ki kicsoda" — mondja, majd hozzáfűzi, hogy sokakat közülük később meggyilkoltak a halálbrigádok.

Az elnöki hivatal egyik volt munkatársa beszámol arról, hogy egy CIA-tiszt elmesélte neki: a CIA és a salvadori biztonsági erők 1977 márciusáig, meggyilkolásáig tartották megfigyelés alatt Rutilio Grande jezsuita pátert.

Amikor 1979-ben átmenetileg reformjunta került hatalomra Salvadorban, feloszlatta az Ordent és az Ansesalt, elítélve e szervezeteket az emberi jogok megsértése miatt. Azóta a salvadori katonai erők folytatják, sőt szélesítették a megfigyelést és lehallgatást. Akárcsak a hatvanas és hetvenes években, amikor az amerikai ügynökök és műszakiak olajozták az egész titkosszolgálat gépezetét, ma is amerikai személyzet áll az egész rendszer centrumában.

A tevékenységben részt vevő egyik salvadori ezredes közlése szerint rutinszerűen kiadják az Egyesült Államoknak a fontos politikai megfigyelésekről készült jelentések másolatait, amelyeket a salvadori biztonsági tisztek állítanak össze. Az amerikai alkalmazottak a maguk részéről informálják a biztonsági erőket. Carranza ezredes megerősítette e kapcsolat létezését:

„Az amerikaiak általában közvetlenül megkapnak minden információt valamennyi esetről, még mielőtt bármit is kezdenénk vagy tennénk az ügy lezárására" — ismerteti az ezredes az 1983 előtt érvényben levő eljárást. „Mostanában a vám- és pénzügyőrség által végrehajtott letartóztatásokkal kapcsolatos minden adatot a főparancsnokságnak adunk át, ahonnan aztán a nagykövetségnek továbbítják."

Adolfo Blandón ezredes, a fegyveres erők vezérkari főnöke szerint, „hat vagy hét" amerikai tanácsadó — néhányan közülük a titkosszolgálati munka és a lélektani hadviselés szakértői — jelenleg is együttműködik a főparancsnoksággal.

A Nemzeti Gárda a szakszervezetek és a sztrájkok szemmel tartására „és az oktatási rendszer befolyásolására koncentrál, ahol a hallgatókat agymosásnak vetik alá", jegyzi meg Aristides Napoleón Montes ezredes, a Nemzeti Gárda igazgatója. Reynaldo López Nuila, a Nemzeti Rendőrség igazgatója elmondja, hogy van egy 200 tagú biztonsági szolgálat, amelyhez egy 30 fős „bevetési csoport" is tartozik. Ő is a szakszervezeteket jelöli meg a megfigyelés egyik fő tárgyaként, de megemlíti az emberi jogok salvadori bizottságát is (ez független a kormánytól, a kormánynak ugyanis van egy saját emberi jogok bizottsága, melynek López Nuila is tagja). A Socorro Juridico (Jogsegély) nevű katolikus szervezetről „tudjuk, hogy valójában a gerillák irányítják" — jelenti ki López Nuila. „Ez egyértelműen kiderül abból, amit mondanak."

A Nemzeti Rendőrség politikai titkosszolgálatának levéltárában, amelyet eredetileg az AID biztonsági tanácsadói hoztak létre, működik egy külön részleg, amely a szakszervezetekkel és tagjaikkal foglalkozik. A háromemeletes épületben létezik egy „felforgató irodalomra" szakosított „könyvtár" is. „A tőke" és Lenin összegyűjtött művei mellett polcain ott találhatók az UCA (Salvadori Katolikus Egyetem) kiadványai is.

A fegyveres erők részére kiadott bizalmas rendőri kézikönyv, a „megszokott operatív eljárások kézikönyve" utasításai szerint a hadsereg és a biztonsági szolgálat valamennyi egysége köteles „speciális levéltárat" fenntartani. Az iratoknak a „felforgató csoportok felépítésére, helyükre, a bevetés módjára és a mozgósítás miként-jére" vonatkozó feljegyzéseket, a „harcosokról és rokonszenvezőkről" készült kimutatásokat és „az ellenséges oldalon álló személyek listáját" kell tartalmazniuk.

A helyi biztonsági szolgálatok megfigyeléseiről készített jelentéseket befűzik a saját irataik közé, a másolatok azonban az érintett szolgálat központi levéltárába kerülnek.

Ez a hírszolgálati rendszer a halálbrigádok hadműveleteinek idegközpontja. „Írásos parancsok alapján dolgozunk" — közli a Nemzeti Gárda egy volt katonája, aki 15 évig szolgált ott, és azt állítja, hogy ő maga is hajtott végre a halálbrigádoktól kapott parancsokat, amikor La Libertad tartományban állomásozott. „Megkaptuk a neveket és a címeket, valamint azt a feladatot, hogy az illetőket tartóztassuk le, préseljünk ki belőlük információkat, majd öljük meg őket." Hozzáteszi: fontosabb esetekben a fővárosból érkeztek speciális egységek, vagy a titkosszolgálat ügynökei a listákkal.

„Minden helyőrségnek, a legkisebbnek is, megvolt a maga halálbrigádja. Hát ilyen egyszerű a dolog" — állapítja meg egy San Salvadorban szolgáló amerikai hivatalnok, aki tavaly a halálbrigádok ügyeivel foglalkozott. „Minden a katonai titkosszolgálattól indult ki."

Amikor tavaly decemberben a Reagan-kormányzat nyílt kampányt indított a halálbrigádok ellen, egyes tiszteket megvádolt és nevüket megadta a sajtónak, követelve leváltásukat. Közülük hárman a Nemzeti Gárda és a Nemzeti Rendőrség vám- és pénzügy-

őrsége titkosszolgálati részlegeinek igazgatói voltak.

Arra a kérdésre, hogy miért döntött az amerikai kormányzat e személyek felelősségre vonása mellett, miközben maguk a szervezetek háborítatlanul tevékenykednek, az említett San Salvador-i amerikai tisztviselő így válaszolt: „A washingtoni megfontolások bizonyos szükségszerűségekből fakadnak, s ezek nem feltétlenül tükrözik az itteni valóságos problémákat, hanem az ottani belpolitikai célokhoz igazodnak." 9 nyilvános kampányban nagyon aktívan részt vevő amerikai hivatalnok egyébként ezt az akciót sikeresnek minősítette.

„Ezekkel az emberekkel igazságtalanság történt" — jelenti ki a már említett Blandón vezérkari ezredes. „Többször is bizonyítékokat kértünk ellenük a követségtől, de nem kaptunk. Az amerikaiak feláldozták őket, hogy odahaza mentesüljenek néhány problémától."

Márciusban Roberto Eulalio Santeváñez nyugállományú ezredes részletesen tájékoztatta a tömegkommunikációs eszközöket a halálbrigádok tevékenységéről. „A biztonsági rendőrség legmagasabb szintjén" levő, meg nem nevezett forrásokra hivatkozva az ezredes beszámolt a *New York Times*-nak arról, hogy D'Aubuisson „az a férfiú, aki életre hívta és azóta is vezeti a halálbrigádokat".

Azt állította, hogy García tábornok, volt hadügyminiszter és Carranza ezredes, a vám- és pénzügyőrség akkori igazgatója segédkezett a halálbrigádok létrehozásában és bevetésében. A CBS-nek adott interjújában elmondta, hogy Carranza a CIA zsoldjában állott. A *New York Times* amerikai titkosszolgálati forrásokra hivatkozva megerősítette a CIA-kapcsolatot. Beszámolt arról, hogy Carranza az elmúlt öt vagy hat esztendőben évi 90 000 dollárt kapott. A *New York Times* verziója szerint 1979 előtt, amikor D'Aubuisson a reformpárti tisztek puccsához csatlakozva elindult a karrier útján, a halálbrigádok még nem léteztek. Az informátor névtelenségét védendő, csak úgy említik, mint forrást, akinek „személyesen" tudomása volt e bűntettekről, mert az általa betöltött kormánytisztségben közvetlen kapcsolatban állt a legmagasabb katonai vezetőkkel". Valójában az Ansesal egykori igazgatójáról van szó, aki D'Aubuisson közvetlen főnöke volt 1977 és 1979 között.

Az Ansesal főnöke „őrizte az iratokat és válogatta össze az embereket egy-egy szennyes munkára. Kezeihez éppúgy vér tapad, mint a többiekéhez" — szögezi le az amerikai követség egyik munkatársa. Ez a hivatalnok is megerősítette, hogy a névtelen forrásból származó tájékoztató Carranza részvételéről a halálbrigádokban, akárcsak az ezredes kommandócsoportjáról, „lényegében helytálló", bár D'Aubuisson személyes szerepét eltúlozza.

„Roberto D'Aubuisson a CIA-val szorosan együttműködő Ansesal tisztje volt" — erősíti meg D'Aubuisson egyik közvetlen munkatársa, a D'Aubuisson vezette szélsőjobboldali párt, az Arena egyik alapító tagja. „Évekig együttműködött a CIA-val."

Amikor D'Aubuisson az 1979-es államcsíny után hivatalosan is kivált a hadsereg kötelékéből, tévészereplések sorával indította meg politikai mozgalmát. Gyalázta a szakszervezeteket, a papokat, az akadémikusokat, a parasztmozgalom vezetőit, a diákokat, a szabadfoglalkozásúakat, a kormányhivatalnokokat és a kereszténydemokratákat, akiket azután néhány héttel később meggyilkoltak.

„Azokat, akiket mi megnevezünk, sajnos, agyon szokták lőni" — jelenti ki D'Aubuisson egyik bizalmasa, szintén az Arena egyik alapító tagja.

„D'Aubuisson felhívta a figyelmet a kommunistákra, így a katonák meggyilkolhatták őket — emlékszik vissza Medrano. — Jó információi voltak, az igazat mondta."

„Minden rendelkezésére állt, fényképek, személyi adatok, közvetlenül az Ansesal anyagából" — számol be erről egy őrnagy, aki részt vett a tévéadásokat előkészítő megbeszéléseken. D'Aubuisson nem sokkal az Ansesal feloszlatása és levéltára átküldése előtt a főparancsnokságra, másolatokat készített az anyagokról. „A bizonyítékok, amelyeket bemutatott, a CIA-készítette fotók és dokumentumok voltak."

1980-ban és 1981-ben kapcsolatban állt a CIA-val, vallja Jimmy Nixon

amerikai állampolgár, az Arena egyik munkatársa, aki személyesen vezette be a látogatókat D'Aubuissonhoz és magánjelentéseket is kézbesített neki, amikor az guatemalai száműzetésben élt.

Bill Murphy, ugyancsak amerikai állampolgár, aki szoros kapcsolatban van D'Aubuissonnal, amiatt kesereg, milyen mostohán kezelte az Arenát az amerikai nagykövetség és az utolsó nagykövet, Robert White, a Carter-kormányzat idején. „Ezek a kutyák mindent megtettek ellenünk, amit csak tudtak" — háborog Murphy, de hozzáteszi, hogy az Arena baráti kapcsolatokat tartott fenn a követség egyik alkalmazottjával, aki „mindent előre közölt velünk, amit a junta tenni szándékozott".

Ő és D'Aubuisson többi segítői rendszeresen találkoztak az amerikai katonai szakértők csoportjához tartozó „jó barátokkal", valamint a követség katonai attaséjával. Amikor Reagan vette át az elnöki hivatalt, a salvadori biztonsági szolgálathoz fűződő kapcsolatok ismét szemmel láthatólag megerősödtek. „Felkeresett néhány követségi alkalmazott, akikkel mindig is jó kapcsolatban voltam — mesélte tavaly szeptemberben Carranza, amikor még a pénzügyi rendőrség parancsnoka volt — és megígérték, segítenek kiképezni állományunkat." Carranza kijelentette, hogy a vizsgálatokhoz és kihallgatásokhoz felszerelés is kellett neki. Az, hogy az amerikai törvények tiltják az effajta segélyt, abszolút nem jelentett akadályt.

(A nyugatnémet hetilap 1984/43. számából)

VORWÄRTS

MICHAEL STÜHRENBERG

„A nővérek Jézus Krisztusnak neveztek"

Alvaro Rene Sosa Ramos guatemalai szakszervezeti vezető nemrég izgalmas premierről gondoskodott. Az akárcsak a szomszédos Salvador, szintén a „demokratizálódás" útját járó ország történelmében ilyenre eddig nem volt példa. Guatemalában most először sikerült egy „eltűntnek" élve kikerülni a halálbrigádok markából. Sosa beszámolója a salvadori gerillaújság, a *Trenta y Dos* hasábjain jelent meg.

„Március 11-én vasárnap reggel 9 óra tájban tartóztattak le, amikor a guatemalai főváros 11. kerületében az El Roosevelt labdarúgó-stadion közelében sétáltam. Egy férfi megszólított. Közelebb léptem hozzá és megláttam, hogy fegyvert tart a kezében.

Menekülni akartam, de három parkoló gépkocsiból nyolcan ugrottak elém. Az autók ablakai foncsorozott üvegből voltak. Lefogtak, zakót húztak a fejemre, majd erőszakkal betuszkoltak az egyik gépkocsiba.

Egy házba hurcoltak, ahol órákon át hagytak várakozni. Egész idő alatt ordításokat hallottam a többi helyiségből. Megbilincseltek, és megparancsolták, vetkőzzem le. Megbilincselték a lábamat is, és fejjel lefele felakasztottak. Miközben egy balta nyelével vertek, szüntelenül azzal gyanúsítottak, hogy egy forradalmi szervezet tagja vagyok.

Kínzóim kezdettől fogva azt állították, hogy »kaibilek« (a hadsereg gerillaellenes egységének tagjai). Megígérték, hogy speciális kezelésük hatására mindent elmondok, amit tudok. Ütöttek-vertek, a bőrömön nyomták el cigarettájukat. Olykor néhány pillanatra magamra hagytak, míg be nem jött a következő pribék. Az egyik »kaibil« derékszíjával az arcomba vágott. A

csat nagyon nagy volt, az egyik csapás felrepesztette a szemöldökömet.

Amikor éppen nem ütöttek, hallhattam a többi fogoly ordítását. A kínzások közben elvesztettem időérzékemet. Valamikor levettek a kötélről és lefektettek a padlóra.

Néhány óra múlva újra felakasztottak fejjel lefelé. Bejött egy »kaibil«, és az arcomba rúgott, majd a szomszéd helyiségbe cipelt, s ott meg kellett néznem egy férfit, akit szintén fejjel lefelé akasztottak fel. Megkérdezték, ismerem-e. A kínzások teljesen eltorzították, de láttam, hogy Silvio Matricardi Salam volt. Akkor ismertem meg, amikor a Nemzeti Tanár Front elnöke és a Diana-művek szakszervezeti vezetője volt. Elborzadtam, hogy így látom, és azonnal kijelentettem, hogy nem ismerem.

Akkor újra felakasztottak fejjel lefelé, ezúttal azért, hogy elektrosokkal gyötörjenek. Hihetetlen, hogy az emberi test milyen erővel képes összerándulni és a falnak vágódni. Néha igyekeztem olyan erősen verni a fejemet a falba, hogy elveszítsem eszméletemet. Nem sikerült.

Az áramütések után a testem szinte forrt. Szomjaztam, és vizet kértem. A kínzások közben valahonnan vízcsobogást hallottam, mégsem adtak. Azt mondták, nincs ki mind a négy kerekem, csak a szél zúgását hallottam, hiszen a házban nincs víz. Hallottam, hogy a szomszéd szobákban a foglyok szintén vízért könyörögnek, de nekik sem adtak.

Az elektrosokk után újra megkérdezték, hajlandó vagyok-e beszélni, megnevezem-e a többieket.

Azon gondolkoztam, hogyan szabadulhatnék a markukból. Ezért azt mondtam, talán ha elmennénk az ötödik kerületbe, a Montufar utcába, azonosíthatnék néhány embert. Emlékeztem, hogy van ott egy követség. Kínzóimmal közöltem, hogy nem marad jártányi erőm sem, ha tovább hagynak lógni. Egyébként is a szemem annyira bedagadt az ütésektől, hogy már alig látok. Ettől kezdve abbahagyták az ütlegelést.

Március 13-án délelőtt 11 óra tájban kivittek. Mondták, mutassam meg, ha valakit felismerek az . utcán. Az autónknak foncsorozott üvegből voltak az ablakai, hogy a járókelők ne láthassák a bennlevőket. Ugyanabba a gépkocsiba ültettek, amellyel vasárnap elraboltak.

A hátsó ülésen öt ismeretlen, elöl a vezető és egy másik »kaibil« ült. Az előttünk haladó gépkocsiban a hadsereg négy-négy tagja, mögöttünk egy Volvo jött, benne öt utassal.

Déltájban a kocsi megállt egy kis forgalmú utcában, s szembe jött egy fiatalember. Amikor elhaladt a középső autó mellett, két ember szállt ki az első és kettő a hátsó autóból. A mi kocsink ajtaja villámgyorsan kinyílt. Soha, senki nem tudja meg, hogy mikor fogták el ezt a férfit, akinek a nevét sem tudom. Egyszerűen rákerült a guatemalai »eltűntek« hosszú listájára.

Majd tovább mentünk a Montufar utca irányába, ahol a belga nagykövetség székel. Az utcasarkon két fiatalasszony állt. A férfiak ismét kiszálltak a kocsikból, és útni-verni kezdték a nőket. El akarták rabolni őket. Azok kiabáltak és védekeztek.

A kocsiban ülők figyelmét lekötötte az utcai jelenet. E pillanatban kíséreltem meg a menekülést. Csuklóimon még mindig ott voltak a bilincsek, de a lábaimon már nem. Az erőteljes élni akarás és az a kívánság, hogy ha ez nem lehetséges, legalább ne lassú kínok közt kelljen meghalnom, a rám váró újabb kínzásoktól való félelem s a többi rab ordításának szörnyű emléke erőt adott az ajtó feltépéséhez és a kiugráshoz. Átfutottam a mi gépkocsink és a mögöttünk levő Volvo közti résen. A Volvóból még ketten pattantak ki, hogy segítsenek elhurcolni a nőket.

Úgy rohantam, mint még soha életemben. Tudtam, hogy a sarkamban vannak és nincs időm átmászni a követség kerítésén. Csak a kapun ugorhattam be. A túloldalt őrt álló katona csak azt láthatta, hogy valaki beugrik a diplomáciai testület kertjébe. Feléegyenesedtem és igyekeztem elérni az épület ajtaját.

A küszöbön ért az első sorozat. Az egyik golyó a vádlimba fúródott, és elestem. Amikor félig feltápászkodtam, éreztem, hogy a következő sorozat egyik lövedéke a szívem közelében a testembe fúródik, és az egyik karo-

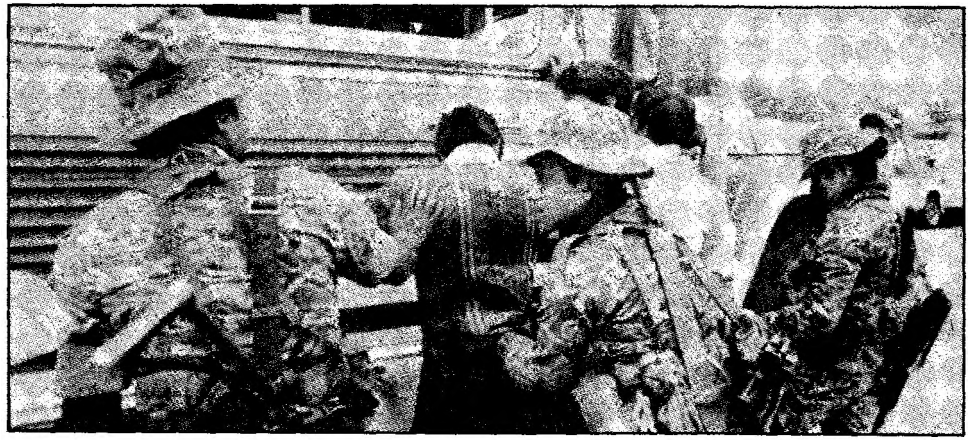

Vorwärts

mat képtelen voltam megmozdítani. A harmadik golyó átütötte a májamat, s így, súlyosan sebesülve, hatalmas erőfeszítéssel még egyszer felemelkedtem, kinyitottam az ajtót, és bent voltam. Kértem, ne szolgáltassanak ki.

A nagykövet és a személyzet hallotta a nők kiabálását és az ablakból látták, mi történik a túloldalon. Látták, amint valaki feléjük menekül, a többiek pedig a követség irányába lőnek, amelynek falába több golyó is csapódott.

A követségen vizet adtak, elsősegélyben részesítettek, majd a Bella Aurora nevű magánklinikára vittek. Végig rettegtem, hogy a biztonsági erők újra elrabolhatnak (ahogy 1980-ban a spanyol nagykövetségen rendezett vérfürdőt követően történt, amikor az egyetlen túlélő »campesinót« a kórházból rabolták el, ahol súlyos sérüléseivel kezelték), vagy a klinikán ölnek meg, ami Guatemalában ugyancsak mindennapos.

Március 13-a és március 21-e, Kanadába távozásom napja között a venezuelai és a belga nagykövetség védelme alatt álltam, a kanadai követség pedig menedékjogot kínált fel. A belga és a venezuelai nagykövet gyakran meglátogatott a klinikán. A kínzások következtében egész testem feldagadt, szemeim szinte összenőttek, nem volt egyetlen hely sem rajtam, amely ne viselte volna a kínzások nyomait.

Az ápolónők Jézus Krisztusnak neveztek. Azon a napon, amikor beszállítottak az intenzív osztályra, a látogatók beteg családtagjaikat más szobákba vitették. Feltételezték, hogy a biztonsági erők akciót hajtanak végre ellenem . . .

Azokban a pillanatokban eszembe jutott, hogy abban a házban egy másik szakszervezeti tisztségviselőt is láttam, Samuel Amancio Villatorót, az Adams-művek egykori szakszervezeti vezetőjét. Két hónapja rabolták el. Nem tudom, mit műveltek vele ezalatt.

Az után, amit magam átéltem, az egész világ előtt megesküdhetek rá, hogy a guatemalai kormány, a hadsereg és »kaibiljai« guatemalaiak ezreit hurcolják el és gyilkolják meg. Ők azok, akik évek óta családok ezreit döntik nyomorba és kétségbeesésbe városon és falun. S tudja meg mindenki azt is, hogy azok, akik — mint például a Reagan-kormányzat és Izrael — a guatemalai rezsimet támogatják, szintén felelősek a gyilkosságokért, a kínzásokért és az emberrablásokért."

Alvaro Rene Sosa Ramos beszámolójához csak annyit kell hozzáfűzni, hogy Silvio Matricardi Salamot, azt a szakszervezeti vezetőt, akit a hadsereg kínzókamrájában látott, március 14-én holtan találták az ország déli részén, Escuintla városának határában. Az ugyancsak megkínzott Samuel Amancio Villatoro szakszervezeti vezetőről továbbra sincs semmi hír.

(A nyugatnémet napilap 1984. október 6-i számából)

DER SPIEGEL

Minél több a gabona, annál nagyobb az éhínség

„Éhínség" — pontatlan, érzelmektől terhes szó. Csonttá soványodott,ráncos bőrű emberek képe jelenik meg előttünk, akik kifejezéstelen tekintettel koldulnak.

Láthattuk az éhínség áldozatait a biafrai háború idején, Kambodzsában Pol Pot rémuralmának éveiben és a Szahel-övezetet sújtó nagy szárazság idején 1968 és 1973 között. Újra érkeznek ilyen képek Afrikából, Etiópia, Mozambik és Mauritánia egyes tartományaiból.

Drámai, szánalmat ébresztő képek, mégis csak viszonylag kis, katasztrófa sújtotta területek valóságát tükrözik. A lopakodó éhínséggel, a hiányos, vagy tartósan nem kielégítő táplálkozás rémével, mely nem feltűnő, nem szúr annyira szemet, egyik ország sem képes megbirkózni.

A 350 millió afrikainak csaknem a fele a szegénység szintje alatt él, 90 millióan nem táplálkoznak kielégítően. Bár nem minden rosszul táplált felnőtt hal éhen, minden betegségnek jobban ki van szolgáltatva, s szinte semmi esélye, hogy saját munkaerejéből megéljen.

A legnagyobb csapás éppen a leggyengébbeket éri. Az ENSZ szakosított gyermekvédelmi szervezetének, az UNICEF-nek adatai szerint naponta 40 000 öt évnél fiatalabb gyermek hal meg, közülük a legkevesebben éhség miatt, hanem az okok végzetes keveredése következtében: fertőző betegségekben, hasmenésben, a nem kielégítő higiénés viszonyok és az alultápláltság következtében. Egymillió csecsemő és kisgyermek esik áldozatul évente csak Afrikában a maláriának, a vörhenynek és a kanyarónak, mert szervezetük nem képes ellenállást kifejteni.

Ma korántsem az abszolút élelmiszerhiány miatt kell éhezniük az embereknek, hanem a szegénység miatt: nem engedhetik meg maguknak, hogy egyenek. Ez a Willy Brandt vezette, Észak—Dél Bizottság jelentésének egyik központi megállapítása.

A világ élelmiszer-termelése statisztikailag ugyanis elegendő minden ember táplálására. A hetvenes években minden férfira, minden nőre és gyermekre számítva átlagosan két font (kb. 1 kiló) gabona jutott naponta. Ez több 3000 kalóriánál, amennyit egy jól táplált ember fogyaszt naponta.

A gazdag, fejlett ipari államok hatalmas mennyiségű fölösleget termelnek. Sok fejlődő országban azonban a gabonatermesztés valóban nem tart lépést a lakosság lélekszámának növekedésével.

A fejlett országok jóléte és a harmadik világban uralkodó élelmezési hiány közt szoros az összefüggés. A fejlett ipari országokban sokan és szívesen esznek húst. A tehenek és a disznók azonban nagyon ráfordításigényes fehérjetermelők. Frances Moore Lappé, amerikai táplálkozástudós például kiszámította, hogy egy marhának hét font nagyértékű takarmányt kell felfalnia egy font ehető hús „előállításához".

Így a világ gabonatermésének jelenleg kereken 40 százalékát az állatok takarmányozására fordítják. A nyugatnémet gabonatermés 60 százalékából lesz állati takarmány. Az NSZK takarmányimportjának majd a fele a harmadik világ országaiból érkezik, onnan, ahol a lakosság egy része alultáplált: szója Brazíliából, manióka Dél-Kelet Ázsiából, földimogyoró a Szahel-övezetből.

Csak azért, mert annyira szeretik a húst, az európaiak és az észak-amerikaiak fejenként közvetve háromnegyed tonna gabonát használnak föl évente. A fejlődő országokban élők ennek csak egyötödét fogyasztják, azt is főképpen gabona, borsó és rizs formájában.

Mi sem egyszerűbb tehát, mint a világ gazdag vidékeinek élelmiszer-fölöslegét átirányítani az éhínség sújtotta területekre. 1982-ben csupán az

NSZK 565,6 millió márka értékben juttatott főképpen búzát és tejport a túlzsúfolt raktáraiból. A Közös Piac fejlesztési alapjából tavaly 558 millió ecu segélyt folyósítottak. Az Egyesült Államok az általa nyújtott fejlesztési segélyek 40 százalékát adta élelmiszerek formájában.

Ám minél több hatalmas szállítógép repül Afrikába megrakva élelmiszerrel, minél több gabonaszállító hajó indul útnak az afrikai kikötők felé, annál nagyobbnak tűnik az éhínség a fekete kontinensen.

Az éhségnek és az alultápláltságnak Afrikában sok oka van.

— A legtöbb afrikai ország a gyarmatosítóktól exportorientált mezőgazdaságot örökölt. Kávét, kakaót, földimogyorót és gyapotot olyan országok is exportálnak, amelyek képtelenek az önellátásra. 1968 és 1973 között, a hatalmas szárazság esztendeiben az éhség sújtotta Maliban szupertermést arattak: jelentősen növekedett az exportcélú rizstermelés, a földimogyoró termés 70, a gyapottermés 400 százalékkal múlta felül a megelőző éveket.

— A függetlenség kivívása után az afrikai országok elhanyagolták saját mezőgazdaságukat. A nyugati mintájú iparosítás lebegett a szemük előtt. Az egy főre jutó élelmiszer-termelés szinte észrevétlenül 10—20 százalékkal csökkent.

— A Szahel-övezetben és az Afrika déli területein uralkodó mostani szárazság rontotta a hozamokat, és így a gazdálkodás és az ellátás hiányosságai tovább fokozódtak, de az okok közt szerepel az ökológiai rendszer ember okozta lassú összeomlása, például a Szahel-övezetben: az ember a túllegeltetéssel, a fák irtásával és a termőtalaj kizsigerelésével maga növeli a sivatagot.

— 1983-ban minden afrikaira 19 dollár fejlesztési segély jutott. A presztízstervek, a nagy objektumok, például duzzasztógátak, utak és kikötők építése azonban nem segít megoldani a lakosság gondjait.

Afrikában viharos ütemben gyarapodik a lakosság; 3 százalékos növekedési ráta mellett 24 év leforgása alatt megkétszereződik. Ez pedig azt jelenti, hogy ezeknek az egyébként is szegény országoknak ez alatt az idő alatt nemcsak a megtermelt élelmiszer mennyiségét kellene megkétszerezniük, hanem gondoskodniuk kellene tiszta ivóvízről, lakásokról, és meg kellene duplázniuk a munkaalkalmak számát is, ez pedig még a gazdagabb országokban is lehetetlen.

Az európai és amerikai élelmiszersegély, amelyre a katasztrófa sújtotta területek lakóinak nélkülözhetetlenül szükségük van, hosszabb távon méreg. Függővé teszi Afrikát az adományozóktól politikailag és gazdaságilag, és szétzilálja a belföldi mezőgazdaság árviszonyait: a parasztok nem konkurrálhatnak az ajándék gabonával.

S eközben Afrika potenciális agrárióriás. Lakóinak még ma is négyötöde paraszt vagy pásztor. A hagyományos törzsi gazdálkodásnak köszönhetően a föld megoszlása igazságosabb, kiegyenlítettebb, mint mondjuk Dél-Amerikában, ahol a spanyoloktól örökölt latifundiumok gátolják a fejlődést.

Amikor a hatvanas évek elején Franciaország és Nagy-Britannia gyarmatai függetlenné váltak, a fiatal államok még képesek voltak az önellátásra. Olyan államok mint Nigéria, Elefántcsontpart és Kenya fölösleget is termeltek, pálmaolajat, ananászt, kókuszt és földimogyorót exportáltak.

Ám az afrikai államfők, akár kapitalista, akár szocialista utat választottak, a mezőgazdaságot őseiktől rájuk maradt csökevénynek vélték, amely legfeljebb arra való, hogy megadóztatása révén nyugati mintájú mértéktelen iparosításba kezdjenek. A következmény: a földek parlagon maradtak, a fiatalok a városba költöztek, hogy legalább a nyomornegyedek lakóiként részesülhessenek a modern élet áldásaiban.

1968 és 1973 között, a nagy szárazság idején csupán a Szahel-övezetbe 10 milliárd dollár értékű segély áramlott, tehát körülbelül 40 dollár egy főre számítva egy évben. A segély azonban nem sokat ér. A CILSS (a szahel-övezeti szárazság leküzdésére alakult nemzetek közötti bizottság) mint a szaheli segélyeket koordináló szervezet nemrég mérleget készített, amelynek eredménye lesújtó.

A segélynek mindösszesen 8 százalékát fordították a hagyományos ha-

szonnövények, mint a borsó vagy a jamgyökér termesztésének támogatására, az állattenyésztés szabályozására, amely a Szahel-övezet északi részén élő nomádok megélhetését biztosíthatja, és az ökológiai egyensúly helyreállítására, azaz az erdőirtás megakadályozására, tehát arra a három legfontosabb tényezőre, amelytől a Szahel-övezet megmentése függ.

Élelmiszersegély ezzel szemben tömegesen érkezett, s tíz évvel ezelőtt, a legutóbbi szárazság csúcspontján, amikor 100 ezer ember halt éhen, ezekre az élelmiszer-szállító konvojokra irtózatosan nagy szükség volt. Azóta azonban Afrika úgy csüng az élelmiszersegélyen, mint a beteg, aki már sosem szabadul meg az infúziótól.

1983-ban Afrika 4,3 millió tonna gabonát kapott ajándékba, ez a világ összes élelmiszer-szállítmányainak a fele. Edouard Saouma, a FAO főigazgatója szerint idén a gabonahiánytól leginkább sújtott 24 afrikai országnak legalább 5,3 millió tonna élelmiszersegélyre lesz szüksége.

Ez azonban csak a kezdet. A FAO egyik tanulmánya az 1990-es igényt világméretekben 26 millió tonnára becsüli. Saouma elképzelhetőnek tartja az ezredfordulóra a 40 millió tonnás élelmiszersegélyt is, amelynek túlnyomó része természetesen akkor is Afrikába kerül majd.

(A nyugatnémet hetilap 1984/29. számából)

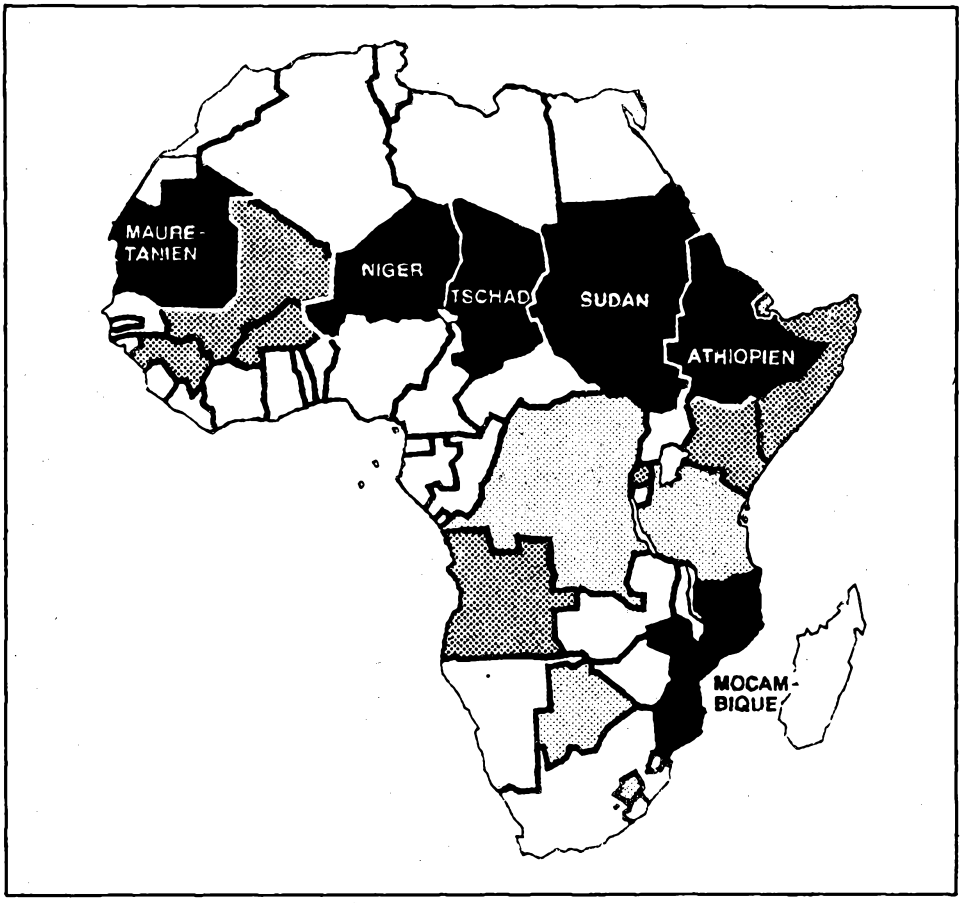

Die Zeit

Az éhező Afrika
A fekete színnel jelzett országokat (Szahel-övezet és Mozambik) katasztrofális éhínség sújtja. A sötét raszterrel jelzett országok sürgős segítségre szorulnak az éhínség leküzdésére, a világos raszteres területek a közeljövőben hiányt fognak szenvedni az alapvető élelmiszerekben

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR

NOVEMBER

1. Az **USA** kormánya úgy határozott, hogy 1,2 milliárd dollár térítésmentes gazdasági segélyt nyújt Izraelnek.

A **hondurasi** kormány megdöntésére irányuló összeesküvést leplezték le az Egyesült Államokban — jelentette be a Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI). A hondurasi kormány az összeesküvésben részt vevő két volt magas rangú hondurasi tiszt kiadatását kéri.

Szíria hozzájárulását adta az ENSZ égisze alatt folytatandó libanoni—izraeli katonai megbeszélésekhez, amelyek célja egy olyan megállapodás, amely elősegíti az izraeli csapatok kivonását Libanonból — közölte Haddam szíriai alelnök Bejrútban folytatott tárgyalásait követően. A felek közös tárgyalási stratégiában is megegyeztek.

A **Kínai Népköztársaság** és az **Egyesült Arab Emírségek** nagykövetei szinten felvették egymással a diplomáciai kapcsolatot.

A **nyugatnémet** „Bergrohr" vállalat 300 millió márka értékű megrendelést kapott a Szovjetuniótól, nagy átmérőjű csövek szállítására.

2. A **lengyel** hatóságok Popieluszko pap meggyilkolásának ügyével kapcsolatban a belügyi szervek újabb két munkatársát, egy ezredest és egy alezredest, előzetes letartóztatásba helyeztek. A belügyminiszter felfüggesztette beosztásából Zenon Platek vezérőrnagyot, a BM csoportfőnökét, mivel mulasztásokat követett el beosztottai ellenőrzésében.

A **kínai** sajtó beszámolt arról, hogy Teng Hsziao-ping — aki gyakorlatilag a hadsereg főparancsnoka — a katonai vezetőkkel folytatott megbeszélésen felszólította a hadsereget, hogy támogassa a kínai gazdaság átfogó reformját azzal is, hogy bizonyos eszközeit (pl. hadikikötők, katonai repülőgépek) a népgazdaság rendelkezésére bocsátja.

A **Kínai Népköztársaság** mintegy 400 millió tonnás idei gabonatermelése, 3,3 százalékkal múlta felül a tavalyi rekordtermést — jelentette az AP amerikai hírügynökség. A *Zsenmin Zsipao* figyelmeztette a helyi hatóságokat, nehogy megtagadják a felkínált mennyiségek felvásárlását. Megfigyelők szerint a jó termés főként annak köszönhető, hogy 1978. óta 40 százalékkal emelték a felvásárlási árakat, bátorítják a háztáji gazdaságokat, továbbá, hogy elmaradtak az árvizek, tájfunok. Kína novemberig csak felerészben tett eleget az USA-val kötött gabonaegyezménye ez évi importelőírásainak.

A **Szovjetunió** és **Kuba** képviselői 15 évre szóló gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési megállapodást írtak alá Havannában. A megállapodás központi feladatnak tekinti a lassan megtérülő kubai beruházások növelését, és biztos piacot kínál Kuba három legfontosabb exporttermékének: a cukornak, a citrusféléknek és a nikkelnek. A programban szerepel Kuba energetikai hálózatának bővítése, valamint hagyományos és nukleáris erőművek építése is.

A **Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége** az illető kérésére visszaadta a szovjet állampolgárságot Szvetlana I. Allilujevának, Sztálin lányának; megadta továbbá az állampolgárságot leányának, Olgának.

Az **amerikai** Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) igazgatója, William Casey védelmébe vette azt az intézménye által kiadott kézikönyvet, amely politikai gyilkosságokra, polgári személyek meggyilkolására szólítja fel a nicaraguai ellenforradalmárokat, a contrákat. Szerinte a kézikönyv „a totalitárius rendszer megbuktatását" kívánja elősegíteni.

A **mozambiki** ellenforradalmi szervezet, a Renamo képviselője Lisszabonban közölte nyugati tudósítókkal, hogy a szervezet nem hajlandó tovább tárgyalni a maputói kormányzattal egy esetleges tűzszünetről, indokolása szerint azért, mert

a Frelimo-párt csak Pretoria közvetítésével hajlandó tárgyalni a Renamóval.

Nepálban letartóztatták az ellenzéki Nemzeti Kongresszus Párt mintegy ötven tagját, köztük több vezetőjét, akik politikai gyűlést tartottak. Nepálban hivatalosan nem működhetnek politikai pártok.

3. A **libanoni** hadsereg incidens nélkül ellenőrzése alá vonta az ország mintegy másfél tucat illegális magánkikötőjét, köztük a bejrúti kikötő 5. dokkját, amelyet eddig a falangista milícia működtetett, évi hárommilliárd fontnyi vámbevételtől és illetéktől fosztva meg az államkasszát.

A **nyugatnémet** kancellár, Helmuth Kohl üzenetben biztosította a megalakulásának 10. évfordulóját ünneplő görög Új Demokrácia Pártját, hogy annak hatalomra kerülése esetén számíthat a nyugatnémet CDU teljes támogatására. A Pánhellén Szocialista Mozgalom (PASZOK), a görög kormánypárt, az ország belügyeibe való durva beavatkozásnak minősítette Kohl üzenetét.

4. **Nicaraguában** általános választásokat tartottak, a részvételi arány meghaladta a 75%-ot. A Sandinista Nemzeti Felszabadítási **Front** (FSLN) az 1 098 953 érvényes szavazat 66,97%-ával 61 képviselői helyhez jutott. A Nicaraguai Demokratikus Konzervatív Párt (PCDN) 14, a Független Liberális Párt (PLI) 9, a Kereszténységszociális Néppárt 6, a Nicaraguai Kommunista Párt (PCN), valamint a Szocialista és a Népi Akciómozgalom 2—2 mandátumot szerzett. Az ország elnökévé az FSLN jelöltjét, Daniel Ortegát, alelnökévé Sergio Ramirez Mercadót választották.

A **Koreai Munkapárt KB** főtitkára, a KNDK elnöke, Kim Ir Szen kínai delegátusok előtt kifejtette, hogy a KNDK-nak és Dél-Koreának megnemtámadási megállapodást kellene kötnie; ha ez nem kivitelezhető, a megnemtámadási dokumentumnak az USA lehet részese, mivel a dél-koreai hadsereget ő ellenőrzi — jelentette a kínai *Zsenmin Zsipao*.

5. **Chilében** testületileg lemondott a kormány, hogy lehetőséget adjon Pinochet tábornok-elnöknek, „hogy a jelenlegi súlyos helyzetben belátása szerint cselekedjék". Az újjáalakított kormányban mindössze két változás történt. November 6-án Pinochet elnök ostromállapotot hirdetett ki az ország egész területére. Az ezt követő hetekben a rendszerellenes tiltakozások elfojtásának céljával tömeges letartóztatásokra került sor.

A **Brit Országos Szénhivatal** (NCB) jelentése szerint folytatódik a nyolc hónapja sztrájkoló bányászok „visszaszivárgása" az elhagyott munkahelyekre. Az NCB szerint a szervezett bányászok mintegy 30 százaléka dolgozik.

Az **NDK**-ban folytatott kétnapos tárgyalást Fred Sinowatz osztrák kancellár Erich Honeckerrel, a NSZEP KB főtitkárával, az NDK államfőjével. A látogatás egyik kiemelkedő eseményeként Eisenstadtban Sinowatz felavatta a linzi VOEST-Alpine Rt. közreműködésével épített konverter-acélművet.

Varsóban folytatott tárgyalásokat november 5—6-án Malcolm Rifkind brit külügyi államminiszter, aki szerint a jövőben javulni fognak a brit—lengyel kapcsolatok. Személyében 1981 vége óta először látogatott brit miniszter Lengyelországba.

6. A **nicaraguai** posta és távközlési miniszter, Enrique Schmidt életét vesztette az országba behatolt ellenforradalmárokkal való egyik összecsapásban Managuától 50 kilométerre.

Stockholmban megnyílt az európai bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel, valamint a leszereléssel foglalkozó konferencia negyedik fordulója, amely jelenleg az egyetlen fórum, ahol a Szovjetunió és az USA tárgyalásokat folytat a fegyverzetellenőrzéssel összefüggő témákról.

A **Kolumbiai KP** november 6—11. között tartotta meg Bogotában XIV. kongresszusát, amelyen ismét Gilberto Vieriát választották a párt főtitkárává.

Varsóban ülést tartott a LEMP PB. Célszerűnek találta, hogy a PB első titkára, Wojciech Jaruzelski személyesen vegye át a belügyminisztériumi pártmunka ellenőrzését.

A **Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége** megfosztotta katonai rangjától Nyikolaj Scsokolov

hadseregtábornokot, rangjának lejáratása, szolgálati beosztásával való visszaélés miatt.

7. Az **Egyesült Államok** elnökévé választották újabb négy évre, elsöprő fölénnyel a hatalmon levő elnököt, Ronald Reagant. Reagan 525, míg a demokrata jelölt, Walter Mondale 13 elektori szavazatot kapott (ez a választók 59, illetve 41 százalékát jelenti). A szavazásra jogosultaknak csupán 52 százaléka adta le voksát.

Nicaraguában kirakódott egy szovjet teherhajó, amely az amerikai kormány vádaskodása szerint MIG—21 típusú szovjet harci repülőgépeket szállított. A nicaraguai kormány cáfolta az amerikai értesüléseket, és „a közvetlen amerikai támadás veszélye" miatt rendkívüli állapotot hirdetett ki az országban. Mind a Fehér Ház, mind az amerikai külügyminisztérium képviselői november 9-én elismerték, hogy semmiféle bizonyíték nincs arra nézve, hogy a szovjet hajó repülőgépeket szállított volna.

Lengyelországba érkezett négynapos hivatalos látogatásra a nyugatnémet parlament szociáldemokrata frakciójának küldöttsége elnökének, Hans-Jochen Vogelnek a vezetésével. Vogel megbeszéléseket folytatott Mieczyslaw Rakowski lengyel miniszterelnök-helyettessel, és fogadta őt Wojciech Jaruzelski, a LEMP KB első titkára, lengyel miniszterelnök is.

8. **Libanon** és **Izrael** katonai képviselői között megbeszélések kezdődtek Nakurában, a libanoni ENSZ békefenntartó erők főhadiszállásán. November 10-én Libanon felfüggesztette a tárgyalásokat válaszul arra, hogy az izraeli hatóságok letartóztatták az Amal-szervezet több tagját, s ötöt közülük továbbra is fogva tartanak, köztük Mahmud Fakihot, az Amal dél-libanoni szervezeteinek vezetőjét.

Az **iráni** IRNA hírügynökség közölte, hogy november 12-én bíróság elé állítják a betiltott Iráni Néppárt (Tudeh) Központi Bizottságának több tagját, de neveket nem közölt. A párt KB első titkára, Nureddin Kianuri 1983. február óta van letartóztatásban.

Az **NDK**-ba érkezett ötnapos hivatalos baráti látogatásra Ali Naszszer Mohammed, a Jemeni NDK állam- és kormányfője, majd ezt követően Lengyelországban folytatott tárgyalásokat.

9. A **csehszlovák** hírügynökség, a CTK közölte, hogy október 30-án a csehszlovák határőrség üldözőbe vett egy határsértőt az osztrák határ közelében, kénytelenek voltak tüzet nyitni rá. A határsértőnek — feltehetőleg Frantisek Faktor visszaeső bűnözőnek — sebesülten sikerült átjutnia a határon, holttestét osztrák területen találták meg az osztrák hatóságok. A csehszlovák külügyminisztérium november 9-én erélyesen visszautasította az osztrák fél állítását, amely szerint a csehszlovák határőrök behatoltak osztrák területre. November 13-án a heves osztrák sajtókampány miatt visszarendelték államáshelyéről Csehszlovákia ausztriai nagykövetét.

A **Dél-afrikai Köztársaságban** a két napja kiújult rendszerellenes tüntetések nyomán a hatóságok több személyt letartóztattak, köztük Chris Ndlaminit, a Dél-afrikai Szakszervezeti Kongresszus elnökét.

A **kínai** államfő, Li Hszien-nien dél-európai körútra indult, melynek során Spanyolországot, Portugáliát és Máltát kereste fel.

II. János Pál pápa magánkihallgatáson fogadta Lékai László bíborost, esztergomi érseket, a Magyar Római Katolikus Püspöki Kar elnökét.

Magyarországra érkezett egynapos látogatásra Wojciech Jaruzelski, a LEMP KB első titkára, lengyel miniszterelnök, és megbeszéléseket folytatott Kádár Jánossal, az MSZMP KB első titkárával, Lázár György miniszterelnökkel és más magyar vezetőkkel.

10. A **francia** külügyminisztérium bejelentette, hogy befejeződött a francia és a líbiai erők kivonása Csádból.

A **vietnami** legfelsőbb népi bíróság halálra ítélte Nguyen Huu Giuoct, Dong Nai tartomány volt rendőrfőkapitányát, aki hivatali hatalmával visszaélve több száz embert szöktetett külföldre, sápot szedett a futni hagyott csempészektől, sikkasztott a rendőrség arany- és pénzkészletéből. Bírálóit — köztük a tartományi székváros pártbizottságának titkárát — törvénytelenül börtönbe vetette. A bűnbanda egy

másik tagját is halálra, a többieket pedig háromtól 15 évig terjedő szabadságvesztésre ítélte a bíróság.

New Yorkban életfogytiglani börtönre ítélték a Kuba-ellenes Omega—7 nevű terrorista csoport vezetőjét.

A **lengyel** újságárusoknál megjelent a *Zwiazkowiec* című szakszervezeti hetilap első száma.

11. A **PFSZ VB** elnöke, Jasszer Arafat Tuniszban megerősítette azokat a híreket, hogy november 22-re Ammanba összehívták a Palesztin Nemzeti Tanács (PNT) 17. ülésszakát. A PNT Damaszkuszban élő elnöke, Haled el-Fahum november 12-én elutasította, hogy a felkérésnek eleget téve hivatalosan összehívja a legfelsőbb palesztin fórumot, s indítványozta, hogy halasszák későbbre a tanácskozást. A tanácskozás összehívása a PNT elnökének a tiszte, de a 384 tagú parlament 100 tagjának egységes fellépése is elegendő az ülésszak összehívásának hivatalos bejelentéséhez, ekkor a PFSZ VB hívhatja össze a tanácskozást.

Az **angolai** államfő, José Eduardo dos Santos közölte, hogy kormánya — a kubai kormánnyal egyetértésben — hajlandó megkezdeni az Angolában állomásozó kubai csapatok fokozatos kivonását, ha ENSZ-békefenntartó erők érkeznek Namíbiába, és 1500 főnyi gyalogságra csökkentik az ott állomásozó dél-afrikai katonai erők létszámát, valamint ha sikerül a térség békéjét és stabilitását biztosító megállapodást kötni az Egyesült Államokkal.

India elállt attól a kérésétől, hogy 2 milliárd dolláros kölcsönt vegyen fel az Ázsiai Fejlesztési Banktól. (ADB).

A **NATO** katonai tervező bizottsága elfogadta Bernard Rogers tábornoknak, a NATO európai főparancsnokának új harcászati-hadműveleti tervét, amelynek lényege, hogy megsemmisítsék a feltételezett ellenség második arcvonalát, a tartalékegységeket, és elvágják az utánpótlási vonalakat. Az úgynevezett „szárazföldi—légi csataterv" keretében a NATO hagyományos robbanótöltetekkel felszerelt, nagy pontosságú manőverező robotrepülőgépek, harcászati-hadműveleti rakéták hadrendbe állítására készül, amelyekkel nagy távolságról, de atomcsapás nélkül megsemmisíthetnek katonai létesítményeket. Mindez a TASZSZ kommentárja szerint nem zárja ki atomfegyver alkalmazását.

Moszkvában tett kétnapos munkalátogatást Lázár György magyar miniszterelnök. Kíséretében volt Faluvégi Lajos, az Országos Tervhivatal elnöke és Marjai József — mindketten a Minisztertanács elnökhelyettesei, valamint Veress Péter külkereskedelmi miniszter. A legfelső szintű tárgyalásokon jóváhagyták az 1986—1990. évi népgazdasági tervek koordinációjának eddigi eredményeit, nagy figyelmet fordítottak a feldolgozóipari ágazatokban folyó szakosítás és együttműködés területén új egyezmények előkészítésére, és megbízták a két ország illetékes szerveit, hogy dolgozzák ki a kétoldalú műszaki-tudományos együttműködés 2000-ig szóló fejlesztési programját.

12. Az **etiópiai** fővárosban megnyílt az Afrikai Egység Szervezetének (AESZ) 20. csúcsértekezlete. Marokkó bejelentette, hogy kilép a szervezetből, Zaire pedig felfüggesztette tagságát; mindkét állam azért, mert a csúcsértekezleten — első ízben — részt vett a Szaharai Arab Demokratikus Köztársaság küldöttsége is. A küldöttek Julius Nyerere tanzániai elnököt választották az AESZ soros elnökévé. A november 15-én zárult konferencia nyilatkozatot fogadott el „Afrika súlyos helyzetéről" címmel, míg egy másik nyilatkozat a dél-afrikai fajgyűlölő rendszer elleni küzdelemmel foglalkozik.

Brazília fővárosában tartotta meg éves konferenciáját az Amerikai Államok Szervezete (OAS) november 12—18. között. A konferencia nagy figyelmet szentelt a közép-amerikai térségben kialakult feszültségnek, valamint Latin-Amerika egyre aggasztóbb eladósodásának.

Az **indiai** miniszterelnököt, Radzsiv Gandhit megválasztották a kormányzó Indiai Nemzeti Kongresszus (I) Párt elnökévé.

Egy **francia** házgyár tulajdonosa fiaival, a tervezett élbocsátások miatt tiltakozó török vendégmunkások közé lőtt. Egyikük, Ozgun Kemal, CGT-aktivista, a helyszínen meghalt, három társuk megsebesült. A rendőrség a tulajdonost, három

fiát és két alkalmazottját letartóztatta.

Az **amerikai** „Discovery" űrrepülőgép személyzetének sikerült egy működésképtelen távközlési műholdat befogni, és elhelyezni az űrrepülőgép rakterében.

A **kínai** államelnök, Li Hszien-nien négynapos hivatalos látogatásra Madridba érkezett. Ezután a kínai küldöttség Portugáliát, majd Máltát kereste fel.

Az **NDK** és a **nyugatnémet** „Volkswagen" cég képviselői aláírták a már februárban körvonalazott motorgyártási megállapodást, amelynek értelmében a „Volkswagen" komplett üzemet szállít az NDK-nak, mintegy 600 millió nyugatnémet márka értékben. Ennek fejében az NDK évi 100 ezer személykocsimotort szállít az NSZK-nak.

A **magyar** államfő, Losonczi Pál küldöttség élén háromhetes délkelet-ázsiai körútra indult, melynek során Indonéziában, Vietnamban, Kambodzsában és Laoszban folytatott megbeszéléseket. A körút során többek között magyar—vietnami barátsági és együttműködési szerződést írt alá, és számos más gazdasági megállapodás is született.

13. **Nagy-Britanniában** — főként Nyugat-Yorkshire-ban és Dél-Walesben — heves összetűzések voltak a bányász sztrájkolók és a sztrájktörőket védelmező rohamrendőrök között. Az összecsapásokat letartóztatások követték. A brit szénhivatal 1300—1500 font „karácsonyi jutalmat" kínál a sztrájkolóknak, ha november 19-ig visszatérnek munkahelyeikre.

Kínában bejelentették, hogy közvetlen légi összeköttetés létesült Peking és a dél-koreai főváros, Szöul között: november 11-én a svájci légitársaság egy charter-gépe tette meg az utat.

A **lengyel** kormány szóvivője, Jerzy Urban elítélte, hogy ellenzéki személyek „az emberi jogok védelmében" „független állampolgári bizottságokat" próbálnak létrehozni a hatóságok ellenőrzésére. A kormány nem fogja tűrni, hogy a volt KOR, KPN és a Szolidaritás szélsőségesei a múlt hónapi emberrablási tragédia ürügyén ismét létrehozzák szocialistaellenes struktúráikat — mondotta.

14. **Bukarestben** Nicolae Ceausescu, az RKP főtitkára a Román Szocialista Köztársaság elnöke fogadta az ott tartózkodó Borisz Ponomarjovot, az SZKP KB póttagját, a KB titkárát. Ceausescu és Ponomarjov elégedetten nyugtázta, hogy a két fél az SZKP és az RKP közötti együttműködés fejlesztésére törekszik.

Olaszország Kommunista Pártja központi lapjának, a *L'Unitá*-nak nyomdászai egynapos sztrájkot tartottak, majd november 17-én is sztrájkoltak a lap tervezett — elbocsátásokkal járó — strukturális átalakítása miatt. Macaluso szenátor, a lap főszerkesztője, vezércikkben fejtette ki azt a hivatalos pártvéleményt, hogy adott körülmények között nem lehetséges másként segíteni a lap súlyos anyagi helyzetén.

15. A **francia** elnök, François Mitterrand Kréta szigetén találkozott Kadhafi líbiai államfővel és a vendéglátó Papandreu görög miniszterelnökkel. A találkozó témája a csádi helyzet volt. A francia elnök szerint még két líbiai zászlóalj Csádban tartózkodik, de ezeket is rövidesen kivonják.

A **libanoni—izraeli** katonai megbeszéléseket felújították. Ezen a libanoni fél közölte, hogy 8—10 milliárd dolláros izraeli kártérítésre tart igényt. Az izraeli fél hangoztatta, hogy nem tart igényt libanoni területre, de csapatai kivonásának feltétele a dél-libanoni Lahad-milícia tevékenysége.

A **Koreai NDK** és a **Koreai Köztársaság** határán levő Panmindzsonban a két ország képviselői megtartották a tervezett gazdasági megbeszéléssorozat első fordulóját. A felek nézetei a koncepcionális különbségek ellenére több ponton fedték egymást.

A **Kínai Népköztársaság** csatlakozott ahhoz a konvencióhoz, amely megtiltja biológiai fegyverek alkalmazását.

16. A **kínai** miniszterelnök, Csao Cejang és a honvédelmi miniszter, Csang Aj-ping Pekingben fogadta Alexander Haig tábornokot, volt amerikai hadügyminisztert, aki a szállító amerikai cég képviseletében jelen volt a kínaiak által vásárolt

24 helikopter első szállítmányának átadásán.

Grönlandot a sziget parlamentje atomfegyvermentes övezetté nyilvánította.

17. **Kínába** érkezett nyolcnapos hivatalos látogatásra Kaare Willoch norvég miniszterelnök. A kínai vezetőkkel folytatott tárgyalásain elsősorban a két ország közötti gazdasági, ezen belül is az olajipari együttműködésről volt szó.

A **lengyel** főügyészség tájékoztatása szerint az elmúlt napokban Varsóban, Krakkóban és Wroclawban az emberi jogok védelmének ürügyén illegális szervezetek létrehozását célzó, a törvényes rend megzavarására irányuló akciók voltak. Az érintett személyeket figyelmeztették büntetőjogi felelősségükre.

18. A **chilei** katonai kormány politikáját bíráló pásztorlevelet adott ki Juan Francisco Fresno santiagói érsek. Erre a katonai rendszer fennállása óta nem volt példa.

A **francia** jobboldali ellenzék legnagyobb pártja, az RPR ismét Jacques Chiracot választotta meg elnökévé grenoble-i kongresszusán.

19. **Bukarestben** november 19—22. között tartotta meg XIII. kongresszusát a Román Kommunista Párt. Nicolae Ceauşescu főtitkár beszámolójában a nemzetközi kérdésekről szólva indítványozta, hogy a kongresszus elvben hagyja jóvá a Varsói Szerződés meghosszabbítását, annak 1985-ös lejárta után. A PVB főtitkárává ismét Nicolae Ceauşescut választották meg, Elena Ceauşescu ismét a PVB tagja, fiuk, Nicu Ceauşescu a PVB póttagja lett. A kongresszus elfogadta a gazdaságfejlesztés irányainak 1990-ig, valamint 2000-ig szóló tervét. A következő ötéves terv évi 7,6—8,3 százalékos nemzeti jövedelemnövekedést irányoz elő a fogyasztás-felhalmozás 70:30 százalékos arányának meghagyásával. A termékek 95 százalékának a tervidőszak végére el kell érnie a világszínvonalat.

Magyarországon folytatott megbeszéléseket november 19—20-án Wilfried Martens belga miniszterelnök, kíséretében Leo Tindelmans külügyminiszterrel. A belga kormányfőt fogadta Kádár János, az MSZMP KB első titkára is.

20. **Szaúd-Arábia** 28 millió dollárt adományozott a PFSZ és az izraeli megszállás alatt élő palesztinok részére — jelentette a szaúdi hírügynökség.

Izraelben hat év börtönre ítélték a „Terrorral a terror ellen" nevű izraeli szélsőséges szervezet három tagját, akiket azzal vádoltak, hogy bombatámadásokat hajtottak végre keresztény és muzulmán vallási objektumok ellen.

Egy **spanyol** illegális „antiterrorista" szervezet megölte Santiago Brouardot, az ETA-hoz közel álló Harri Batasuna párt egyik vezetőjét. A következő napon az ETA terroristái válaszul igen súlyosan megsebesítették Madridban Luis Roson nyugalmazott tábornokot.

A **Koreai NDK**-ban tartózkodó szovjet külügyminiszter-helyettest, Mihail Kapicát fogadta Kim Ir Szen, a Koreai Munkapárt KB főtitkára, a KNDK elnöke. Kapica kormányküldöttség élén a két ország közötti határvonalról kötendő szerződésről tárgyal Phenjanban.

21. A **nyugatnémet** külügyminiszter, Hans-Dietrich Genscher négy órával tervezett indulása előtt lemondta lengyelországi látogatását. A lépést azzal indokolta, hogy a jobboldali *Die Welt* tudósítójának a lengyel hatóságok nem adták meg a beutazási engedélyt, továbbá lengyel részről nem értettek egyet azzal, hogy Genscher megkoszorúzza Popieluszka lelkész és egy volt német katona sírját.

A **Szovjetunióba** érkezett ötnapos látogatásra Neil Kinnoch, a brit Munkáspárt vezére, akit november 26-án fogadott Konsztantyin Csernyenko, az SZKP KB főtitkára, államfő is, aki kijelentette, a Szovjetunió kész arra, hogy annyit semmisítsen meg európai közepes hatótávolságú rakétáiból, amennyivel Nagy-Britannia csökkenti ilyen típusú rakétáinak számát.

A **Szovjetunió** honvédelmi miniszterének első helyettese, Szokolov marsall Moszkvában fogadta a hivatalos látogatásra érkezett Abu Bark Junis Dzsabirt, a líbiai fegyveres erők főparancsnokát, aki november 22-én találkozott Tyihonov kormányfővel is.

Bolíviában lemondott a kormány két kommunista minisztere, de a Bolíviai KP továbbra is részt vesz a kormány „választási frontjában".

Budapesten megkezdődött az 1985-ben tartandó Európai Kulturális Fórumot előkészítő szakértői tanácskozás.

22. A **Szovjetunió** és az **Egyesült Államok** megállapodott új tárgyalások megkezdéséről annak érdekében, hogy kölcsönösen elfogadható megállapodást érjenek el a nukleáris és űrfegyverzetek teljes kérdéskörében. E tárgyalások tárgyának és céljának közös meghatározására a két külügyminiszter 1985. január 7—8-án találkozót tart Genfben. Szovjet részről hangsúlyozzák, hogy nem a korábbi tárgyalások felújításáról van szó.

A **jordániai** fővárosban tartotta meg november 22. és 29. között XVII. ülésszakát a palesztin parlament: a Palesztinai Nemzeti Tanács. A testület elnöke, Haled Fahum bojkottálta az ülést, és távol maradt nyolc társszervezet, köztük a Demokratikus Front Palesztina Felszabadításáért, a Palesztinai Felszabadítási Front és a Népi Front Palesztina Felszabadításáért. Az eredetileg 384 tagból álló parlament jelenlegi létszámát 374-ben határozták meg, mivel a négy évvel ezelőtti ülés óta több képviselő meghalt. A mandátumvizsgáló bizottság 257 szavazatot fogadott el érvényesnek, amely nyolccal több a határozatképességhez szükséges kétharmadnál. Haled el-Fahumot leváltották tisztségéből, helyére Abdul Hamid el-Szajed sejket választották meg. A korábbi elnök nyilatkozatban vonta kétségbe a tanácsülés törvényes voltát. A tanácsülés kizárta tagjai közül az Arafat vezetésével szembefordult „Népi Front Palesztina Felszabadításáért — Főparancsnokság" nevű szervezet vezetőit. Az új VB elnöke ismét Jasszer Arafat lett, a VB-ben három helyet fenntartottak a Demokratikus Szövetség képviselőinek (Népi Front Palesztina Felszabadításáért, Demokratikus Front Palesztina Felszabadításáért, Palesztinai Felszabadítási Front, Palesztinai KP). A parlament úgy határozott, együttműködik Jordániával egy hatékony politikai tervezet kidolgozásában.

23. A **KNDK** és **Dél-Korea** határán levő Panmindzsonban egy szovjet állampolgár átlépte a demarkációs vonalat, s a déli fél fegyverét használta a határátlépőt figyelmeztetni kívánó KNDK-őrrel szemben. Az összetűzésben három észak-koreai és egy amerikai katona életét vesztette. Az amerikai fél szerint a szovjet állampolgár disszidált.

24. A **Lengyelországi** Bytomban kétnapos országos szakszervezeti találkozó kezdődött, amelyen megalakították a szakszervezetek Országos Egyeztető Testületét, amely a több mint 120 országos ágazati szakszervezet képviseletét látja el, de utasítást nem adhat nekik. A testület megkezdi az első kongresszus előkészítését.

A **Szovjetunióba** érkezett ötnapos látogatásra Fred Sinowatz osztrák kancellár, Leopold Gratz külügyminiszter kíséretében. A szovjet vezetőkkel folytatott megbeszéléseiket mindkét fél konstruktívnak ítélte, s megállapodtak abban, hogy megvizsgálják, miként hosszabbítható meg 1995-ig a két ország 1990-ig érvényes gazdasági, tudományos-műszaki és ipari együttműködési programja.

Jugoszlávia a gazdaság megszilárdítását célul tűző program végrehajtására sem lesz képes, ha a politikai teljesítményben nem hajtanak végre változtatásokat — szögezték le a Szerb Kommunisták Szövetsége Központi Bizottságának november 24—25-én tartott ülésén. A jelenlegi tendenciák folytatódása ugyanis azt a veszélyt rejti magában, hogy a JKSZ köztársasági és tartományi szervek koalíciójává alakul át.

Egyiptomban kezdett tárgyalásokat Marjai József magyar miniszterelnök-helyettes, akit november 26-án fogadott Hoszni Mubarak egyiptomi elnök is.

25. **Spanyolországban** magát centristának nevező új politikai párt alakult Demokratikus és Reformista Párt néven, amely a magántőkét támogatja és azt kívánja, hogy Spanyolország maradjon tagja a NATO-nak.

Uruguayban a tizennégy évig tartó katonai vezetést polgári kormányzat váltja fel. Ennek jegyében elnökválasztást tartottak, amelyet

dr. Julio Maria Sanguinetti, a Colorado Párt jelöltje nyert meg a szavazatok 38,63 százalékával. A Nemzeti Párt 32,8, a baloldali Széles Front 20,42 százalékot szerzett.

Az **afganisztáni** kormány megdöntésére törekvő ellenforradalmárok nagy távolságról amerikai és kínai gyártmányú „föld-föld" rakétákkal lőtték a fővárost, Kabult. Négy személy meghalt, tizenhét megsebesült.

26. **Szíriába** érkezett háromnapos látogatásra Mitterrand francia elnök. Szíria függetlenné válása, 1943 óta először járt francia államfő az országban. Az Asszad szíriai elnökkel folytatott megbeszéléseken a kétoldalú kapcsolatokon kívül elsősorban az iráni—iraki háborúval és a közel-keleti helyzettel foglalkoztak.

Az **Egyesült Államok** és **Irak** azonnali hatállyal felújították 1967-ben megszakadt diplomáciai kapcsolataikat.

Kínában folytatott megbeszéléseket november 26—28. között Kim Ir Szen, a Koreai Munkapárt KB főtitkára. A Koreai-félszigeten levő helyzettel kapcsolatban egyetértettek abban, hogy tovább kell törekedni a feszültség enyhítésére.

27. A **brit** és a **spanyol** külügyminiszter megállapodott a spanyol-gibraltári határ újramegnyitásáról. Ez a megállapodás volt a feltétele annak, hogy London támogassa Spanyolország „határidős" belépését a Közös Piacba.

A **Koreai NDK** javasolta **Dél-Koreának**, hogy a Panmindzsonban történt incidens miatt halasszák 1985-re a gazdasági együttműködési tárgyalások folytatását.

Magyarországon tett munkalátogatást Gustáv Husák, Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtitkára, csehszlovák államfő és megbeszélést folytatott Kádár Jánossal, az MSZMP KB első titkárával.

28. **Chilében** azonnali hatállyal bevonták az összes külföldi tudósító működési engedélyét.

29. **Marokkó** megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Jugoszláviával, mert az elismerte a Szaharai Arab Demokratikus Köztársaságot.

Argentína és **Chile** külügyminisztere a Vatikánban aláírta a Beagle-csatorna hovátartozásáról intézkedő egyezményt.

30. **Lengyelországban** autóbaleset áldozata lett két magas rangú belügyi tiszt, aki a Popieluszko-gyilkosság ügyében nyomozott.

Az **amerikai** elnökkel, a külügyminiszterrel és a hadügyminiszterrel folytatott megbeszélést Washingtonban Helmuth Kohl nyugatnémet kancellár. Központi témájuk a kelet—nyugati kapcsolatok kérdése, a januárra tervezett szovjet—amerikai külügyminiszteri találkozó volt.

Tisztelgés
egy nagy román
államférfi
emléke
előtt!

GROZA PÉTER EMLÉKÉRE

★

152 oldal
Ára: 20,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

ÁRA: 7,50 Ft

1944. február 13 – Budapest felszabadulása

Nemzetközi Szemle

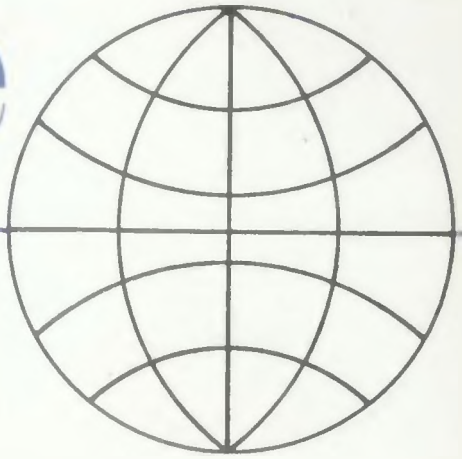

Csernyenko a szovjet gazdaságról

A Foreign Policy az angol és francia nukleáris potenciálról

Másolni Japánt?

Kína: zöld út a gazdasági reformnak

Halálbrigádok Közép-Amerikában

1

HUSZONKILENCEDIK ÉVFOLYAM/1985. JANUÁR